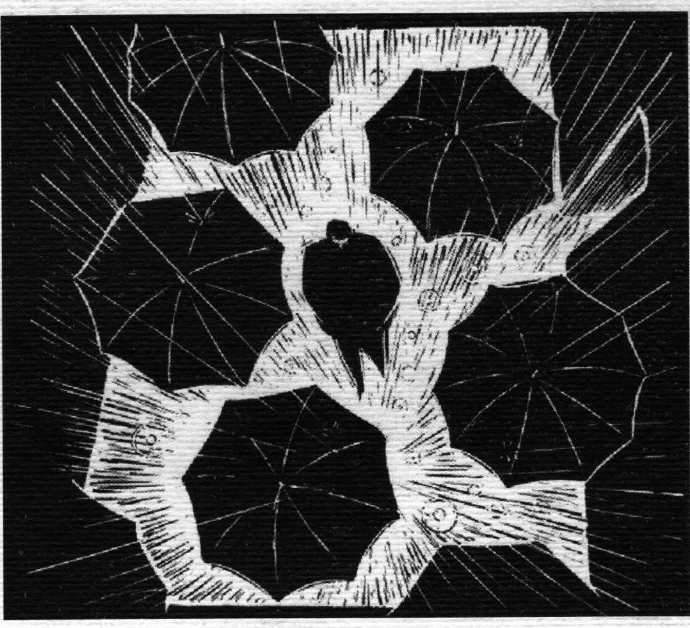
Ευτοπία

10η

περιοδική έκδοση για τον ελευθεριακό κοινοτισμό

Ιανουάριος 2004 · € 2

Προηγούμενα τεύχη της *Ευτοπίας*

Τεύχος 1 - Μάρτης 1999:

- *Για να γίνουν πράξεις πρέπει πρώτα οι ιδέες να κυκλοφορούν…*, του Φώτη Κατέβα
- *Σχέδιο "Καποδίστριας": Οι κοινότητες στο μάτι του κυκλώνα*, του Διονύση Παπαδουκάκη
- *Αυτόνομη Παρέμβαση Πολιτών Γλυκών Νερών*
- *Προδρομικές Κατακτήσεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση*, του Άγι Στίνα
- *Κοινότητες και λαϊκές συνελεύσεις στην περιοχή των Σερρών επί Οθωμανικής Κυριαρχίας (1383-1912)*, του Θ. Χαραλαμπίδη
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Η νέα διεθνής τάξη και η Ελλάδα - Τάκης Φωτόπουλος*, του Δημήτρη Μουστάκη

Τεύχος 2 - Ιούλης 1999:

- *Τα εν' οίκω εν δήμω*, αναδημοσίευση από το περιοδικό "γη και ελευθερία", τεύχος 3, Τροιζηνία, Μάης 1998
- *Τουρισμός: Το δίκοπο μαχαίρι των τοπικών κοινωνίων*, του Γιώργου Τζανέτου
- *Αρχιτεκτονική: Το παράδειγμα της Οίας*
- *Μια αναρχική προσέγγιση της πολεοδομίας*, του Colin Ward, απο το βιβλίο "Talking houses"
- *Το κοινοτιστικό εγχείρημα του Σαρακήνικου*
- *Η ιστορία του τέλους της ιστορίας*
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Η ιστορία των ουτοπιών - Λιούις Μάμφορντ*, του Διονύση Παπαδουκάκη

Τεύχος 3 - Νοέμβρης 1999:

- *Κόμης Καποδίστριας το αδερφάκι του μεγάλου αδελφού*, του Γιώργου Κυριακού
- *Ο Νόαμ Τσόμσκυ μιλάει για τα Κιμπούτς*
- *Απόπειρα για λειτουργία συνελεύσεων και επιτροπών γειτονιάς στα Γλυκά Νερά*
- *Τι είναι η περιεκτική δημοκρατία*, του Τάκη Φωτόπουλου
- *Βιοκαλλιέργεια της αγοράς ή συνεργατική βιοκαλλιέργεια*, του Φώτη Κατέβα
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Και πάλι μόνοι: η ηθική μετά τη βεβαιότητα - Zygmunt Baumann*, του Γιώργου Σαγκριώτη

Τεύχος 4 - Απρίλης 2000:

- *Περί εκλογών & Δημοκρατίας ή κάθε τέσσερα χρόνια μια Κυριακή πολίτες*
- *Κοινότητα και τοπική δράση. Μια πρώτη καταγραφή απόψεων*, του Νίκου Γιαννακόπουλου
- *Μικρο –και Μακρο– Αυτοδιαχείριση*, του Υβόν Μπουρντιέ
- *Ένα γράμμα για μια προτεινόμενη Κομμουνιστική εγκατάσταση*, του Π. Κροπότκιν
- *Οι ψευδαισθήσεις της ανάπτυξης*, του Γιάννη Βάσιλα
- *Η αναρχία στην πράξη - Μια βελγική κολλεκτίβα*, από Alternative Libertaire, Βρυξέλλες
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Πιερ Κλαστρ: Εξουσία και ελευθερία στις πρωτόγονες κοινωνίες*, του Φώτη Κατέβα

Τεύχος 5 - Ιούλιος 2000:

- *Οι μικρές μας ορδές απαιτούν την Ευτοπία*
- *Η σημασία της Κοινότητας και του Συνομοσπονδισμού και η ανάγκη για μια νέα πολιτική*, του Μάρεϊ Μπούκτσιν
- *Η δημοκρατία και πέρα από αυτή*, του Αμεντέο Μπέρτολο
- *Αυτοδιεύθυνση: θρησκεία, σπιριτουαλισμός ή πολιτική εγρήγορση;*, του Αλέξανδρου Γκεζερλή

συνέχεια στην εσωτερική σελίδα του οπισθόφυλλου

Ευτοπία

περιοδική έκδοση για τον ελευθεριακό κοινοτισμό

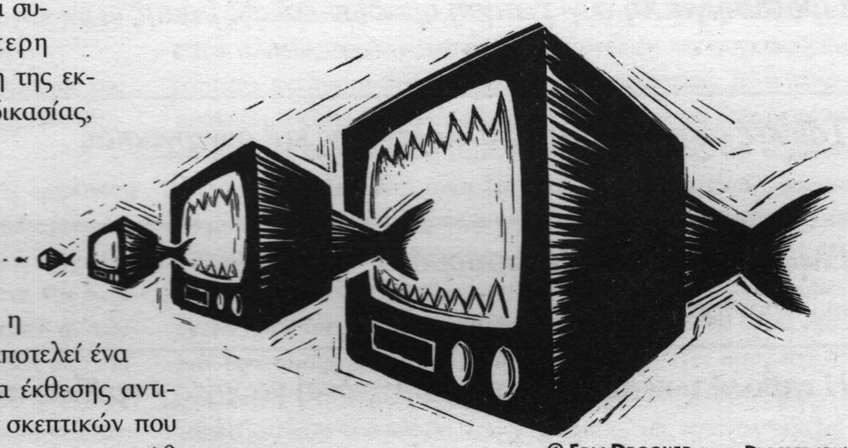
Το περιοδικό *Ευτοπία* εκδίδεται δύο φορές το χρόνο. Η συνδρομή για κάθε 2 τεύχη του περιοδικού είναι 3 ευρώ. Όποιος αναγνώστης επιθυμεί να γίνει συνδρομητής, θα προτιμούσαμε να μας γνωστοποιήσει αρχικά μόνο την ταχυδρομική του διεύθυνση, γιατί αντιμετωπίζουμε πρόβλημα στην παραλαβή χρημάτων με την μορφή ταχυδρομικής επιταγής. Στη συνέχεια εμείς θα στείλουμε το περιοδικό και θα του γνωστοποιήσουμε τον τρόπο με τον οποίον μπορεί να μας στείλει τη συνδρομή του. Οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι η παρούσα έκδοση είναι πάντοτε ανοιχτή στη δημοσίευση κειμένων που σχετίζονται με τη θεματολογία του περιοδικού.

Περιοδικό Ευτοπία
Τ.Θ. 72086, Τ.Κ. 16310,
Ηλιούπολη, Αθήνα
Ηλεκτρονική διεύθυνση:
http://www.geocities.com/eytopia

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση:
Άλεφ -κολλεκτίβα γραφικών τεχνών & εκδόσεων,
τηλ: 210 82.59.509

editorial

Πέρασε περίπου ενάμισης χρόνος από την έκδοση του προηγούμενου τεύχους του περιοδικού, αθετώντας έτσι κατά πολύ την υπόσχεση που έχουμε δώσει σε μας τους ίδιους αλλά και σε όσους το διαβάζουν περί σταθερής εξαμηνιαίας έκδοσης. Η Ευτοπία, αποτελώντας ένα περιοδικό που εκδίδεται από ανθρώπους, οι οποίοι δεν αποτελούν απλά και μόνο εκδότες ενός θεωρητικού κατά βάση περιοδικού, παρασύρθηκε από αναβολή σε αναβολή μέσα στη δίνη των τόσων γεγονότων που πέρασαν όλο αυτό το χρονικό διάστημα. Ευελπιστούμε, μέσα από μία συστηματικότερη αντιμετώπιση της εκδοτικής διαδικασίας, αλλά και χάρη στη διεύρυνση της συντακτικής ομάδας, η Ευτοπία ν' αποτελεί ένα τακτικό βήμα έκθεσης αντιλήψεων και σκεπτικών που συνδέονται με την προώθηση ελευθεριακών οργανωτικών δομών, είτε σε επίπεδο αντίστασης, είτε σε επίπεδο προταγματικό. Καλώς βρεθήκαμε και πάλι…■

© Eric Drooker (www.Drooker.com)

περιεχόμενα

Απαλλοτριώσεις στο λόφο Φιλοπάππου
ή ο στραγγαλισμός των δημόσιων χώρων

του Φώτη Τερζάκη

Σε μια Αθήνα που έχει από καιρό γίνει θανατηφόρα λεκάνη τσιμέντου και υπόδειγμα οικιστικού ιμπεριαλισμού, οι αληθινά δημόσιοι χώροι που διατηρούν κάποια μνήμη φυσικού τοπίου είναι ελάχιστοι. Ο λόφος τού Φιλοπάππου απέναντι στο αρχαιολογικό πάρκο της Ακρόπολης είναι ένας απ' αυτούς. Στα τέλη του καλοκαιριού του 2002, κι ενώ όλοι ετοιμάζονται για τη μεγάλη ολυμπιακή φιέστα τού 2004, προαναγγέλθηκε ο αφανισμός του από το χέρι μιας φονικής κρατικής πολιτικής της οποίας είμαστε όλοι με τον πιο απελπιστικό τρόπο αιχμάλωτοι.

Προανάκρουσμα των γεγονότων στάθηκε η εμφάνιση εκτεταμένων τμημάτων καγκελόφραξης σε ορισμένα περιμετρικά σημεία τού λόφου. Η οργή και η ανησυχία των κατοίκων Πετραλώνων, Θησείου, Μακρυγιάννη και Κουκακίου, για τους οποίους ο τόπος είναι μοναδικό πεδίο αναψυχής και περιπάτου, οδήγησε σε άμεσες κινητοποιήσεις με εντυπωσιακά αποτελέσματα: την Κυριακή 3 Νοεμβρίου 2002, μια αυθόρμητη συνέλευση 500 περίπου κατοίκων αποφάσισε επιτόπου ομόφωνα και γκρέμισε την καγκελόφραξη υπό την παρουσία περιπολικού της αστυνομίας, ανανέωσε την κινητοποίηση καθιερώνοντας λαϊκές συνελεύσεις σε τακτά χρονικά διαστήματα στο ίδιο σημείο και συνέστησε άμεσα ανακλητή και ανοιχτή σε όλους Επιτροπή για τον συντονισμό της πολιτικής δράσης ώστε να ματαιωθούν περαιτέρω αυταρχικές παρεμβάσεις στον χώρο. Ακολούθησαν δύο επιτυχημένες πορείες στα Πετράλωνα και στην περιοχή Κουκακίου-Μακρυγιάννη, καθώς κι επανειλημένες καταστροφές τής καγκελόφραξης, με αποκορύφωμα τη 12η Ιανουαρίου και τη 10η Μαρτίου (Καθαρά Δευτέρα) τού 2003 όταν, στην περιοχή τού Διονύσου, η περίφραξη που αρχικά έμπαινε στην περίμετρο μετατοπίστηκε για άγνωστους λόγους στο εσωτερικό τού λόφου μέσα στο δάσος, κάτι για το οποίο κανείς δεν ανέλαβε ποτέ την ευθύνη.

Ποιος θέλει όμως τα κάγκελα στον Φιλοπάππου; Το πρόβλημα έχει ξεκινήσει πριν από χρόνια, όταν η Αρχαιολογική Υπηρεσία σε έκθεσή της διαπίστωνε φθορές στα αρχαιολογικά μνημεία που φιλοξενούνται στον λόφο. ζητήθηκαν λύσεις από εμπειρογνώμονες, και μαθαίνουμε πως υπήρξε πρόταση –μεταξύ άλλων, τουλάχιστον– να σημανθούν τα συγκεκριμένα μνημεία με πυκνή θαμνοφύτευση ολόγυρά τους. Μια τέτοια πρόταση, εκτός των άλλων σημείων, δείχνει να κατανοεί και να σέβεται ένα γεγονός θεμελιώδους σημασίας: ότι *ο λόφος Φιλοπάππου δεν είναι αποκλειστικά, ούτε καν κυρίως, αρχαιολογικό μνημείο αλλά προπαντός ένας φυσικός πνεύμονας που για τους κατοίκους της περιοχής αντιπροσωπεύει μια ελάχιστη ζώνη άγριου και ακαλλιέργητου περιβάλλοντος στο οποίο έχουν κάθε δικαίωμα και θα έπρεπε να μπορούν να ζουν, όμως μια τερατώδης οικιστική ανάπτυξη τούς το έχει απαλλοτριώσει.* Για να το πούμε όσο πιο απερίφραστα γίνεται, είναι το υποκατάστατο τού κήπου, τού χωραφιού, τής αλάνας που παίζουν τα παιδιά τους – το είδος τού περιβάλλοντος που όχι μόνο δικαιούμαστε, αλλά και χωρίς το οποίο η καθήλωσή μας στην πόλη ισοδυναμεί με *οικιστική ομηρεία*.

Τη συγκεκριμένη στιγμή το πρόβλημα έθεσε εκ νέου και με ανανωμένα επιχειρήματα η Ανώνυμη Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ Α.Ε.), ιδιωτική εταιρεία με μέτοχο το Δημόσιο, μέσω εργολήπτριας εταιρείας, η οποία ανέλαβε τρία έργα στον λόφο προϋπολογισμού 3.404.255 ευρώ: 1) περίφραξη τής έκτασης˙ 2) κατασκευή υπαίθριας έκθεσης γλυπτικής με βαρειές τσιμεντένιες-μεταλλικές εγκαταστάσεις στο ένα λατομείο˙ 3) τοποθέτηση δικτύων

πυρόσβεσης και ηλεκτρικού ρεύματος υψηλής τάσης. Το Υπουργείο Πολιτισμού απο τη μεριά του με αντίστοιχο προϋπολογισμό 1) ανοίγει και επιστρώνει δρόμους και διαβάσεις πάνω στον λόφο˙ 2) κατασκευάζει κατάστημα πώλησης Ολυμπιακών και Τουριστικών ειδών, με την προοπτική να πλαισιωθεί από καφετέριες και κέντρα αναψυχής˙ 3) κατεδάφισε το ημιτελές πέτρινο θέατρο Μπαστιά και ανασκάπτει τον χώρο και την αρχαία οδό Κοίλη˙ 4) προγραμματίζει την κατασκευή γιγαντιαίου θεάτρου, τύπου Λυκαβηττού, στο δεύτερο λατομείο. Και όλο αυτό μάλιστα παρακάμπτοντας την ήδη νομοθετικά κατοχυρωμένη απαίτηση περιβαλλοντικής μελέτης για τέτοιας κλίμακας παρεμβάσεις, είτε με το προσποιητά ηλίθιο σκεπτικό ότι δεν πρόκειται για δασικό χώρο είτε με το αφοπλιστικά κυνικό επιχείρημα ότι τέτοιες μελέτες κοστίζουν... Η καγκελόφραξη δεν είναι λοιπόν παρά το προανάκρουσμα ενός σχεδίου άγριας εμπορευματοποίησης τού χώρου (προς όφελος τόσο ιδιωτικών εταιρειών όσο και τού δημοσίου) και αξίζει εκ προοιμίου να δει κανείς τη ρητορική τής νομιμοποίησής του.

Το μείζον επιχείρημα είναι υποτίθεται η κάλυψη του αιτήματος τής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για προστασία των μνημείων. Επειδή όμως γίνεται αντιληπτό ότι ο λόφος τού Φιλοπάππου *δεν* είναι απ' άκρη σ' άκρη ένα αρχαιολογικό μνημείο, επισυνάπτεται το δικαιολογητικό τής προστασίας τού ίδιου του λόφου, και κατ' επέκταση των κατοίκων, από την "εγκληματικότητα" που μπορεί να στεγάσει –ναρκομανείς, σεξουαλική παραβατικότητα, κοκ.– και βεβαίως από τα σκουπίδια και την εγκατάλειψη. Εκείνο που δεν ειπώθηκε ρητά είναι αυτό που ο καθένας φαντάζεται, το οποίο έχει από καιρό καθιερωθεί ως πρακτική στους υπόλοιπους αρχαιολογικούς λόφους και στα πάρκα της περιοχής: από τη στιγμή που η καγκελόφραξη με ελεγχόμενες εισόδους και φύλακες έχει ολοκληρωθεί, όχι μόνο η πρόσβαση θα είναι αδύνατη τουλάχιστον σε ορισμένες ώρες της ημέρας, αλλά και για τις υπόλοιπες ώρες θα επιβληθεί αναπόφευκτα εισιτήριο. Με τον τρόπο αυτό το κράτος σκοπεύει να απομυζήσει τα μέγιστα δυνατά κέρδη από την ολυμπιακή εμποροπανήγυρη και προκειμένου να το κάνει δεν διστάζει να υποκλέψει ωμά από τους κατοίκους το ελάχιστο υπόλειμμα φυσικού περιβάλλοντος που τους έχει απομείνει και στο οποίο, όπως είπα, *έχουν απαραβίαστο δικαίωμα να ζουν* – με τον ίδιο τρόπο που τους έχει υποκλέψει εδώ και καιρό τις παραλίες και τις νησιωτικές περιοχές, υπακούοντας όχι μόνο στη λογική του συμφέροντος μιας ιθαγενούς τουριστικής βιομηχανίας της οποίας έχει ούτως ή άλλως την υψηλή επιστασία, αλλά και στις άμεσες κεφαλαιοκρατικές ντιρεκτίβες της ΕΟΚ, η οποία στον κάθετο καταμερισμό της εργασίας που επιβάλλει έχει ορίσει την Ελλάδα ως μείζονα ευρωπαϊκή τουριστική ζώνη.

Είναι αλήθεια ότι υπήρξε μια μικρή ομάδα κατοίκων οι οποίοι, εμπιστευόμενοι αφελώς τις αιτιάσεις της ΕΑΧΑ, πιστεύουν πως η καγκελόφραξη –υπό τον όρο βεβαίως ότι δεν θα επιβληθεί εισιτήριο– θα ήταν μια λογική προστασία από τις παραπάνω, πραγματικές ή φανταστικές απειλές. Το πρώτο και βέβαιο είναι ότι κανένας αρμόδιος δεν θέλει, ούτε πιθανότατα μπορεί, αυτή τη στιγμή να εγγυηθεί ότι *δεν πρόκειται* να επιβληθεί εισιτήριο, και από τη στιγμή που ο λόφος θα βρίσκεται ούτε ή άλλως στην αποκλειστική κυριότητα και διαχείριση ιδιωτών ή τού κράτους, ποιος άραγε θα μπορέσει να σταματήσει τον οποιονδήποτε υπουργό, οποιαδήποτε στιγμή αυτός κρίνει ότι συμφέρει, να επιβάλει ένα τέτοιο εισιτήριο; Κανένας βεβαίως. Αλλά και χωρίς εισιτήριο, *το δικαίωμα να έχει πρόσβαση ο καθένας που το θέλει στον λόφο ανεμπόδιστα και οποιαδήποτε ώρα της ημέρας ή της νύχτας* είναι ένα δικαίωμα που θα έπρεπε να είναι αδιαπραγμάτευτο όσο και το να βγαί-

"Είμαστε για πολλοστή φορά αντιμέτωποι με τις ανελέητες στρατηγικές ενός κράτους που, εξουσιοδοτούμενο από κτηνώδη μονοπώλια και ανενδοίαστους συνασπισμούς συμφερόντων, συμπεριφέρεται απέναντι στο συλλογικό δημόσιο χώρο, το κοινό αγαθό επί τού οποίου και μόνο μπορεί να συσταθεί ως τέτοια μια δημοκρατική κοινότητα, σαν στρατός κατοχής."

νει χαράματα ή μεσάνυχτα, να περπατά ή να ρεμβάζει στον κήπο του σπιτιού του – τον κήπο ακριβώς που του έχει κλέψει η ασφυκτική βιομηχανοποίηση του αστικού χώρου αφήνοντας ως τελευταίο απομεινάρι πίσω της λίγα πάρκα και λόφους.... Και όσο για το επιχείρημα τής "εγκληματικότητας", είναι ολοφάνερα διάτρητο: η εγκληματικότητα των πολυσύχναστων, φωταγωγημένων λεωφόρων είναι ένα τρομακτικό και διαρκώς διογκούμενο σήμερα πρόβλημα των μεγάλων μητροπόλεων (μη εξαιρουμένης της Αθήνας), ενώ από την άλλη μεριά καμία περίφραξη δεν προφύλαξε ποτέ κανέναν χώρο από το να γίνει καταφύγιο απελπισμένων ναρκομανών –μόνο μια βραδυνή επίσκεψη στην Ομόνοια αρκεί για να γελοιοποιήσει ένα τέτοιο επιχείρημα– ενώ, απεναντίας, η περίφραξη και η απομόνωση των χώρων τούς καθιστά ακριβώς ιδεώδη καταφύγια για όποιον θέλει να επιδοθεί σε κοινώς απαξιώσιμες πράξεις (και ανεξαρτήτως του αν πρέπει αυτές να ποινικοποιούνται ή όχι).

Ορθώς λοιπόν οι κάτοικοι κινητοποιήθηκαν μαχητικά και αντιμετώπισαν τη δημόσια παρέμβαση ως *βίαιη εισβολή* στον κοινό ζωτικό τους χώρο – όπως ακριβώς και σε άλλες περιοχές της Αθήνας (Πεδίο του Άρεως, Στρέφη, κ.α.) που πέφτουν σήμερα διαδοχικά θύματα της ίδιας στρατηγικής. Στις αρχές Δεκεμβρίου ξεκίνησαν ήδη έναν δικαστικό αγώνα με ασφαλιστικά μέτρα εναντίον της ΕΑΧΑ, ενώ τον Ιανουάριο οργανώθηκε από την "Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία τογ Περιβάλλοντος και thς Πολιτιστικής Κληρονομιάς" μια σημαντική δημόσια συζήτηση στην Πλάκα με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς – την ΕΑΧΑ, την Αρχαιολογική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, τον Δήμο και τη Συντονιστική Επιτροπή των κατοίκων. Αξίζει να σημειωθεί πως η "Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος", παρότι δρα ανεξάρτητα, έχει ταυτόσημες απόψεις με το κίνημα των κατοίκων και υποστηρίζει την αίτησή τους για λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά της ΕΑΧΑ.

Το διακύβευμα είναι και από τις δύο πλευρές υψηλό, με όρους *κέρδους* για τα κρατικά προστατευόμενα ιδιωτικά συμφέροντα, με όρους *ζωής* για τους κατοίκους... Και σε αυτή την κρίσιμη αναμέτρηση για πολλοστή φορά, όπως και σε τόσους άλλους τομείς (παιδεία, υγεία, κ.ά.) το ίδιο το νόημα των πραγμάτων υποκύπτει στη βία της εσκεμμένης ορολογικής συσκότισης ανάμεσα στο "δημόσιο" και το "κρατικό" (που είναι πάντα, σε τελευταία ανάλυση, ο αποφασιστικός διαχειριστής και εγγυητής της οργανωμένης και ιδιοτελούς ισχύος). Είμαστε για πολλοστή φορά αντιμέτωποι με τις ανελέητες στρατηγικές ενός κράτους που, εξουσιοδοτούμενο από κτηνώδη μονοπώλια και ανενδοίαστους συνασπισμούς συμφερόντων, συμπεριφέρεται απέναντι στον συλλογικό δημόσιο χώρο, το *κοινό αγαθό* επί του οποίου και μόνο μπορεί να συσταθεί ως τέτοια μια δημοκρατική κοινότητα, σαν *στρατός κατοχής*. Το αξίωμα που προσπαθεί εν προκειμένω να επιβάλλει είναι: *ό,τι δεν είναι κατοχυρωμένο ως ιδιωτική ιδιοκτησία σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα του δημοσίου δικαίου, είναι αυτοδικαίως κρατική ιδιοκτησία που αποκλείει βάσει αρχής την ελεύθερη νομή εκ μέρους οποιουδήποτε άλλου, φυσικού ή νομικού προσώπου.* Με άλλα λόγια, η ιδιότητα του πολιτικού υποκειμένου που άλλοτε εκπροσωπούσε την έννομη εγγύηση κάποιων φυσικών δικαιωμάτων, σήμερα γίνεται το κελί της φυλακής μας που μάς χωρίζει αμετάκλητα από το έδαφος όλων των φυσικών δικαιωμάτων μας – την ίδια τη φύση. Όποιος είναι διατεθειμένος να συνθηκολογήσει, αναλαμβάνει να υπογράψει ιδιοχείρως το πιστοποιητικό του θανάτου του. ■

Για την εικονογράφηση του περιοδικού χρησιμοποιήθηκαν σκίτσα του Eric Drooker

Το Αυτόνομο Στέκι Καβάλας ενάντια στις νέες δεξαμενές καυσίμων

Η παρουσία του Αυτόνομου Στεκιού στον αγώνα ενάντια στις δεξαμενές καυσίμων είναι ένα ζήτημα με διάφορες διαστάσεις:

- Η κατεύθυνση προς το συγκεκριμένο πεδίο δράσης προέκυψε από μια σειρά συζητήσεων και ζυμώσεων. Σχετικά με τον τρόπο δράσης του Αυτόνομου Στεκιού στην τοπική κοινωνία αλλά και από μια κριτική στον τρόπο δράσης στην επαρχία.

- Η παρουσία του Αυτόνομου Στεκιού δεν περιορίζεται μόνο στην απλή συμμετοχή, αλλά ξεκινά με την αυτο-οργάνωση του αγώνα και την προώθηση του ζητήματος στην τοπική κοινωνία από το ίδιο.

- Οι δράσεις και ο λόγος του Αυτόνομου Στεκιού στην τοπική κοινωνία για το ζήτημα αλλά και γενικότερα.

Όπως προαναφέρθηκε, η κατεύθυνση προς τον συγκεκριμένο τρόπο δράσης προέκυψε μέσω διαφόρων ζυμώσεων και εμπειριών. Αφενός υπήρχε η τελμάτωση των προηγούμενων τακτικών δράσης, αφετέρου προέκυψε η όξυνση των αγώνων των τοπικών κοινωνιών για περιβαλλοντικά ζητήματα.

Το χρονικό διάστημα 1997-2000, ο λόγος του και οι παρεμβάσεις του περιορίζονται σε κεντρικά ζητήματα (π.χ. μαθητικά, κόντρα αδιόριστων εκπαιδευτικών με το ΑΣΕΠ) ή στην αλληλεγγύη σε συντρόφους που διώκονταν για δράσεις που έλαβαν χώρα σε άλλα μέρη. Αυτή η τακτική δημιουργεί προβλήματα καθώς δεν υπάρχει σύνδεση με την τοπική κοινωνία. Χωρίς να υπάρχει απαξίωση της παρέμβασης για κεντρικά ζητήματα ή για αλληλεγγύη σε συντρόφους, θεωρούμε ότι η παρέμβασή μας είναι πιο δυνατή, ακόμα και για αυτά τα ζητήματα, όταν συμμετέχουμε στους τοπικούς αγώνες. Τα τοπικά ζητήματα βρίσκονται μπροστά μας και ευνοούν την άμεση δράση και την προώθηση της αποκεντρωτικής - αντικρατικής αυτό-οργάνωσης. Εκ των πραγμάτων προκύπτει η ανάγκη για την δημιουργία των δικών μας "μετώπων" στην επαρχία και στον ιδιαίτερο γεωγραφικό χώρο που βρισκόμαστε. Μέτωπα που εμπλουτίζουν την συνολικότερη αναρχική - αντιεξουσιαστική παρέμβαση και ανοίγουν ρήγματα με την κυριαρχία και σε άλλους τόπους πέραν της μητρόπολης. Δεν αρκεί μόνο η αυτονομία του λόγου για κεντρικά ζητήματα χρειάζεται η δημιουργία "μετώπων" σε όλους τους τόπους.

Παράλληλα με αυτές τις αναζητήσεις, ήρθαν στο προσκήνιο διάφοροι αγώνες τοπικών κοινωνιών για διάφορα ζητήματα. Πρώτος χρονικά είναι ο αγώνας των κατοίκων της Χαλκιδικής και της Ροδόπης ενάντια στην εγκατάσταση χρυσωρυχείων στους τόπους τους. Η επαφή με κάτοικους που συμμετέχουν στις επιτροπές αγώνα παράγει ένα γόνιμο διάλογο και αποτελεί το έναυσμα για την εμπλοκή μας. Παράλληλα προκύπτει ο αγώνας των κατοίκων της Παναγίας (ιστορική γειτο-

νιά) ενάντια στην μετατροπή πλατείας σε πάρκινκ και των κατοίκων της Θάσου ενάντια στην εγκατάσταση Ραντάρ. Και στις δύο περιπτώσεις, με διαφορετικούς τρόπους, θα εκδηλώσουμε την αλληλεγγύη μας.

Για το ζήτημα των δεξαμενών η παρουσία του Α.Σ. δεν περιορίστηκε σε μια απλή συμμετοχή. Συμμετείχαμε στην οργάνωση της συντονιστικής επιτροπής και αναδείξαμε το θέμα στην τοπική κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα μετά από ανοικτή δημόσια εκδήλωση, στις 1/4/01, που οργανώσαμε με το θέμα "Ρύπανση - Τοπικές Κοινωνίες - Αντίσταση", συνέρχεται στο χώρο του Στεκιού μια πρωτοβουλία κατοίκων η οποία αποτελεί τη πρώτη ομαδοποίηση - οργανωτικό πυρήνα που ασχολείται με το ζήτημα των δεξαμενών. Αυτή η ομαδοποίηση θα προσπαθήσει να πληροφορήσει την ευρύτερη τοπική κοινωνία για το ζήτημα παρουσιάζοντας στοιχεία για την επικινδυνότητα των εγκαταστάσεων. Η δράση θα φτάσει έως την παρέμβαση στο νομαρχιακό και δημοτικό συμβούλιο (με ανάρτηση πανό και μοίρασμα κειμένων). Παράλληλα σε παρουσίαση της Μότορ Όιλ στο Τ.Ε.Ι. θα γίνει παρέμβαση της αυτόνομης σπουδαστικής ομάδας "Ρήξη" και θα προκληθεί ένταση με τα κομματόσκυλα διαφόρων παρατάξεων. Η επιτροπή θα λειτουργήσει για εννιά μήνες καθώς θα εξελιχθεί στην επιτροπή αγώνα η οποία θα προκύψει ύστερα από δύο διαδοχικά καλέσματα από το Αυτόνομο Στέκι σε συλλόγους αλλά και άτομα της πόλης.

Η συντονιστική επιτροπή συνέρχεται για πρώτη φορά το Μάρτιο του 2002 και οι συναντήσεις λαμβάνουν χώρα στο Στέκι. Η επιτροπή είναι ανοικτή για τους πολίτες και ο τρόπος οργάνωσης της είναι και παραμένει έως σήμερα αμεσοδημοκρατικός, χωρίς προεδρίο ή Δ.Σ. αλλά στην βάση της ισότιμης συμμετοχής. Η επιτροπή αρχικά θα προχωρήσει στο μοίρασμα χιλιάδων κειμένων για το ζήτημα και θα έχει μια πιο κοινωνική κατεύθυνση. Στην συντονιστική επιτροπή συμμετέχει κόσμος από διάφορους πολιτικούς χώρους και με ποικίλες απόψεις. Αυτό το στοιχείο δεν είναι αρνητικό από μόνο του. Ένα σημαντικό μέρος των συντρόφων από το Αυτόνομο Στέκι θα διαφωνήσει με την τακτική της συντονιστικής αλλά και με το γεγονός ότι συμμετέχουν άτομα από αριστερούς κομματικούς μηχανισμούς. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με κάποιες απόπειρες καπελώματος θα οδηγήσει στην απαξίωση και την απο-

χώρηση από την συντονιστική. Αντίθετα κάποιοι σύντροφοι θα παραμείνουν στην συντονιστική και θα ακολουθήσουν την τακτική της από μέσα παρέμβασης. Παράλληλα η συνεδρίαση της επιτροπής θα φύγει από το Στέκι. Η συντονιστική θα πάρει ένα πιο γραφειοκρατικό χαρακτήρα (συναντήσεις με φορείς, αποστολή δελτίων τύπου κ.α.) με μόνη εξαίρεση την διοργάνωση πορείας τον Ιούλιο.

Στο πεδίο της αυτοκριτικής αναγνωρίζεται ότι παρότι η κριτική στις τακτικές της Σ.Ε. είναι σωστή, το γεγονός της αποχώρησης μας πήγε πίσω. Αντί να σπρώξουμε τη κατάσταση σε μια πιο αδιαμεσολάβητη, κινηματική, αμεσοδημοκρατική και ανταγωνιστική ως προς την Κυριαρχία κατεύθυνση, επιλέξαμε την αποχώρηση αφήνοντας μετέωρη την υπόθεση της αυτοοργάνωσης ενός κοινωνικού αγώνα για το περιβάλλον. Αναγνωρίζεται ότι η κατάντια της συντονιστικής είναι και δικιά μας ευθύνη καθώς ήμασταν απόντες όταν έπρεπε να υποστηρίξουμε τις ρηξικέλευθες θέσεις μας.

Θα γίνουν διάφορες σκέψεις και προτάσεις για το πώς το ζήτημα των δεξαμενών θα κατεβεί στο δρόμο. Θα υλοποιηθεί χάπενινγκ από συντρόφους για λογαριασμό της επιτροπής. Παράλληλα το ζήτημα των δεξαμενών αναφέρεται στο λόγο του Στεκιού και συνδέεται με τα άλλα ζητήματα για τα οποία κάνουμε παρεμβάσεις (d.i.y. συναυλίες, Καρφούρ, νατοϊκό λιμάνι, τρομοκλίμα, πόλεμος στο Ιράκ) Από τον κόσμο του Στεκιού θα υποστηριχθεί η άποψη για μια κεντρική κινητοποίηση.

Το συλλαλητήριο θα αποφασιστεί για τις 16/4. Τις προηγούμενες εβδομάδες, θα δημιουργηθεί κλίμα ενοποίησης του ζητήματος των δεξαμενών με το ενεργειακό κέντρο και το νατοϊκό λιμάνι, με αφίσα και κείμενο, τα οποία θα προκαλέσουν εντύπωση στην τοπική κοινωνία. Στο συλλαλητήριο θα συμμετέχουν 1500-2000 κάτοικοι. Το μπλοκ του Στεκιού θα είναι το πιο δυναμικό, θα μπει και κόσμος άσχετος από την συνέλευση, ενώ κάποια από τα συνθήματα θα φωναχθούν και από άλλους διαδηλωτές. Η συμμετοχή μας στο κλείσιμο του δρόμου και σε άλλες ενέργειες (σπάσιμο ταμπελών, κ.α.) θα είναι καθοριστική.

Ο λόγος του Αυτόνομου Στεκιού είχε αρχικά ένα πιο περιβαλλοντικό χαρακτήρα. Ουσιαστικά δημοσιεύαμε προκηρύξεις με στοιχεία που καταδείκνυαν την επικινδυνότητα των εγκαταστάσεων αλλά και αντέκρουαν τα επιχειρήματα των εταιρειών (θέσεις εργασίας, προοπτική ανάπτυξης, κ.α.). Κάνοντας, παράλληλα, κριτική στην παθητικότητα των πολιτών. Με το που άρχιζε να συγκροτείται η συντονιστική επιτροπή, άρχισε και ο λόγος του Στεκιού να παίρνει πιο πολιτικό χαρακτήρα. Με έντονο τρόπο καταγγέλεται ο ρόλος του Κράτους, των τοπικών αρχόντων και των πολυεθνικών εταιρειών.

Το ζήτημα των δεξαμενών έγινε αναπόσπαστο μέρος του λόγου μας και συνδέθηκε με διάφορα ζητήματα. Με τα τοπικά ζητήματα (Καρφούρ - Μαρινόπουλος, νατοϊκό λιμάνι στην Ν. Πέραμο) ως μέρος του ευρύτερου γεωπολιτικού σχεδιασμού των αφεντικών για την περιοχή. Με το τρομοκλίμα και την καταστολή που δεχθήκαμε, καταγγέλλοντας ότι ο πραγματικός λόγος που δεχόμαστε την καταστολή είναι η συμμετοχή μας στους τοπικούς αγώνες, ιδιαίτερα στον συγκεκριμένο και ότι το τρομοκλίμα είναι μια καλή πρόφαση. Με τον πόλεμο στο Ιράκ, λέγοντας ότι τον πόλεμο τον ζούμε κάθε μέρα εδώ, και ότι οι δεξαμενές μαζί με το νατοϊκό λιμάνι αποτελούν κομμάτι του καθημερινού πολέμου κράτους και αφεντικών απέναντι στην τοπική κοινωνία της Καβάλας. Στην τελευταία κινητοποίηση, ενοποιήσαμε το ζήτημα των δεξαμενών με τα ζητήματα του ενεργειακού κέντρου και του νατοϊκού λιμανιού, ως εργαλεία της οικονομικής επίθεσης των πολυεθνικών αφεντικών στα Βαλκάνια, διευκρινίζοντας ότι το αποτέλεσμα δεν θα είναι άλλο από την αύξηση των κερδών για τα αφεντικά ενώ στους πολίτες θα μείνει η υποβάθμιση, η ρύπανση και η φτώχεια.

Στο άμεσο μέλλον, στόχο μας αποτελεί η αναγνώριση του ζητήματος ως αποτέλεσμα της καπιταλιστικής διαχείρισης και της εξουσιαστικής λογικής απέναντι στον φυσικό κόσμο. Αλλά και η σύνδεση του ζητήματος με τους υπόλοιπους ταξικούς – κοινωνικούς αγώνες.

Το ζήτημα κινείται στη λογική του "σκέψου παγκόσμια - δράσε τοπικά". Αποτελεί ένα ακόμη μέτωπο που έχει ανοιχθεί στον καθημερινό πόλεμο κράτους - αφεντικών με τις κατά τόπους κοινωνίες. Είναι μια συμβολή στο μπλοκάρισμα της καταστρεπτικής - ρυπογόνας καπιταλιστικής μηχανής αλλά και στην προώθηση των αξιών της άμεσης συλλογικής δράσης, του σεβασμού στο φυσικό κόσμο και της κοινωνικής αυτό-οργάνωσης. ■

Πρόταση για τη συγκρότηση ομάδων λαϊκής βάσης

Κάποια γενικά σημεία των καιρών

Η πολυσυζητημένη παγκοσμιοποίηση δεν είναι τίποτα άλλο από τη βίαιη και ραγδαία συγκέντρωση της πολιτικής, οικονομικής αλλά και πολιτισμικής δύναμης στα χέρια όλο και λιγότερο ανθρώπων και πολυεθνικών σε παγκόσμιο επίπεδο. Το ξεπέρασμα με βίαιο ή όχι τρόπο των αντιπαραθέσεων μεταξύ διακρατικών μπλοκ, σε συνδυασμό με την μεγάλη υποχώρηση των λαϊκών αντιστάσεων επέτρεψε στον καπιταλισμό να επιβάλει την παγκόσμια κυριαρχία της οικονομίας της αγοράς και την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας. Από την Κίνα και τη Νοτιοανατολική Ασία έως την Ευρωπαϊκή και την Αμερικανική ήπειρο, γιγαντώνεται μέρα με την μέρα μια τεράστια αυτοκρατορία, αυτή της παγκόσμιας κυριαρχίας της αγοράς και του ολοκληρωτικού ελέγχου. Μια αυτοκρατορία που στα μητροπολιτικά της κέντρα (Αμερική και Ευρώπη) έχει πάψει να θεωρεί οτιδήποτε ως λαϊκό κεκτημένο και σε περιοχές όπου δεν έχουν ενταχθεί στο παγκόσμιο πλανητικό παιχνίδι της αγοράς επιχειρεί με πολεμικές επιχειρήσεις και "ειρηνευτικές αποστολές" να επιβάλλει τον κυρίαρχο δυτικό τρόπο ζωής. Το λεγόμενο πλανητικό χωριό δεν είναι παρά ένα παγκόσμιο κάτεργο και στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Η αναγκαιότητα για άμεση αντίσταση

Ένα καθεστώς εξατομίκευσης, απομόνωσης, ανασφάλειας και μιζέριας επιχειρούν να επιβάλλουν σε όλους μας. Οι αναρίθμητοι όροι εργασίας που οδηγούν στον κατακερματισμό των εργαζομένων, η απειλή της ανεργίας, οι τεχνητές ανάγκες που μας έχουν φορτώσει, η εθελοτυφλία του καθενός είναι μερικές από τις βασικές παραμέτρους που μας οδηγούν για να λογαριάσουμε ως μονόδρομο το σκύψιμο του κεφαλιού κάθε μέρα μπροστά στα αφεντικά και τους υψηλά ιστάμενους. Αυτός ο "μονόδρομος" του εκσυγχρονισμού δεν σημαίνει τίποτα άλλο από νέες, αγριότερες συνθήκες εκμετάλλευσης και ομοιόμορφο-μαζικό τρόπο ζωής. Το παζλ της υποταγής συμπληρώνεται από τα υπάρχοντα σωματεία, που η μόνη τους δουλειά είναι, σε συνεργασία με τους εργοδοτικούς μηχανισμούς, ξεκάθαρα πλέον η διατήρηση ή και επιβολή της εργασιακής ειρήνης, καθώς και η λειτουργία τους ως φυτώρια επαγγελματιών εργατοπατέρων, υποψηφίων βουλευτών, μέχρι και υπουργών.

Απέναντι στην αυτοκρατορία της οικονομίας της αγοράς που για χάρη της ανάπτυξης των κεφαλαίων της αδημονεί να εισάγει κάθε γωνιά του πλανήτη σε μια περίοδο άγριας εκμετάλλευσης, το αδιάφορο σφύριγμα, η κυριάρχηση της ματαιότητας ή η μοναχική πορεία είναι –και πάντοτε ήταν– καμμένα χαρτιά. Ο κόσμος δεν προχωράει μόνος του και η μελλοντική ροή της ανθρώπινης ιστορίας

Το διπλανό κείμενο εκδόθηκε από το Ελευθεριακό Στέκι Πικροδάφνη σε εκδήλωση που πραγματοποίησε τον περασμένο Γενάρη με θέμα "Μισθωτή εργασία: νέες μορφές εκμετάλλευσης - Νέες μορφές αντίστασης", αποτελώντας μία πρόταση αυτοοργάνωσης και δράσης εργαζομένων και ανέργων. Λίγες μέρες πριν, είχε ξεκινήσει η ελληνική προεδρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και είχε γίνει η συγκέντρωση στο Ναύπλιο κατά της Συνόδου των υπουργών εργασίας (για την οποία και γίνεται έμμεσος λόγος σε κάποιο σημείο του κειμένου).

μπορεί να φέρει πολλά σκουπίδια, αλλά μπορεί να δημιουργήσει και γονιμότερα εδάφη για την ανθρωπότητα.

Η ελληνική προεδρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οι κινήσεις αντίστασης

Πολύς λόγος θα γίνει το επόμενο εξάμηνο για την σημασία που θα έχει η ελληνική προεδρία στις πολιτικές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ιδιαίτερη βαρύτητα πέφτει από τους κυβερνώντες στη διαμόρφωση και προώθηση ενός συγκεκριμένου πλαισίου που να περιλαμβάνει νέους, σκληρότερους όρους στην σύγχρονη εργασιακή πραγματικότητα. Μεταξύ άλλων, επιχειρείται η παράταση του εργασιακού βίου κατά πέντε έτη, η διάλυση της λεγόμενης "κοινωνικής ασφάλισης" και η εκτόπιση των εργαζομένων στους γκισέδες των ιδιωτικών ασφαλιστικών εταιρειών, κλπ. Επίσης, θα επιχειρηθεί να καθοριστεί μία περισσότερο συγκροτημένη πολιτική απέναντι στο ζήτημα των μεταναστών, πράγμα που με απλά λόγια σημαίνει την επιβολή των πλέον αποτελεσματικών όρων εκμετάλλευσης και ελέγχου τους.

Τόσα πράγματα αποφασίζονται καθημερινά και κάθε μέρα που έρχεται τη διαμορφώνουν και χειρότερη, κι όμως κανένας πολιτικός ή συνδικαλιστικός μηχανισμός δεν αναπτύσσει έναν πραγματικά αντιθετικό λόγο και πράξη. Είδαμε πριν από έναν περίπου χρόνο χιλιάδες εργαζομένων να κατεβαίνουν στο δρόμο ενάντια στο νέο τότε ασφαλιστικό νομοσχέδιο που κατέβαζε η κυβέρνηση και είδαμε λίγους μήνες αργότερα τους καθεστωτικούς συνδικαλιστικούς μηχανισμούς να το κάνουν γαργάρα, όταν ήταν να περάσει στη Βουλή. Και για την ιστορία, η μόνη συγκέντρωση που έγινε ήταν μία που το ΚΚΕ φρόντισε να την καπελώσει ολοκληρωτικά και να δείξει στις κάμερες των καναλιών πως μόνο οι μουστακαλήδες του στέκονται έξω από τη Βουλή.

Τώρα πάλι που διανύουμε τη θητεία της ελληνικής προεδρίας, η εξωκοινοβουλευτική και ολιγοβουλευτική αριστερά κατάφερε να συγκροτήσει τέσσερις πρωτοβουλίες που θα προσπαθήσουν να ηγηθούν, στο βαθμό που θα μπορέσει η καθεμία, σε όποιες κινήσεις διαμαρτυρίας γίνουν ενάντιά της. Πρώτη και καλύτερη η σούπα του ελληνικού κοινωνκού φόρουμ, αλλά και το ΔΡΑΣΕ του ΚΚΕ προκειμένου να μη μείνει έξω από το χορό. Μετά τις επιτροπές και τις πρωτοβουλίες για Γένοβα και την Φλωρεντία, ευτυχώς όλες αυτές οι επιτροπές και τα φόρουμ βρίσκουν την ευκαιρία να συναγωνιστούν για τον πιο ηγεμονικό ρόλο σε όλες αυτές τις κινητοποιήσεις.

Οι διασκέψεις και οι σύνοδοι σε διάφορες πόλεις και ημερομηνίες θα απασχολήσουν έντονα την κοινωνική πραγματικότη-

τα και θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό τις κινήσεις των κομμάτων και των οργανώσεων της αριστεράς, αλλά και του αντιεξουσιαστικού χώρου. Το σίγουρο πάντως είναι πως το πολιτικάντικο παιχνίδι όλων αυτών των φόρουμ δεν θα καταφέρει να μιλήσει και πολύ στον καθημερινό κόσμο.

Απέναντι σε όλα αυτά τα εφήμερα φόρουμ, απέναντι σε όλες αυτές τις οργανώσεις και τα κόμματα της αριστεράς που τους έχει φύγει πολύ-πολύ καιρό τώρα η ζωντάνια και ο ριζοσπαστισμός και λειτουργούν σαν ένας χώρος με μικρότερα ή μεγαλύτερα καπέλα, πρέπει να βρεθεί μια πραγματική μορφή ανοιχτά οργανωμένης κοινωνικής απάντησης, με συνέχεια και διάρκεια στη δράση της.

Η μορφή των ομάδων λαϊκής δράσης

Η πραγματική ανταπάντηση στον πόλεμο που μας κάνουνε, αφεντικά και κράτος, Δε μπορεί να έχει διευρυμένη κοινωνική βάση, αν ποέρχεται από πολιτικές συμμαχίες-σούπες ή προσκολλώντας πίσω από τους καθεστωτικούς συνδικαλιστικούς μηχανισμούς και τα μεγάλα κόμματα της αριστεράς. Ούτε οι ροζ ευρωπαϊστές εκσυγχρονιστές του Συνασπισμού, ούτε οι νεοεθνικιστοκομμουνιστές εργολάβοι του ΚΚΕ, ούτε όμως και οι αριστερίστικοι τακτικισμοί μπορούν να ωφελήσουν μιας πραγματικά λαϊκής ριζοσπαστικής δράσης.

Η απάντηση δεν μπορεί παρά να δοθεί από οργανωτικές δομές που είναι αυτόνομες, α-χειραγώγητες και αποκεντρωμένες, οι οποίες θα αποτελέσουν διαρκώς εξελισσόμενες κοινωνικές πρακτικές. Αυτό, εκτός από τις θεωρίες του κεφαλιού μας, το απέδειξαν πολύ καλύτερα οι αυτοοργανωμένες μορφές δράσης που επέλεξε να προωθήσει ο αγωνιζόμενος αργεντίνικος λαός. Οι ομάδες εργαζομένων και ανέργων, οι κατά τόπους λαϊκές συνελεύσεις, η ανταλλαγή υπηρεσιών και προϊόντων, η απαγόρευση ανάρτησης κομματικών πανώ στις μεγάλες διαδηλώσεις, κ.α. δείχνουν τον τρόπο με τον οποίον μπορούν να οργανωθούν σε καθημερινή βάση όσοι θεωρούν αναγκαιότητα την αντίσταση δίχως να έχουν κανέναν πάνω απ΄ το κεφάλι τους.

Τέτοιες ομάδες εργαζομένων και ανέργων πρέπει σταδιακά να δημιουργούνται από παρέες ανθρώπων στους χώρους εργασίας και τις γειτονιές, προκειμένου να μην μένουμε αδρανείς σε όσα βλέπουμε και σε όσα θα δούμε. Οι ομάδες αυτές πρέπει να έχουν ανοιχτό, κοινωνικό χαρακτήρα και βασικά τους στοιχεία να είναι ο αυτοοργανωμένος, αντιιεραρχικός και αχειραγώγητος χαρακτήρας τους.

Σκοπός της συγκρότησης τέτοιων ομάδων λαϊκής βάσης είναι όσοι εργαζόμαστε ή μένουμε άνεργοι σε πιο μόνιμο ή πιο ευκαιριακό βαθμό, να αναπτύξουμε μία έμπρακτη μορφή απάντησης στις όλο και χειρότερες συνθήκες εργασίας ή ανεργίας που βιώνουμε.

Γενικές αρχές λειτουργίας

Ο προτεινόμενος γενικός τρόπος λειτουργίας τους έχει να κάνει ως εξής:

Οι ομάδες αυτές είναι ανοιχτές στον καθέναν και λειτουργούν με συχνές γενικές συνελεύσεις. Όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται με αμεσοδημοκρατικό τρόπο. Αποτελούνται από ανθρώπους που κάνουν διαφορετικές δουλειές. Σχηματίζονται και συναντιούνται κατά τόπους (σε γειτονιές ή σε τόπους εργασίας). Ο τοπικός χαρακτήρας των ομάδων προκρίνεται στο βαθμό που δεν υπάρχουν αρκετοί εργαζόμενοι στον ίδιο εργασιακό τομέα, βολεύει ως προς την ένταξη των ανέργων, των μαύρων εργατών και των προσωρινά εργαζομένων. Επίσης μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα σε περίπτωση ανάληψης δράσης απέναντι σε μία αλυσίδα καταστημάτων.

Αντικείμενο της δράσης

Χαρακτηριστικό της δράσης των ομάδων λαϊκής βάσης πρέπει να είναι η αμεσότητα του λόγου και των πράξεών τους. Αντικείμενο της δράσης είναι η ανάπτυξη ενός ανοιχτού λόγου που εναντιώνεται στις συνθήκες εργασίας που επιχειρούν οι κυρίαρχοι να επιβάλουν, η ανάπτυξη πρακτικών μέσα από την οποία θα εκφράζεται αυτή η αντίθεση αλλά και η πίεση απέναντι σε συγκεκριμένους όρους εργασίας που έχουν επιβάλει συγκεκριμένοι εργοδότες. Η δύναμη της πίεσης που μπορούν να ασκήσουν οι ομάδες λαϊκής βάσης στους εργοδοτικούς και καθεστωτικούς συνδικαλιστικούς μηχανισμούς απορρέει μονά-

χα από τη δυναμική που αναδεικνύει η ίδια τους η δράση. Καμία κομματική γραμμή, πολιτικάντικος τακτικισμός, μικροπολιτική ή ιδεολογική καθαρότητα δεν χωράει στους κόλπους των ομάδων λαϊκής βάσης.

Πρακτικές

Οι ομάδες επιδιώκουν το πέρασμα της δράσης εργατών και ανέργων από τα καθεστωτικά αδιέξοδα της αιτηματολογίας στην αυτοοργανωμένη αιτηματολογία του δρόμου.
Μάχονται για την αξιοπρέπεια της ζωής των εργαζομένων και των ανέργων, ακόμα κι αν αυτή βρίσκεται εγκλωβισμένη στον εκβιασμό της μισθωτής εργασίας. Αρνούνται να αποδεχτούν ως δεδομένα σημεία των καιρών τις καταναγκαστικές απλήρωτες υπερωρίες, την προσωρινότητα, τη μαύρη εργασία, την ληστρική δράση του ΙΚΑ παράλληλα με την κυριάρχηση της ιδιωτικής ασφάλισης, την άγρια εκμετάλλευση των μεταναστών. Αρνούνται και πολεμούν το κλίμα ρουφανιάς, γλειψίματος και υποταγής που εντείνεται στους εργασιακούς χώρους αλλά και σε ολόκληρη την κοινωνία.
Κάθε πράξη που γίνεται με τα χέρια μας πρέπει πρώτα –αλλά και μετά– να τη δουλεύει το μυαλό μας. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να πάρουμε τον ρόλο του Ρομπέν των Δασών και πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή να μην δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα σε εργαζόμενους που δεν συμμετέχουν στις ομάδες μας.
Πρακτικές που μπορούν άμεσα να αναπτυχθούν είναι:

- διάφορες μορφές άμεσης δράσης που σκοπό έχουν την ευρεία προώθηση του λόγου μας, αλλά και την άμεση πίεση σε αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, ή εργοδότες
- προετοιμασία για μαζική συμμετοχή σε επιλεγμένες εργατικές ή ευρύτερα κοινωνικές κινητοποιήσεις
- ενημερωτικό δελτίο, ιστοσελίδα ενημέρωσης με εργατικά ή αντεργατικά νέα
- ακόμα πιο μακροπρόθεσμα, δημιουργία ταμείων συντροφικής αλληλεγγύης για απολυμένους ή για διωκόμενους
- συγκρότηση ομάδων εργασίας για διάφορα ζητήματα που απασχολούν τα μέλη των ομάδων αυτών
- συγκρότηση ομάδας δικηγόρων που θα αναλαμβάνει την υπεράσπιση των εργαζομένων, την ενημέρωση για τις νέες νομικές ρυθμίσεις, κλπ.

Σχέση με τα υπάρχοντα συνδικαλιστικά όργανα

Η συμμετοχή στη λειτουργία και τις εκδηλώσεις των καθεστωτικών συνδικαλιστικών οργάνων είναι θεμιτή στο βαθμό που ο έλεγχός τους από τα κομματικά στελέχη κρίνεται από τους συντρόφους ότι δεν είναι ασφυκτικός. Ωστόσο, η γνώση των ορίων μιας συμμετοχής σε τέτοια όργανα είναι που οδηγεί και στη δημιουργία αυτής της μορφής αυτόνομης λαϊκής δράσης.

Δημιουργία αυτόνομων συνδικαλιστικών οργάνων

Για να μπορέσουμε να πετύχουμε μία αποτελεσματικότερη οργάνωση και δράση μέσα στους εργασιακούς χώρους, πιθανότατα μελλοντικά θα μπορούσαν να συγκροτηθούν από τις ομάδες μας σωματεία σε ευρύτερους κλάδους, όπως γίνεται σε άλλες χώρες. Αυτού του τύπου η οργάνωση δίνει την ευκαιρία να απεγκλωβιστεί κάποιος από τους αναρίθμητους διαχωρισμούς και από την συντεχνιακή λογική και αιτηματολογία.
Για παράδειγμα, θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα σωματείο εργαζομένων σε δουλειές που αφορούν τον πολιτισμό και που να πιάνει από τον χώρο του βιβλίου και του θεάτρου έως τους αρχαιολογικούς χώρους. Ή θα μπορούσε να αφορά στον τομέα των υπηρεσιών (τριτογενής) και να πιάνει από τους σερβιτόρους μέχρι τους υπαλλήλους γραφείου. Αντίστοιχα, θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα σωματείο στον τομέα των εργοστασίων και της οικοδομής. Η συγκρότηση τέτοιων διευρυμένων επαγγελματικά αυτόνομων σωματειακών δομών μπορεί να συμβάλλει ιδιαίτερα στο ξεπέρασμα του συντεχνιακού κατακερματισμού των εργαζομένων, που υφίστανται σήμερα. Αυτά τα σωματεία μπορούν να αποτελούν μία ομοσπονδία αυτόνομων σωματείων που η δύναμή τους να είναι ανάλογη της μαζικότητας και μαχητικότητάς τους. ■

Μπραχάμι, 18/01/03

Τοπικές οικο-κοινότητες αλληλεγγύης και συνεργασίας

Το περασμένο φθινόπωρο, έγινε στη Χαλκίδα η τελευταία συνάντηση του Δικτύου Οικοκοινότητα. Ορισμένοι από τους βασικούς σκοπούς του είναι οι εξής:
-ο σεβασμός και η προστασία της βιοποικιλότητας, η διατήρηση των ντόπιων ποικιλιών και ρατσών, η αντίσταση στην εισβολή των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών, η επίτευξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ παραγωγών και ενεργών πολιτών-καταναλωτών, η ανταλλαγή προϊόντων, υπηρεσιών, γνώσεων στη βάση της κάλυψη των ουσιαστικών αναγκών των μελών, η απεξάρτηση της παραγωγής και της διαδικασίας διακίνησης οικολογικών προϊόντων από τις εταιρίες και τους μεσάζοντες με ενίσχυση της αυτάρκειας των παραγωγών, η δημιουργία τοπικών κοινοτήτων οικολογικής δραστηριότητας που επιχειρούν να αποτελέσουν μία έμπρακτη πρόταση για μια οικολογικά αυτοσυντηρούμενη αμεσοδημοκρατική κοινωνία σε αντιπαράθεση με την παγκοσμιοποιημένη καπιταλιστική βαρβαρότητα.
Παρακάτω, δημοσιεύεται ένα από τα κείμενα που υιοθετήθηκαν σε προηγούμενη Γενική Συνέλευση του Δικτύου.

(Το συνθετικό οίκο- όχι με την τρέχουσα σημασία του οικολογικού περιεχομένου αλλά με την αρχαιοελληνική έννοια του οίκου).

1 Ζούμε σήμερα τη λεγόμενη "παγκοσμιοποιημένη" φάση της οικονομίας της αγοράς και σε τοπικό και σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι κάθε είδους αγορές, από αυτή των εμπορευμάτων μέχρι την αγορά εργασίας, κεφαλαίων ή του ελεύθερου χρόνου, έχουν γίνει οι αόρατοι ρυθμιστές της καθημερινής ζωής μας. Στις κοινωνίες του "αναπτυγμένου" κόσμου είμαστε εγκλωβισμένοι σε οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις που την ανάγκη του κάθε ανθρώπου για δράση και εισόδημα την συγχέουν με την "μισθωτή εργασία", ή την παραγωγή εμπορευμάτων με την αγορά, την ανάγκη για κοινωνικότητα και επαφή την "ικανοποιούν" με την κατανάλωση εμπορευμάτων, την ανάγκη για συντροφικότητα με την πυρηνική οικογένεια, την ανάγκη για ουσιαστική σχέση με τη φύση με τις μαζικές εξόδους των Σαββατοκύριακων και των διακοπών, την ανάγκη για υγιεινή ζωή και διατροφή με επισκέψεις στους κάθε είδους γιατρούς και "υγιεινάδικα", την ανάγκη για πολιτική δραστηριότητα την ταυτίζουν με συμμετοχή σε θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (κόμματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις, κλπ.).

2 Τα τελευταία χρόνια, σε πολλές χώρες του Πρώτου Κόσμου (Η.Π.Α., Καναδάς, Αυστραλία, Αγγλία, Γερμανία, κλπ.) όλο και περισσότεροι άνθρωποι, μη ικανοποιημένοι από αυτή την κατάσταση, θέλουν να ξεφύγουν απ΄ αυτήν και λειτουργώντας με την στρατηγική του "παραδείγματος" στρέφονται σε μια οργάνωση της ζωής τους τέτοια που άλλους λιγότερο και άλλους περισσότερο τους θέτει εκτός

πλαισίου αυτής της εξέλιξης. Έχουν ξεφύγει απ' τον μηχανισμό της "μισθωτής εργασίας" και της αγοράς, καθώς και από την ιδεολογία του καταναλωτισμού και προσπαθούν να αναπτύξουν μια άλλη στάση και κουλτούρα. Πολυάριθμες κοινότητες έχουν δημιουργηθεί. Σε παγκόσμιο επίπεδο υπάρχουν κάπου 25.000 κοινοτικές πρωτοβουλίες, όπου εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι ζουν και συνεργάζονται. Στην Ευρώπη υπάρχουν κάπου 1500 τέτοιες εκ των οποίων 400 στην Γερμανία (βλέπε Νέα Σελήνη, αρ.26).

Η εμπειρία τους είναι χρήσιμη για τη γενικότερη έξοδο απ' την κοινωνία της αγοράς και της μισθωτής εργασίας. το κοινωνικό αυτό κίνημα συνδέει το οικονομικό, κοινωνικό, οικολογικό και πολιτικό πεδίο της δραστηριότητας των ανθρώπων, συλλέγοντας και ασκώντας τις πρακτικές γνώσεις γύρω από τα παραπάνω πεδία και από το παρελθόν και το παρόν των λαών, κύρια των αυτοχθόνων του Τρίτου Κόσμου με τους οποίους αναπτύχθηκαν και σχέσεις, μπορεί να αποτελέσει ένα σχολείο ζωής για όλα τα κοινωνικά κινήματα, που προσπαθούν να ολοκληρώσουν μια πρόταση για μια άλλη κοινωνία, σαν απάντηση στην κοινωνία της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, η οποία αποτελεί την καινούργια φάση της καπιταλιστικής κοινωνίας και που εγείρει ενάντιά της το λεγόμενο κίνημα της "αντιπαγκοσμιοποίησης".

Χρειαζόμαστε σήμερα πραγματικά μια πολιτική ελπίδας, που θα εξαλείψει το φόβο και το αίσθημα της αδυναμίας μπροστά σε μεγασυστήματα που διαμορφώνουν τη ζωή μας.

Ένα ευρύ δίκτυο κοινοτήτων που θα ενοποιούν την καθημερινή οικονομική, κοινωνική, οικολογική και πολιτική ζωή των μελών τους και θα έχουν στόχους τέτοιους που θα αποτελούν τοπικές εκφράσεις παγκοσμίων στόχων, είναι πραγματοποιήσιμο και εφικτό στις σημερινές συνθήκες.

3 Στη χώρα μας οι πρωτοβουλίες για οικο-κοινότητες είναι περιορισμένες. Πέρα από διάφορους άλλους κοινωνικούς λόγους, στις πόλεις δεν υπάρχουν μεγάλοι ελεύθεροι χώροι που θα μπορούσαν να στεγάσουν τέτοιες πρωτοβουλίες. Στην επαρχία, παρόλο που υπάρχουν αρκετά παρατημένα χωριά, επειδή είναι πολύ απομονωμένα και απομακρυσμένα με δύσκολες συνθήκες, απ΄ τη μια, και επειδή δεν υπάρχουν μεγάλα αγροκτήματα με αντίστοιχες υποδομές, απ' την άλλη, τέτοιες προσπάθειες, όπου έγιναν, δεν ευνοήθηκαν (βλέπε Σαρακήνικο Ιθάκης, Νιοχώρι Λευκάδας). Εξάλλου δεν υπήρξε κάποιο κίνημα φυγής από τις πόλεις που θα αμφισβητούσε τις συνθήκες ζωής στην επαρχία. Η όποια επιστροφή (μετά το 1981, ΠΑ.ΣΟ.Κ. στην εξουσία) ήταν κυρίως ατομική και καθορίστηκε από τα προγράμματα των "νέων αγροτών".

Τα επόμενα όμως χρόνια θα είναι αρκετοί εκείνοι που θα θελήσουν να αφήσουν πίσω τους την μίζερη ζωή του "αποκλεισμένου" και "απόκληρου" των πόλεων και καθώς φυσικά δε θα θέλουν να ενταχθούν στην εξίσου μίζερη ζωή της επαρχίας, θα προτιμήσουν την διέξοδο προς την κοινοτιστική ζωή. Παράλληλα, η μαζική ανεργία στις πόλεις και το πέρασμα σιγά-σιγά μεγάλου ποσοστού ανθρώπων στην κατηγορία των φτωχών παριών, θα οδηγήσει αρκετούς απ΄ αυτούς, από ανάγκη επιβίωσης, να δημιουργήσουν κοινοτιστικές σχέσεις και στις γειτονιές των πόλεων. Απ΄ την άλλη και ο σημερινός αγρότης της επαρχίας, εφόσον δεν έχει την δυνατότητα ή συνειδητά δε θέλει να μετατραπεί σε επιχειρηματία του αγροτικού τομέα, πιθανόν να μετατραπεί σε "πολυλειτουργικό" αγρότη, δηλαδή να μην παράγει για την παγκοσμιοποιημένη αγορά, αλλά να στραφεί στην πολυκαλλιέργεια, την τοπική αγορά και την αυτό-τροφοδοσία, θα είναι πιο ευαίσθητος σε τέτοιες κοινοτιστικές πρωτοβουλίες, δεν θα είναι αρνητικός και πιθανά αρκετοί να είναι διατεθειμένοι να ενταχθούν σ΄ αυτές, όταν δουν ότι μπορούν να λειτουργήσουν και να διευκολύνουν και την ζωή τους. Επίσης μπορούν να λειτουργήσουν ανασταλτικά στην ερήμωση της υπαίθρου ή στην μετατροπή της σε τουριστικές ατραξιόν, καθώς και θετικά στην προστασία του τοπικού περιβάλλοντος.

Το Δίκτυο Αλληλεγγύης, βάζοντας μεταξύ των στόχων του τη δημιουργία τοπικών οικο-κοινοτήτων, μπορεί και πρέπει να βοηθήσει τέτοιου είδους προσπάθειες.

4 Ποια είναι τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις κοινότητες που υποστηρίζει το Δίκτυο;

α) Πρώτα-πρώτα αποτελούν ριζοσπαστική απάντηση στις ανάγκες των ανθρώπων που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Απάντηση στην αδυναμία των ανέργων να πουλήσουν την ερ-

γατική τους δύναμη, σε όσους εργάζονται "έπ' αμοιβή", αλλά δεν τους εκφράζει η "εργασία" τους, λύση για όσους παράγουν μη βιομηχανοποιημένα προϊόντα, για όσους πολυκαλλιεργούν ή εκτρέφουν με οικολογικό τρόπο και έχουν πρόβλημα διάθεσης ή βοήθειας στην παραγωγή, για όσους θέλουν προϊόντα μη τοξικά και δεν είναι σε θέση να τα παράγουν μόνοι τους. Για όσους έχουν ανάγκη για συντροφικότητα, αλληλεγγύη και κοινωνική επαφή. Για όσους έχουν ανάγκη από υγιεινή διατροφή, καλή υγεία και επανασύνδεση με τη φύση. Για όσους έχουν ανάγκη για κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα και εν τέλει για όσους (που έτσι θα έπρεπε να είναι) έχουν ανάγκη από όλα αυτά.

Δεν προκύπτουν μόνο από την προσωπική επιλογή των όσων συμμετέχουν, αλλά και από μια κοινωνική αναγκαιότητα.

β) Χαρακτηρίζονται από τη δημιουργική πολυδραστηριότητα των μελών τους, που έχει σαν στόχο όχι μόνο τη βιωσιμότητά τους, αλλά και την απελευθέρωση της σκέψης και της φαντασίας των μελών τους, την ενοποίηση της γνώσης και της πράξης, την σύνδεση των δραστηριοτήτων με την ατομική και συλλογική διαχείριση του χρόνου. Την ανάπτυξη μη ιεραρχικών και εξουσιαστικών δομών, που θα οδηγούν στην αυτοανάπτυξη των δεξιοτήτων των ατόμων με αυτομόρφωση και συλλογική έρευνα.

γ) Στηρίζονται στην ανάπτυξη παραγωγικών τεχνικών που θα σέβονται το περιβάλλον (δεν θα ρυπαίνουν), τις φυσικές ισορροπίες και τις άλλες μορφές ζωής. Στη χρήση ήπιων μορφών ενέργειας και τεχνολογίας προσιτής σε όλους, που θα έχει στόχο την αυτοδυναμία και αυτάρκεια. Στην ανάπτυξη συλλογικών εξοπλισμών, συνεργατικών μορφών παραγωγής, μη χρηματικών ανταλλαγών στη βάση, ει δυνατόν, της κοινοκτημοσύνης, ώστε στα πλαίσιά της να μην υπάρχει εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, να εξαλείφονται οι ανισότητες και οι εξουσιαστικές-ιεραρχικές σχέσεις, ώστε να εξελίσσονται σε χώρους απελευθέρωσης από την κοινωνία της αγοράς.

δ) Στις σχέσεις τους με την υπόλοιπη κοινωνία λειτουργούν ως παράδειγμα από τη μία και ως ενεργή συλλογικότητα στα συμβαίνοντα και στα δρώμενα της αντίστοιχης περιοχής από την άλλη. Για αυτό θα πρέπει να δίνουν απαντήσεις στα ερωτήματα του τύπου: i) τι κάνουν, ii) πώς το κάνουν και iii) γιατί το κάνουν. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δίνουν στο γεγονός ότι: ό,τι είναι δυνατόν σε μικρή κλίμακα είναι δυνατόν και σε μεγάλη, αρκεί να υπάρξουν οι κοινωνικές δυνάμεις που θα αναλάβουν το εγχείρημα για ευρείας κλίμακας κοινωνικούς πειραματισμούς σε αντίθεση με τις υπάρχουσες κυρίαρχες σχέσεις. Έτσι ο άμεσος τρόπος με τον οποίο συνδέουν στα πλαίσιά τους το οικονομικό, το κοινωνικό, το οικολογικό και το πολιτικό ζήτημα μπορεί να χρησιμοποιείται ως παράδειγμα στα δρώμενα της τοπικής κοινωνίας, όπου προωθούν όσο το δυνατόν την τοπική αυτονομία-αυτάρκεια σε όλα τα επίπεδα καθώς και στο επίπεδο των αποφάσεων την άμεση δημοκρατία και, αν χρειάζεται, ανακλητούς εκπροσώπους.

5 Για το ποια μορφή παίρνουν οι οικο-κοινότητες αλληλεγγύης και συνεργασίας αποφασίζεται από τους συμμετέχοντες, ανάλογα με τις δυνατότητες που υπάρχουν και τις συνθήκες που επικρατούν. Ενδεικτικά θα μπορούσαν να πάρουν τις μορφές:

α) Μια συλλογικότητα αρκετών ανθρώπων (κρίσιμος αριθμός κάθε φορά!) με διαφορετικές δεξιότητες (και όχι μόνο τη θέληση), αποφασίζουν όχι απλώς να βρουν κοινό χώρο διαμονής, αλλά και χώρο που να δίνει δυνατότητες για κοινές δραστηριότητες σε καθημερινή βάση. Αυτές οι δραστηριότητες θα πρέπει να είναι και οικονομικές, ώστε να εξασφαλίζεται εισόδημα βιωσιμότητας τουλάχιστον για κάποιους από αυτούς. Μερικοί μπορούν να εξασφαλίζουν εισόδημα από δραστηριό-

τητες εκτός κοινότητας και να συμμετέχουν μερικά μόνο στις δραστηριότητες της κοινότητας.

Αν π.χ. ο χώρος είναι ένα μεγάλο αγρόκτημα οι δραστηριότητες μπορούν να πάρουν τη μορφή οικολογικής αγροτικής μορφής (φυτικής-ζωικής), τα προϊόντα της οποίας από τη μια αυτοκαταναλώνονται, από την άλλη τα περισσεύματα διατίθενται τοπικά, με τρόπο που θα έχει επιλεγεί από τη συλλογικότητα. Επίσης τη μορφή εργασιών σε εργαστήρια, από ξυλουργείο-κεραμοποιείο, μέχρι οινοποιείο ή τυροκομείο. Μπορεί να οργανωθεί κοινή κουζίνα, χώρος απασχόλησης παιδιών, χώρος αυτοέκφρασης, χώρος υποδοχής επισκεπτών, κ.λ.π.

Βασικό της χαρακτηριστικό είναι η αυτοδυναμία-αυτάρκεια από τη μία και η οργανική σύνδεση με τα δρώμενα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων της γύρω περιοχής καθώς και σε σύνδεση με το Δίκτυο η συμμετοχή στα γενικότερα δρώμενα.

β) Με κέντρο μια πόλη και ένα χώρο, που είτε προϋπάρχει, είτε βρίσκεται στην πορεία, συγκεντρώνονται άτομα, νοικοκυριά, οικο-παραγωγοί, προϋπάρχουσες ομαδοποιήσεις και αφού συζητήσουν με βάση την πρόταση του Δικτύου, αποφασίζουν να δημιουργήσουν μια κοινότητα συνεργασίας, αλληλεγγύης και ανταλλαγών. Εδώ το οικονομικό περιεχόμενο έχει να κάνει με ανταλλαγές προϊόντων, υπηρεσιών και εργασιών μεταξύ των μελών στη βάση κοινού εσωτερικού νομίσματος, στη συλλογική χρήση μέσων και τεχνολογιών που αναπτύσσουν μέλη της κοινότητας (π.χ. μια ομάδα οργανώνει εργαστήριο επιπλοποιίας ή οινοποιείο ή επεξεργασίας φρούτων και οποιοδήποτε άλλο μέλος μπορεί να χρησιμοποιήσει τις εγκαταστάσεις για να κάνει τα έπιπλά του, το κρασί του ή τις μαρμελάδες του, με τη βοήθεια της αντίστοιχης ομάδας) ή στις ανταλλαγές μεταχειρισμένων ειδών. Το κοινωνικό-πολιτιστικό περιεχόμενο μπορεί να αναχθεί σε δράσεις της μορφής: παιδικός σταθμός, ομάδα μουσικής και θεάτρου, μαθήματα αυτογνωσίας και εναλλακτικών θεραπειών, οργάνωση επισκέψεων σε κτήματα ή εργαστήρια, κ.λ.π. Το οικολογικό περιεχόμενο εκφράζεται από το ότι όλες οι δραστηριότητες, είτε ατομικές, είτε συλλογικές χαρακτηρίζονται από τη σωστή προσέγγιση των σχέσεων ανθρώπου-φύσης (μη τοξικά υλικά, ήπια μέσα και ενέργεια, κ.λ.π.). Το πολιτικό περιεχόμενο: αποκτώντας σιγά-σιγά συγκεκριμένο πρόσωπο η κοινότητα, το όλο περιεχόμενο των δράσεων αποτελεί ταυτόχρονα και περιεχόμενο πολιτικής παρέμβασης στην τοπική κοινωνία. (Για παράδειγμα το σύστημα ανταλλαγών μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο παρέμβασης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση για τη δημιουργία κοινοτιστικών τομέων οικονομίας σε δημοτικό επίπεδο). Ταυτόχρονα αναλαμβάνονται ιδιαίτερες δράσεις σε διάφορα θέματα. Απαραίτητη η οργάνωση επικοινωνίας, π.χ. η έκδοση ενημερωτικού φυλλαδίου, η δημιουργία ιστοσελίδας, κ.λ.π. Επίσης η συμμετοχή στα τοπικά και γενικότερα πολιτικά δρώμενα.

Μεταξύ των δύο παραπάνω μορφών είναι προφανές ότι μπορούν να αναπτυχθούν πολλές παραλλαγές (π.χ. κάποιοι ήδη αγρότες-βιοκαλλιεργητές που βρίσκονται στην ίδια γεωγραφική κοινότητα ή περιοχή μπορούν να κοινοτικοποιήσουν τις εργασίες τους, τα μέσα που χρησιμοποιούν και τα προϊόντα τους).

6 Για να βοηθήσει προς την κατεύθυνση της δημιουργίας τους, ο τομέας οικο-κοινοτήτων του Δικτύου προτείνει σαν πρώτα βήματα από τη μεριά του Δικτύου τα εξής:

α) Να γίνει μια χαρτογράφηση των εθνικών γαιών, μοναστηριακών και εκκλησιαστικών περιοχών, παρατημένων χωριών και περιοχών, φθηνών ιδιωτικών περιοχών, κ.λ.π., κατάλληλων για εγκατάσταση ομάδων-ομαδοποιήσεων.

β) Να βρεθεί μια κατάλληλη περιοχή και να οργανωθεί παραδειγματικό κέντρο κοινοτικής δράσης του Δικτύου (αυτοδιαχειριζόμενος χώρος συναντήσεων, πειραματισμού και καλλιεργειών, εποχικής ή μόνιμης εγκατάστασης κάποιων μελών του Δικτύου).

γ) Να ερευνηθούν εδώ ή αλλού άλλες τέτοιες προσπάθειες και να αποκατασταθεί μια επικοινωνία είτε με επισκέψεις μας επιτόπου, είτε προσκαλώντας εκπροσώπους τους σε εκδηλώσεις που κάνει το δίκτυο για αυτό το σκοπό.

δ) Να διατυπωθούν οι αρχές που περιγράφηκαν πιο πάνω σε ένα περιεκτικό κείμενο και να αναπτυχθεί, με όσους ενδιαφέρονται, μια επικοινωνία για την υλοποίησή τους. ■

Ομάδα εργασίας για τη δημιουργία οικοκοινοτήτων

Ελευθερία, ισότητα, κοινοτισμός

του Φραντσέσκο Μπέρτι
Μετάφραση: Γιάννης Καρύτσας

(Το συγκεκριμένο κείμενο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Libertario, Απρίλης-Ιούνης 2002, 4ος χρόνος, αρ. 2)

Ανάμεσα στις μοντέρνες πολιτικές θεωρίες, ο αναρχισμός συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων που επεξεργάστηκαν, με τη μεγαλύτερη πληρότητα και αυθεντικότητα, ένα πρόταγμα κοινωνικής μεταβολής προς την κατεύθυνση του κοινοτισμού. Η πιο χαρακτηριστική πλευρά του ελευθεριακού κοινοτισμού εκπηγάζει από το γεγονός ότι ο αναρχισμός στοχεύει στη δημιουργία μιας κοινωνίας, στην οποία συνυπάρχουν ταυτοχρόνως και η ατομική ελευθερία και η κοινωνική ισότητα, και γι' αυτό προτείνει φιλόδοξα τη διαμόρφωση μιας κοινωνικής οργάνωσης, όπου, για να χρησιμοποιήσουμε τη διάσημη έκφραση του Μπένζαμιν Κονστάν, η ελευθερία των αρχαίων και η ελευθερία των μοντέρνων μπορούν να συνυπάρχουν, δίνοντας τόπο σε μία κοινωνική ισορροπία που δεν έχει ανάγκη καμία θεσμική μορφή καταναγκασμού.

Από αυτήν την άποψη, φαίνεται ιδιαιτέρως ελκυστική η έκφραση που επινοήθηκε, εδώ και μερικά χρόνια, από τον Alain Ritter. Αυτός χρησιμοποίησε, προκειμένου να προσδιορίσει τον κεντρικό αξιολογικό πυρήνα του αναρχισμού, την παράδοξη έκφραση "ατομικιστικός κοινοτισμός". "Ο ανθρωπολογικός τύπος που προτείνεται ως επιθυμητός από τον αναρχισμό", έχει γράψει σε ένα άλλο κείμενο ο Amedeo Bertolo, "δεν βρίσκεται εξ ολοκλήρου ούτε στο κοινωνικό ούτε στο άτομο, αλλά σε μία συνεχή και ανεπίλυτη ένταση ανάμεσά τους. Εάν κυριαρχεί το κοινωνικό, ακόμα και υπό δημοκρατική μορφή, υπάρχει τυραννία... Εάν κυριαρχεί το άτομο, υπάρχει αποσύνθεση και απώλεια του νοήματος. Η αναρχία είναι ζηλότυπα ατομικιστική, αλλά και γενναιόδωρα κοινοτική. Και έχει πλήρη συνείδηση ότι το άτομο που είναι ανεπανάληπτο είναι αναπόφευκτα και κοινωνικό προϊόν και κοινωνικό υποκείμενο".

Είναι επίσης αναγκαίο να σημειώσουμε ότι στην αναρχική θεώρηση δεν είναι δυνατό να εντοπίσουμε μια ομόφωνη άποψη για το κοινοτικό πρόταγμα, αφού ο πλουραλισμός και η διαφορετικότητα θεωρούνται από τον αναρχισμό ως πλούτος και όχι ως περιορισμός. Όπως δεν υπάρχει λοιπόν στην αναρχική σκέψη μια εντελώς ίδια αντίληψη για την ιδιοκτησία, για τον κοινωνικό μετασχηματισμό και για τη σχέση ιστορίας και φύσης, έτσι και δεν υπάρχει ούτε μία ομόφωνη άποψη για την κοινότητα. Ανάμεσα στις αιτίες που μπορούν να διασαφηνίσουν τη σαφή κλίση του αναρχισμού προς μία κοινοτική προοπτική, υπάρχει μία που αξίζει να την υπογραμμίσουμε ιδιαιτέρως. Ο αναρχισμός, προτείνοντας τη σαφή πραγμάτωση της αναρχίας, στοχεύοντας δηλαδή στη δημιουργία μιας ελευθεριακής και εξισωτικής κοινωνίας, χωρίς εξουσία, ή όπως θα ήταν πιο σωστό να πούμε χωρίς κυριαρχία, στην οποία οι διαχωρισμένες διαστάσεις του πολιτικού και του οικονομικού ενσωματώνονται μέσα στη διάσταση του κοινωνικού, είναι, ούτως ειπείν, εκ φύσεως προδιατεθειμένος να συλλάβει αυτή την κοινωνία με όρους έντονα κοινοτικούς: προκειμένου σε μια τέτοια οργάνωση η κοινωνική ζωή να μη μεταμορφώνεται σε *έναν πόλεμο όλων εναντίον όλων*, είναι πράγματι απαραίτητο τα άτομα που συγκροτούν αυτή την κοινωνία να μετέχουν στις ίδιες αξίες, να δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς αλληλεγγύης αναμεταξύ τους και να είναι πρωταγωνιστές στις διαδικασίες λήψεως των αποφάσεων που ρυθμίζουν την κοινωνική ζωή. Εν ολίγοις, για να μπορεί να υπάρξει η αναρχία, είναι απαραί-

τητο τα άτομα, από τη στιγμή που θα απελευθερωθούν από τους καταναγκαστικούς μηχανισμούς, τους επιβεβλημένους από την κυριαρχία, να δημιουργήσουν μια αλληλέγγυα κοινότητα και να αναπτύξουν την ατομικότητά τους μέσα μια κοινοτική κατεύθυνση.

Η επίδραση του Κροπότκιν

Σε θεωρητικό επίπεδο, είναι απαραίτητο να αναφερθούμε, τουλάχιστον εν συντομία, στις βασικές κοινοτικές θέσεις που υπάρχουν στη θεωρία του Πέτρου Κροπότκιν, του πιο κοινοτικού στοχαστή του κλασικού αναρχισμού, από τη στιγμή που η επίδρασή του στην ανάπτυξη της αναρχικής συζήτησης για τον κοινοτισμό υπήρξε βαρύνουσα, κατά τον 19ο αιώνα. Οι κοινοτικές αρχές, τις οποίες επεξεργάστηκε ο Ρώσος αναρχικός, δεν είχαν μόνο μια άμεση και αποφασιστική επίδραση στην ανάπτυξη του αναρχικού κοινοτισμού (επί παραδείγματι, στη θεωρητική επεξεργασία του αναρχικού γεωγράφου Ελιζέ Ρεκλύ και του Λαντάουερ, αλλά άσκησαν επίσης και μια αναμφισβήτητη έλξη στην πολιτισμική συγκρότηση κάποιων στοχαστών που δεν ήταν αναρχικοί αν και βρίσκονταν, στον έναν ή στον άλλο βαθμό, κοντά στον ελευθεριακό τρόπο σκέψεως. Μεταξύ αυτών, μπορούμε να αναφέρουμε συγγραφείς, όπως ο Όσκαρ Ουάιλντ, ο Ουίλλιαμ Μόρρις, ο Λέον Τολστόι, πολεοδόμους, όπως ο Λιούις Μάμφορντ, ο Elabenezer Howard, ο Patrick Geddes, ο Giancarlo De Carlo και ο Carlo Doglio, θεωρητικούς και ακτιβιστές, όπως ο Μάρτιν Μπούμπερ και ο Γκάντι.

"...Το ουσιαστικό ζήτημα, συνεπώς, δεν είναι να αποφασίσουμε εάν η αναρχία είναι ή όχι δυνατή, αλλά κυρίως εάν είναι δυνατή η διεύρυνση του πεδίου δράσεως και επιρροής των ελευθεριακών μεθόδων, μέχρι που να καταστούν κοινά κριτήρια με τα οποία οι άνθρωποι οργανώνουν τη συμβίωσή τους..."

Εν αντιθέσει προς το Μιχαήλ Μπακούνιν, ο οποίος αντιλαμβανόταν την επανάσταση ως μια τιτάνια καταστροφική δράση που κατευθύνεται προς την ανατροπή, σε επίπεδο υλικό και συμβολικό, όλου του ιστορικού παρελθόντος και παρόντος, που στο μέγιστο μέρος τους θεωρούνταν διαμορφωμένα από τις αρχές της κυριαρχίας, ο Πέτρος Κροπότκιν προσπάθησε να δείξει ότι οι ελευθεριακές αρχές ήταν ήδη, τουλάχιστον εν μέρει, εγγεγραμμένες και ενεργές μέσα στην ιστορική και φυσική εξέλιξη. Προσπάθησε, λοιπόν, να αναιρέσει τις επιστημονικές και τις επιστημολογικές προκείμενες ενός από τα κυρίαρχα πολιτισμικά παραδείγματα της εποχής, του "κοινωνικού δαρβινισμού", ενός ρεύματος σκέψης που υποστήριζε, με μία αμφισβητήσιμη συγκριτική προσέγγιση, το φυσικό χαρακτήρα της ιεραρχίας.

Ο Ρώσος στοχαστής (που ήταν συγχρόνως και επιστήμονας) υποστηρίζει ότι ο κινητήριος παράγοντας τόσο της ζωής των ζώων όσο και της κοινωνίας δεν υπήρξε ο αγώνας για την επιβίωση, αλλά η αλληλοβοήθεια. Για τον Κροπότκιν, το θεμελιώδες κίνητρο της εξέλιξης, λοιπόν, υπάρχει μέσα στην κοινοτική συνεργασία και όχι μέσα στον ατομικιστικό ανταγωνισμό. Στο πρωτοπόρο έργο του "Αλληλοβοήθεια" (1902), ανέφερε εκατοντάδες παραδειγμάτων, που καταδείκνυαν τη σαφή εκδήλωση των αρχών της αλληλεγγύης μέσα στη ζωή των ζώων˙ σε ένα επόμενο κεφάλαιο του ίδιου έργου ανέφερε πλήθος παραδειγμάτων αλληλοβοήθειας μέσα στις ανθρώπινες κοινωνίες. Χάρη σε αυτήν την προσέγγιση, ο Κροπότκιν εφοδίασε τον αναρχισμό με μια αντίληψη για τον κοινωνικό μετασχηματισμό που δεν ήταν καθαρά προμηθεϊκή και μηδενιστική: από τη στιγμή που θα κατέρρεαν οι θεσμοί της πολιτικής και οικονομικής κυριαρχίας, το κράτος και το κεφάλαιο, η ανθρωπότητα δεν θα ήταν υποχρεωμένη να οικοδομήσει την αναρχία πάνω σε ένα σωρό ερειπίων.

Σύγχρονοι κληρονόμοι του Κροπότκιν είναι στοχαστές, οι οποίοι σε διαφορετικό βαθμό έχουν αποδεχθεί τη νατουραλιστική ιδέα της ελευθερίας (δηλαδή, ότι το σχέδιο της αναρχικής κοινότητας είναι ήδη εγγεγραμμένο εν μέρει στην ιστορία της φύσης και της κοινωνίας), και μπορούν νομίμως να θεωρηθούν οι συγγραφείς με τους οποίους ασχολούμαι εδώ βαθύτερα: ο Κόλιν Γουώρντ και ο Μάρρεϊ Μπούκτσιν. Αυτό που συν-

δέει τις σκέψεις των δύο στοχαστών είναι το γεγονός ότι αφαιρούν από τον κροποτνικό κοινοτισμό τα πιο έντονα επιστημονιστικά και θετικιστικά στοιχεία του και ότι επανεπεξεργάζονται τον κοινοτισμό μέσα σε μια προοπτική κοινωνικής μεταβολής, που οπωσδήποτε συνεχίζει να είναι ριζοσπαστική, αλλά δεν θεμελιώνεται πλέον πάνω στην ιδέα της κοινωνικής εξέγερσης. Η ανάπτυξη του κοινοτικού και ελευθεριακού προτάγματος συνυφαίνεται, στις αναλύσεις αυτών των δύο συγγραφέων, με ένα στοχασμό πάνω στην κρίση των επαναστατικών στρατηγικών και πάνω στη σχέση του αναρχισμού με τη δημοκρατία.

Ο ρεαλισμός του Κόλιν Γουώρντ

Ο Κόλιν Γουώρντ (γεννήθηκε το 1924) είναι μία ξεχωριστή μορφή της σύγχρονης ελευθεριακής κουλτούρας: η προσοχή του είναι διαρκώς στραμμένη περισσότερο σε "προβλήματα που ενώνουν τους ανθρώπους, όπως η ανάγκη της κατοικίας, της διατροφής και η παραγωγή των αγαθών και των υπηρεσιών", παρά "στα μεγάλα φιλοσοφικά προβλήματα που απασχολούν πολλούς άλλους, όπως η φύση και ο σκοπός της ανθρώπινης ύπαρξης". Αυτή η ενασχόληση τον έχει κάνει γνωστό σε ένα κοινό ετερογενές και πολύ ευρύτερο από το σύνηθες κοινό των πολιτικών ομάδων της ριζοσπαστικής αριστεράς.

Ο Άγγλος αναρχικός, δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπτυξη μέσα στην κοινωνία των κοινοτικών στοιχείων της συνεργασίας, της αλληλοβοήθειας, της "αυτονομίας", των "δομικών" μεταβολών που επιτελούνται στην πολιτική σφαίρα, επαναφέρει και αναπροσαρμόζει στην κοινωνία της εποχής του την ανάλυση που είχε χαρακτηρίσει μεγάλο μέρος των έργων του Κροπότκιν, του οποίου ο Γουώρντ υπήρξε ένας από τους πιο προσεχτικούς και πιο καταρτισμένους σύγχρονους αναγνώστες. Αυτό που τον διαφοροποιεί από τον Κροπότκιν είναι μια μικρότερη αισιοδοξία για το ρόλο της επιστήμης και μια μικρότερη πίστη στην αναγκαιότητα, στη δυνατότητα και στην επιθυμία ακόμα μιας πολιτικής μεταβολής επαναστατικού τύπου: "Η τελική μάχη –υπογραμμίζει ο Γουώρντ– δεν υπάρχει· υπάρχει μόνο μια σειρά αγώνων σε πολλά μέτωπα". Στην πραγματικότητα, "ελευθερία και εξουσία βρίσκονται πάντοτε σε αγώνα μεταξύ τους", γι' αυτό είναι αναγκαίο να σκεφτούμε μια "ιδέα της ελευθερίας και του ρόλου του αναρχισμού διαφορετική από εκείνη που παραπέμπει όλες τις λύσεις στην έλευση μιας υποθετικής ελεύθερης κοινωνίας".

Αντιθέτως, ο Γουώρντ, συμφωνώντας με τον Κροπότκιν, υποστηρίζει ότι ο αναρχισμός μπορεί να ανανεωθεί όχι μόνο και όχι τόσο με βάση το πολιτικό κίνημα που παραπέμπει ρητά και συνειδητά στην ελευθεριακή ιδεολογία, αλλά κυρίως με βάση "συγκεκριμένα παραδείγματα τάσεων ήδη ενεργών, που συνυπάρχουν δίπλα από τις εξουσιαστικές κοινωνικές αντιλήψεις και δομές, οι οποίες παραμένουν προς το παρόν πλειοψηφικές. Το ουσιαστικό ζήτημα, συνεπώς, δεν είναι να αποφασίσουμε εάν η αναρχία είναι ή όχι δυνατή, αλλά κυρίως εάν είναι δυνατή η διεύρυνση του πεδίου δράσεως και επιρροής των ελευθεριακών μεθόδων, μέχρι που να καταστούν κοινά κριτήρια με τα οποία οι άνθρωποι οργανώνουν τη συμβίωσή τους". Είναι αλήθεια ότι, εάν κρίνουμε τον αναρχισμό υπό το φως των πολιτικών συνεπειών που είχε η ιστορία του των 100-150 χρόνων, δεν μπορούμε παρά να παραδεχτούμε τη "χρεοκοπία" του. Ωστόσο, εάν αντίθετα παρατηρήσουμε την επίμονη παρουσία της ελευθεριακής και κοινοτικής αρχής της αλληλοβοήθειας στην καθημερινή ζωή των σύγχρονων κοινωνιών, δεν μπορούμε να μη συμφωνήσουμε στο ότι ο αναρχισμός, ως μέθοδος ζωής και κοινωνικής οργάνωσης, είναι, ακόμα και σήμερα, μια λειτουργική αρχή μέσα στην κοινωνία: "Στην καθημερινή ζωή, η κοινωνία μπορεί να προοδεύει μόνο δυνάμει της εθελοντικής συνένωσης και της αλληλοβοήθειας", και η χρεοκοπία του κρατικού σοσιαλισμού, τόσο στην επαναστατική και λενινιστική εκδοχή του όσο στη ρεφορμιστική και σοσιαλδημοκρατική, έχει επαναφέρει στην επικαιρότητα τον αναρχισμό, ο οποίος ανέκαθεν ήταν "η αγνοημένη συνείδηση της αριστερής πολιτικής".

"Εάν ο σοσιαλισμός είναι σε κρίση", αναφέρει ο Γουώρντ, αυτό συμβαίνει "ακριβώς επειδή το παγκόσμιο σοσιαλιστικό κίνημα προσανατολίστηκε προς τη διεύρυνση της κρατικής εξουσίας και όχι προς τον περιορισμό της". Η χρεοκοπία σε πλανητική κλίμακα της μαρξιστικής ιδεολογίας και γενικότερα του κρατικού πνεύματος του σοσιαλισμού είχε ως μία από τις πιο πρόσφατες συνέπειές της την αναβίωση του φιλελευθερισμού, που διαβρώνει προοδευτικά όχι μόνο τις εδώ και δεκαετίες κοινωνικές κατακτήσεις των λαϊκών τάξεων, αλλά και την ίδια την ιδέα της δημόσιας υπηρεσίας.

Το αγγλικό παράδειγμα

Η σκέψη του Γουώρντ επικεντρώνεται ιδιαιτέρως στην "αγγλική περίπτωση", που την θεωρεί, και όχι άδικα, παραδειγματική: η Μεγάλη Βρετανία υπήρξε, στην πραγματικότητα, η πρώτη χώρα στην οποία αναπτύχθηκε το κοινωνικό κράτος και συγχρόνως το πρώτο έθνος όπου εισήλθε σε κρίση. Στην πραγματικότητα, γράφει ο Γουώρντ, η ιδέα της κοινωνικής υπηρεσίας πέθανε, παραδόξως, την ίδια στιγμή που γεννήθηκε το Κράτος Πρόνοιας, αφού "το πελώριο δίκτυο των κοινωνικών και οικονομικών πρωτοβουλιών, που βασιζόταν στην αυτοστήριξη και στην αλληλοβοήθεια", δημιουργημένο εκ του μηδενός από την εργατική τάξη, κατά το τέλος του 19ου αιώνα, διαλύθηκε από την εθνικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών που προώθησε το Εργατικό Κόμμα.. "Πώς μπόρεσαν οι βρετανοί σοσιαλιστές –αναρωτιέται ο Άγγλος αναρχικός– να επιτρέψουν στη δεξιά να οικειοποιηθεί μία τέτοια κληρονομιά, δεδομένου ότι είναι αυτή, και όχι το κράτος ή η γραφειοκρατία, που προσδίδει συνοχή στην ανθρώπινη κοινωνία;" Το γεγονός είναι ότι η αριστερά, και όχι μόνο η αγγλική, έχει "εκ-

χωρήσει την κοινωνική επινοητικότητα μόνο στην ιδέα του κράτους", έτσι που η πλούσια και πολύμορφη αυτοδιαχειριστική παράδοση, η οποία αναπτύχθηκε από το εργατικό κίνημα και από τις λαϊκές τάξεις, "έσβησε ελλείψει ιδεολογικού οξυγόνου".

Εάν, κατά την εξέταση του ιστορικού παρόντος, η ιστορική ανάλυση δεν επιτρέπει μεγάλες ελπίδες, κατά την "πρόβλεψη" του μέλλοντος, ο Γουώρντ εμφανίζεται σχετικά αισιόδοξος. Πράγματι, "έχοντας παρατηρήσει τις ποικίλες αλληλοδιαδεχόμενες μόδες στην πορεία του χρόνου, γνωρίζουμε ότι η ευαγγελική φάση της σημερινής λατρείας της αγοράς δεν είναι προορισμένη να διαρκέσει... Τον 21ο αιώνα, ο λαός θα πρέπει να επινοήσει τις εναλλακτικές λύσεις, όπως έκανε τον 19ο αιώνα. Μία από αυτές τις εναλλακτικές λύσεις θα είναι αναμφιβόλως ο αναρχισμός".

Η ελευθεριακή σκέψη οφείλει να επαναδιατυπώσει ένα κοινοτικό πρόταγμα, έτσι ώστε "ο έλεγχος της κοινότητας, εάν και όταν καταστεί αποτελεσματικός, να αποτελέσει μια συντριπτική πρόκληση όχι μόνο για την κυβέρνηση, αλλά και για τους διαχειριστές του κεφαλαίου και της οικονομίας". Ο "νέος" αναρχισμός οφείλει να στηρίξει τη "συλλογική δράση ως εναλλακτική λύση απέναντι στην ιδιωτικοποίηση ή στην κρατική ρύθμιση". Η κοινοτική ιδέα του αναρχισμού θα μπορέσει να έχει μια πραγματική δυνατότητα εφαρμογής σε ευρεία κλίμακα, μόνο στο μέτρο που τα νέα αντιφιλελεύθερα κινήματα θα είναι ικανά να θέσουν υπό αμφισβήτηση τα δόγματα της αριστεράς του κράτους: "Είναι πέραν κάθε αμφισβητήσεως, ότι τον επόμενο αιώνα τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας πρέπει να επανεξεταστούν, προκειμένου να δημιουργηθεί μία κοινωνία πρόνοιας πάνω στα ερείπια του κράτους πρόνοιας". Η εναλλακτική λύση της αριστεράς απέναντι στην κρίση του κοινωνικού κράτους δεν μπορεί λοιπόν παρά να προέλθει από μία σύγχρονη ανάγνωση της κοινοτικής παράδοσης του αναρχισμού: η "κοινωνία της πρόνοιας", όπως την αποκαλεί ο Γουώρντ, οφείλει να είναι αποκεντρωμένη και οργανωμένη πάνω σε συνομοσπονδιακές βάσεις.

Όπως ο Προυντόν, ο Μπακούνιν και ο Κροπότκιν είχαν ασκήσει κριτική, κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, στη συγκρότηση της εθνικής ενότητας με βάση την εξουσία του κράτους, αντιπαραθέτοντας σ' αυτήν την ιεραρχική και πυραμιδοειδή πολιτική δομή ένα μοντέλο εθελούσιας και οριζόντιας ένωσης των κοινοτήτων και των περιφερειών, έτσι και ο Γουώρντ σήμερα, παρατηρώντας τα κριτήρια που υιοθετούνται για την επίτευξη της ευρωπαϊκής ενότητας, αντιπαραθέτει το ίδιο μοντέλο ως εναλλακτική λύση στην Ευρώπη που στηρίζεται στην εξουσία των κρατικών γραφειοκρατιών και των χρηματιστικών κύκλων: "Οι ιδρυτές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας πέτυχαν να θέσουν τέλος στους παλιούς εθνικούς ανταγωνισμούς και να καταστήσουν αδιανόητο κάθε μελλοντικό πόλεμο στη Δυτική Ευρώπη, αλλά είμαστε ακόμα μακριά από μια Ευρώπη των περιφερειών". "Είναι η διαφορετικότητα και όχι

η ενότητα", υποστηρίζει, "που μπορεί να δημιουργήσει τον τύπο της κοινωνίας, όπου μπορούμε να βρούμε την επίλυση των προβλημάτων μας". Η Ευρώπη των περιφερειών δεν είναι πλέον ένας αποκλειστικός στόχος του αναρχισμού: πολλοί συμφωνούν πλέον ότι "το κράτος-έθνος είναι ένα φαινόμενο που διαρκεί από τον 17ο μέχρι τον 19ο αιώνα και ότι κατά τον 21ο αιώνα δεν θα έχει πια έναν κεντρικό ρόλο". Η κοινωνία δεν έχει καθόλου ανάγκη το κράτος˙ ούτε, από την άλλη πλευρά, η κρατική δομή πρέπει να αναμειγνύεται στις κοινωνικές λειτουργίες, όπως συνέβη κατά τον 20ο αιώνα.

Αρμονία και πολυπλοκότητα

Σε όσους ασκούν κριτική στην ελευθεριακή εναλλακτική λύση, ο Γουώρντ αντιτείνει ότι "από τη στιγμή που υπάρχει μια κοινή ανάγκη, τα άτομα είναι σε θέση, με τον αυτοσχεδιασμό, με την εμπειρία τους, ακόμα και με τα λάθη τους, να δημιουργήσουν τις συνθήκες για τη συστηματική ικανοποίησή της˙ και ότι η τάξη που εξασφαλίζεται με αυτόν τον τρόπο είναι πολύ πιο ανθεκτική και λειτουργική από κάθε άλλη που επιβάλλεται από μια εξωτερική εξουσία". Η αληθινή αρμονία, πράγματι, "δημιουργείται από την πολυπλοκότητα και όχι από την αδιαφοροποίητη ενότητα".

Τα πιο ευφυή πρωτοπόρα κινήματα των τελευταίων τριάντα χρόνων κινήθηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση, απαιτώντας την αποδυνάμωση των μεγάλων κρατικών δομών, που δεν έχουν ανταποκριθεί με ικανοποιητικό τρόπο στην ανάγκη αρωγής των ανθρώπων, και προτείνοντας "μικρές ενότητες, ενσωματωμένες στο κοινωνικό πλαίσιο και θεμελιωμένες με βάση τα κριτήρια της αυτάρκειας και της αλληλοβοήθειας".

Από τις ομάδες που υποστηρίζουν μία αντιψυχιατρική προσέγγιση μέχρι τους οπαδούς του διαχωρισμού των ορφανοτροφείων σε μικρές ομάδες αλληλοβοήθειας, από αυτούς που προωθούν την απο-ιδρυματοποίηση των ασύλων μέχρι τα κινήματα που έχουν προτείνει μια διαφορετική αντιμετώπιση του προβλήματος της εγκληματικότητας, που είναι ασυμβίβαστη με την ύπαρξη των δομών της φυλακής, ο Γουώρντ προσπαθεί να δείξει ότι ένας αυξανόμενος αριθμός πολιτών, όχι αναγκαστικά πολιτικοποιημένων και έχοντας συχνά πλήρη άγνοια των ελευθεριακών ιδεών, οργανώνεται εφαρμόζοντας εναλλακτικές μεθόδους (και συχνά, στην πραγματικότητα, αναρχικές) στην επίλυση των προβλημάτων που ταλαιπωρούν τα πιο αδύναμα τμήματα της κοινωνίας: "Ο πολλαπλασιασμός των οργανώσεων αλληλοβοήθειας μεταξύ των ανέργων, των ασθενών, των περιθωριοποιημένων αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό μοχλό για το μετασχηματισμό του κράτους πρόνοιας σε μια κοινωνία αλληλοβοήθειας, για τη δημιουργία μιας κοινοτικής αρωγής σε μια υπεύθυνη κοινότητα".

Στην πορεία του πολύχρονου πνευματικού αγώνα του, ο Άγγλος αναρχικός έχει ασχοληθεί πολλές φορές με το πρόβλημα της κατοικίας. Το κατοικείν, άλλωστε, είναι μία από τις θεμελιώδεις ανάγκες των ατόμων. Σχετικά με αυτό το πρόβλημα μπορούμε να παρατηρήσουμε, από τη μια, ότι κατά τους τελευταίους αιώνες το κράτος μπόρεσε να εξασφαλίσει την αποτελεσματική και καθολική ικανοποίηση αυτής της πρωταρχικής ανάγκης, ενώ από την άλλη το τμήμα της κοινωνίας χωρίς κατοικία αναζήτησε και συχνά βρήκε αυθεντικές λύσεις, βασισμένες, ακόμα μια φορά, στην αλληλοβοήθεια και στην άμεση δράση, για να εξασφαλίσει μια αξιοπρεπή ζωή. Η ανάλυση του Γουώρντ, σχετικά με αυτό το πρόβλημα της κατοικίας, τοποθετείται μέσα σε ένα ιδιαιτέρως γόνιμο ρεύμα της ελευθεριακής σκέψης, από το οποίο άλλωστε ο ίδιος ο Γουώρντ αντλεί, προσφεύγοντας συχνά στις εργασίες των Κροπότκιν, Ελιζέ Ρεκλύ, Geddes, Μάμφορντ, Howard, Goodman, Giancarlo De Carlo, John Turner, Μπούκτσιν.

Η αποσύνθεση της μεγαλούπολης

Το γεγονός ότι οι πόλεις, κυρίως τα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα, βρίσκονται σήμερα σε αποσύνθεση αποτελεί μια τραγική πραγματικότητα, αναγνωρισμένη πλέον από όλους. Αντιθέτως, εκείνο που πολλοί διστάζουν να σκεφτούν, υπογραμμίζει ο Γουώρντ, είναι το γεγονός ότι η κρίση της πόλης έχει δημιουργηθεί από τους κερδοσκόπους της οικοδομής και από τους γραφειοκράτες του εδαφικού σχεδιασμού˙ αυτοί έχουν πράγματι αναδομήσει τις πόλεις, με μοναδικό στόχο την ικανοποίηση των αναγκών των διευθυντικών οικονομικών και χρηματιστηριακών κατηγοριών του πληθυσμού: "Όπως είναι σήμερα

ξεκάθαρο σε όλους, η "αναδόμηση του αστικού χώρου" σήμανε στην πράξη τον αποκλεισμό από τις πόλεις των φτωχών στρωμάτων, με την επακόλουθη διάλυση της παραδοσιακής κουλτούρας των εργαζόμενων τάξεων της πόλης". Οι σύγχρονες πόλεις "αναδομήθηκαν με βάση το συμφέρον των διευθυντικών τάξεων" και "οι γνώμες των φτωχών κατοίκων αφέθηκαν σκοπίμως έξω από τους υπολογισμούς της επιλεχθείσας πολιτικής". Η σχεδιοποίηση, αντιθέτως, θα έπρεπε να είναι "μία πλευρά των δραστηριοτήτων των κοινών πολιτών και όχι μία υπόθεση των ειδικών επαγγελματιών". Αν παρατηρήσουμε καλά, γράφει ο Γουώρντ, το μεγαλύτερο μέρος των μεγάλων αστικών περιοχών του κόσμου αποτελείται όχι από μία αλλά από δύο πόλεις, μία των πλουσίων και μία των φτωχών: "Κάθε πόλη του αναπτυγμένου κόσμου φέρει εντός της μία πόλη του τρίτου κόσμου, με υποσιτισμό, παιδική θνησιμότητα, αστέγους και ανέργους. Και αντιστρόφως, κάθε πόλη του Τρίτου Κόσμου φέρει εντός της μία αναπτυγμένη πόλη, με υψηλή τεχνολογία, υψηλή μόδα και υψηλή οικονομία". Από μια ελευθεριακή οπτική γωνία είναι ιδιαιτέρως παρηγορητικό να παρατηρήσουμε ότι στις πόλεις των φτωχών οι κάτοικοι, εφαρμόζοντας την αρχή της αλληλοβοήθειας, προσπάθησαν να αυτοοργανώσουν τις υπηρεσίες με τα λίγα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους. Σε πολλές πόλεις του Τρίτου Κόσμου, υπάρχει στο εσωτερικό των μεγάλων μητροπολιτικών περιοχών, μία πόλη που αποτελείται από "αόρατους" πολίτες. "Η γιγαντιαία διαδικασία της αστικοποίησης, που ξεκίνησε πριν από 20 χρόνια, οδήγησε στην αύξηση των τεράστιων περιφερειακών οικισμών, γύρω από τα προϋπάρχοντα αστικά κέντρα: πρόκειται για πραγματικές και παράνομες πόλεις, "που ονομάζονται colonias proletarias στο Μεξικό, barriadas στο Περού, gourbivilles στην Τυνησία, bustees στην Ινδία, gecekondu στην Τουρκία, ranchos στη Βενεζουέλα". Σ' αυτούς τους αυθαίρετους αστικούς οικισμούς, χάρη στην αλληλοβοήθεια, οι κάτοικοι έμαθαν να αντιμετωπίζουν την αθλιότητα, δημιουργώντας πολιτικές και διοικητικές δομές και αυτοδιαχειριζόμενες υπηρεσίες.

Στις αναπτυγμένες χώρες, είναι πολύ πιο δύσκολο να πραγματοποιηθούν αυτές οι κοινοτικές πρακτικές: ενώ πράγματι οι φτωχοί των χωρών του Τρίτου Κόσμου μπορούν "να ενεργούν με αναρχικό τρόπο, επειδή δεν υπάρχουν εξουσίες που να μπορούν να τους εμποδίσουν", στις βιομηχανικές χώρες "κάθε κομμάτι γης είναι ιδιοκτησία κάποιου, ο οποίος έχει εξ ολοκλήρου με το μέρος του το νόμο και την αστυνομία". Οι οικοδομικοί κανονισμοί και η πολεοδομική νομοθεσία εφαρμόζονται με αυστηρό τρόπο, εκτός και εάν πρόκειται για τους εργολάβους, που μπορούν να πληρώνουν αρχιτέκτονες και μεσάζοντες αρκετά καπάτσους να τους παρακάμπτουν ή που μπορούν να έρχονται σε συμφωνίες με τις αρχές". Ωστόσο, κάτι μπορεί να γίνει ακόμα και στις πλούσιες χώρες του κόσμου: "Υπάρχουν ήδη, τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και στη Μεγάλη Βρετανία, παραδείγματα ομάδων πολιτών... που προώθησαν δικά τους σχέδια κατασκευής κατοικιών, εξίσου πραγματοποιήσιμα με εκείνα των τοπικών αρχών, τα οποία ανταποκρίνονται όμως πολύ περισσότερο στις ανάγκες των παραληπτών και που μάλιστα, μέσα στις σημερινές συνθήκες, εξασφάλισαν και χρηματοδοτήσεις". Η Μεγάλη Βρετανία έχει στη σύγχρονη εποχή μια σημαντική παράδοση αυτοδιαχείρισης και αλληλοβοήθειας στον τομέα της κατασκευής και της κατάληψης σπιτιών: από τους οικισμούς στην κοινοτική ή στην ακαλλιέργητη γη, κατά τον 18ο και τον 20ό αιώνα, την εξαγορά εδαφών και την ανακατασκευή της περιοχής σύμφωνα με τις ανάγκες των λαϊκών τάξεων, κατά το πρώτο ήμισυ του 20ού αιώνα, μέχρι το φαινόμενο των καταλήψεων των αστέγων, στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα. Τα τελευταία χρόνια, τέλος, δόθηκαν σπίτια ως αποτέλεσμα της σθεναρής αντίστασης των κατοίκων των λαϊκών γειτονιών, κάτι που ήταν η καλύτερη απάντηση στις προσπάθειες εκδίωξής τους, η οποία επιδιώχθηκε από τους κερδοσκόπους των οικοδομικών κατασκευών.

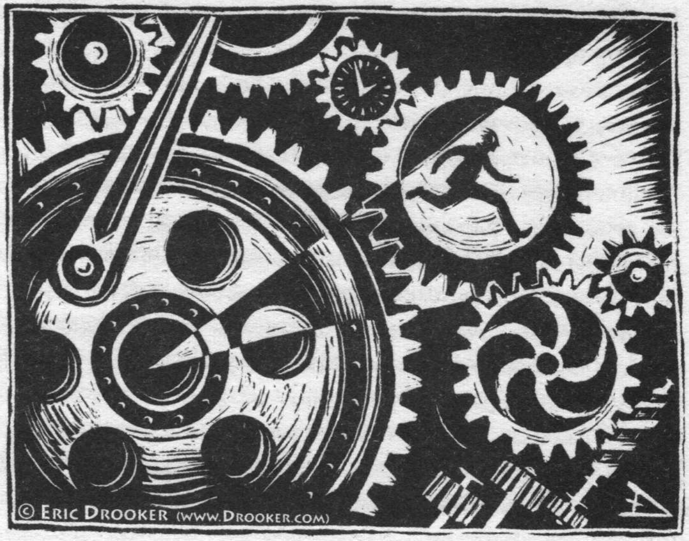
Ο Γουώρντ θεωρεί ότι είναι δυνατό να επεκτείνουμε αυτές τις κοινοτικές πρακτικές σε ευρείς τομείς της κοινωνίας: Η συγκεκριμένη σχεδιοποίηση μιας περιοχής προϋποθέτει ένα σχέδιο σοβαρό, πειραματικό και ευλύγιστο, που θέτει ως βασική αρχή του κατοικείν τον έλεγχο των κατοίκων και προϋποθέτει, επιπλέον, ότι ο ενοικιαστής έχει πρόσβαση σε ένα πράσινο χώρο που μπορεί να χρησιμοποιείται ως κήπος ή ως χώρος παιχνιδιού για τα παιδιά ή για εργασιακή-καλλιεργητική δραστηριότητα". Αυτή η ιδέα, παρατηρεί ο Γουώρντ, επιβεβαιώθηκε, κατά τις τελευταίες δεκαετίες όχι μόνο θεωρητικά αλλά και πρακτι-

κά: "Είναι αλήθεια ότι οι συνεταιρισμοί κατασκευής κατοικιών, που αποτελούν τη μεταφορά στην πράξη αυτής της ιδέας, ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτοι στη Μεγάλη Βρετανία το 1970, ενώ σήμερα, το 1989, υπολογίζονται σε μία εκατοντάδα".

Ο ελευθεριακός κοινοτισμός, συνεπώς, δεν είναι μια αρχή εφαρμόσιμη μόνο στο πλαίσιο της αστικής σχεδιοποίησης. Για το Γουώρντ, θα πρέπει να καταστεί ένα ρυθμιστικό κριτήριο της κοινωνικής ζωής, από τη βιομηχανική παραγωγή και τη διανομή των αγαθών και των υπηρεσιών μέχρι τη συμπερίληψη του σημαντικού τομέα της δημόσιας εκπαίδευσης (την οποία ο Άγγλος αναρχικός, αντλώντας από την παράδοση της αντιαυταρχικής σκέψης που προωθήθηκε τα τελευταία τριάντα χρόνια από τον Πωλ Γκούντμαν, τον Ιβάν Ίλιτς και τον Πάουλο Φρέιρε, σκέπτεται με τους όρους της απο-σχολειοποίησης), καθώς και του εξίσου σημαντικού τομέα των μεταφορών. Σχετικά με αυτόν τον τελευταίο τομέα, η λύση του Γουώρντ συνίσταται στην πραγμάτωση της κοινοτικής ιδέας: είναι αναγκαίο να δημιουργηθεί ένα αποκεντρωμένο και αυτοδιαχειριζόμενο από τους εργαζόμενους εκτεταμένο σύστημα δημόσιων μεταφορών (τρένα, τραμ, υπόγειος σιδηρόδρομος), προκειμένου να φτάσουμε σε μία κοινωνία μετά-το-αυτοκίνητο, τη στιγμή ακριβώς που η μαζική χρήση των αυτοκινήτων έχει πλέον ένα πελώριο κόστος (ανθρώπινο, ενεργειακό και περιβαλλοντικό), ενώ έχει καταλήξει να αποτελεί, παραδόξως, το κύριο εμπόδιο της ελευθερίας του κινείσθαι των ατόμων.

Η κοινωνική οικολογία του Μπούκτσιν

Το οικο-κοινοτικό όραμα του Γουώρντ αναπτύχθηκε και εμβαθύνθηκε από τον Αμερικάνο Μπούκτσιν (γεννήθηκε το 1921), ένα σημαντικό σύγχρονο θεωρητικό της οικολογίας και έναν από τους πιο αυθεντικούς ελευθεριακούς στοχαστές του δεύτερου ημίσεως του 20ου αιώνα. Από το 1962, χρονιά που δημοσίευσε το πρώτο οργανικό έργο του για το οικολογικό ζήτημα με τον τίτλο *Το συνθετικό περιβάλλον μας*, ο Μπούκτσιν μελέτησε με ιδιαίτερη προσοχή την περιβαλλοντική καταστροφή, αποδίδοντάς της εκείνη τη σπουδαιότητα που μόνο κατά τα επόμενα χρόνια αναγνωρίστηκε από την παγκόσμια κοινή

γνώμη. Γι' αυτό, δεν είναι παράτολμο να υποστηρίξουμε ότι οι αρχικές απόψεις της *κοινωνικής οικολογίας*, του φιλοσοφικο-πολιτικού ρεύματος που θεμελιώθηκε από τον Μπούκτσιν αποτέλεσαν τις βάσεις πάνω στις οποίες δημιουργήθηκε, εν συνεχεία, το πράσινο κίνημα σε παγκόσμια κλίμακα.

Η ιδιαιτερότητα της κοινωνικής οικολογίας σε σχέση με τις σύγχρονες περιβαλλοντικές φιλοσοφίες έγκειται στο γεγονός ότι εντοπίζει την πρωταρχική αιτία της οικολογικής καταστροφής στην ιεραρχική δομή της κοινωνίας, ενώ αντιθέτως οι δεύτερες αποτελούν αντανάκλαση μιας "εργαλειακής ή τεχνικής ευαισθησίας, που θεωρεί τη φύση ένα απλό παθητικό περιβάλλον". "Στην πραγματικότητα, ο περιβαλλοντισμός περιορίζεται σε μια απλή περιβαλλοντική μηχανική" και θεωρεί επαρκή μια κατάλληλη κρατική και ρεφορμιστική πολιτική για την αποκατάσταση των ζημιών που προκαλεί στο περιβάλλον ο τεχνολογικός πολιτισμός. Για τον Μπούκτσιν, αντιθέτως, "κανένα από τα βασικά οικολογικά προβλήματα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε σήμερα δεν μπορεί να επιλυθεί χωρίς μια βαθιά κοινωνική μεταβολή", από τη στιγμή που η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση εκπηγάζει από την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο: "ο καπιταλισμός δεν μπορεί να "πιεσθεί" να θέσει φρένο στην ανάπτυξή του, όπως ακριβώς δεν μπορούμε να "πείσουμε" ένα ανθρώπινο ον να

σταματήσει να αναπνέει. Οι προσπάθειες να δημιουργηθεί ένας "πράσινος" ή "οικολογικός" καπιταλισμός είναι καταδικασμένες σε αποτυχία, εξαιτίας της ίδιας της φύσης του συστήματος, που είναι ένα σύστημα συνεχούς ανάπτυξης".

Για να δημιουργήσουμε μια οικολογική κοινωνία είναι συνεπώς απαραίτητο να θέσουμε τέλος στην κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Αυτή η λύση είναι δυνατή, από τη στιγμή που οι ανθρώπινοι θεσμοί που θεμελιώνονται στη σχέση προσταγής και υπακοής δεν είναι καθόλου φυσικοί ή αναγκαίοι: η ιστορική καταγωγή της κυριαρχίας πρέπει να αναχθεί στη νεολιθική εποχή, όταν η ανάδυση της ιεραρχίας διέβρωσε προοδευτικά τις αρχές της κοινοτικής συνεργασίας και της κοινωνικής ισότητας, που για αιώνες είχαν χαρακτηρίσει τις πρώτες ανθρώπινες κοινότητες, που ονομάζονται από τον Μπούκτσιν οργανικές κοινωνίες, ακριβώς επειδή είχαν δημιουργήσει μια σχέση αμοιβαιότητας, σεβασμού και συμβίωσης ανάμεσα στους ανθρώπους και ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση.

Κυριαρχία πάνω στον άνθρωπο και πάνω στη φύση

Απορρίπτοντας, σε συμφωνία με τις έρευνες του Πιέρ Κλαστρ, του ελευθεριακού μαθητή του Κλωντ Λεβί-Στρως, κάθε προσπάθεια να αποδοθεί η ανάδυση της κυριαρχίας μέσα στην ιστορία σε απλούς οικονομικούς παράγοντες, θέση που υποστηρίζεται τόσο από τη φιλελεύθερη όσο και από τη μαρξιστική σκέψη, ο Μπούκτσιν θεωρεί ότι η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο προηγήθηκε και αποτέλεσε τη βάση της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στη φύση: "Δεν είναι η ανάγκη για πλεόνασμα υλικού πλούτου που δημιουργεί τις ιεραρχίες και τις κυρίαρχες τάξεις˙ αντιθέτως, είναι οι ιεραρχίες και οι κυρίαρχες τάξεις που δημιουργούν τα τεράστια πλεονάσματα του υλικού πλούτου". Η ιεραρχική διάκριση δεν δημιουργήθηκε απλώς από την ανάγκη να ξεπεραστεί το χαμηλό επίπεδο οικονομίας που χαρακτήριζε τις άγριες κοινωνίες: ήταν αντιθέτως "οι ιεραρχίες με βάση την ηλικία και το φύλο και οι ημιθρησκευτικές και ημι-πολιτικές ανάγκες που δημιούργησαν την εξουσία και εκείνες τις υλικές σχέσεις που προκάλεσαν το σχηματισμό των τάξεων".

Η ανάδυση, μέσα στην εξέλιξη της ανθρώπινης κοινότητας, της ιεραρχίας, δηλαδή των "παραδοσιακών πολιτισμικών και ψυχολογικών συστημάτων της προσταγής και της υπακοής" (η κυριαρχία του ηλικιωμένου πάνω στο νέο, του άνδρα πάνω στη γυναίκα, μίας εθνικής ομάδας πάνω στην άλλη, της πόλης πάνω στην ύπαιθρο, του μυαλού πάνω στο σώμα, μιας επίπεδης εργαλειακής ορθολογικότητας πάνω στο πνεύμα, της κοινωνίας και της τεχνολογίας πάνω στη φύση) είναι λοιπόν προγενέστερη της διαίρεσης της κοινωνίας σε τάξεις και της συγκρότησης των κρατικών δομών. Στην πραγματικότητα, η κυριαρχία εδραιώθηκε αρχικά πάνω στις βιολογικές διαφορές που υπήρχαν στις οργανικές κοινωνίες μεταξύ του άνδρα και της γυναίκας, μεταξύ των ηλικιωμένων και των νέων, καθώς και μεταξύ των εμβρυωδών μορφών επικοινωνίας με το θείο (οι Σαμάνοι) και της υπόλοιπης κοινωνίας. Έτσι, διαμορφώθηκαν οι πρώτες κυρίαρχες κάστες, και αυτές οι κοινωνικές ομάδες εξέφρασαν, κατά την πρωτοϊστορία της ανθρωπότητας, την τριλογία της πρωταρχικής κυριαρχίας, που προοδευτικά, αργότερα, συγκροτήθηκε στις θεσμισμένες καταστάσεις του στρατού, του κράτους και του κλήρου. Η προοδευτική παρακμή των αξιών και των πρακτικών της αλληλεγγύης των οργανικών κοινωνιών συμβάδισε με την αρχή εκείνου που, με μια ρουσωική έκφραση, ο Μπούκτσιν ονόμασε "μακρύ χειμώνα της κυριαρχίας και της καταπίεσης, που κοινώς είναι γνωστός ως πολιτισμός".

Η αποκρυστάλλωση της κυριαρχίας, συνεπώς, κατά τον Μπούκτσιν, δεν έλαβε χώρα μόνο στο υλικό επίπεδο, με τη γέννηση της πόλης, του κράτους, μιας εξουσιαστικής τεχνικής και μιας υψηλά οργανωμένης οικονομίας της αγοράς˙ η εδραίωση του μονοπωλίου της δύναμης "εκφράστηκε με την εμφάνιση ενός αισθήματος και ενός συνόλου καταπιεστικών αξιών, που οργάνωσαν ψυχολογικά ολόκληρο το βασίλειο της εμπειρίας, κατά μήκος των γραμμών της προσταγής και της υπακοής". Πρόκειται για αυτό που ο Αμερικάνος στοχαστής ονομάζει *επιστημολογίες της κυριαρχίας*, στις οποίες αφιερώνει κάποιες από τις καλύτερες σελίδες του πιο σημαντικού έργου του, Η *Οικολογία της Ελευθερίας*, που δεν είναι τυχαίο ότι φέρει τον υπότιτλο *Ανάδυση και Αποσύνθεση της ιεραρχίας*. Από τη μια πλευρά, αυτές προώθησαν "την ανάπτυξη της κυ-

ριαρχίας και μιας εγωιστικής ηθικής στους κόλπους των κυρίαρχων ομάδων της κοινωνίας"· από την άλλη, "τροφοδότησαν τους κυριαρχούμενους με ένα ψυχικό μηχανισμό βασισμένο πάνω στην έννοια της ενοχής και της παραίτησης". Στην πραγματικότητα, το κράτος "δεν είναι απλά ένα σύνολο εξαναγκαστικών και γραφειοκρατικών θεσμών. Αποτελεί επίσης και μια διανοητική κατάσταση, μια ενσταλαγμένη νοοτροπία που διευθετεί την πραγματικότητα... Χωρίς ένα υψηλό βαθμό συνεργασίας των κατώτερων τάξεων της κοινωνίας, η εξουσία του θα εξαφανιζόταν". Οι επιστημολογίες της κυριαρχίας έφτασαν στο αποκορύφωμά τους, σύμφωνα με τον Μπούκτσιν, κατά το τέλος του 15ου αιώνα, όταν η εμφάνιση μιας νέας τάξης, της πρωτο-αστικής και εμπορικής, οδήγησε στη διάδοση των σαφώς αντι-αλληλέγγυων αξιών και μιας αυστηρά χρησιμοθηρικής αντίληψης για τη φύση. Έτσι, ο άνθρωπος ήταν "υποχρεωμένος" να καθυποτάξει τη φύση ως κυρίαρχος, προκειμένου να επιτύχει ένα υψηλό στάδιο προόδου και πολιτισμού.

Χιλιασμός και αναρχισμός

Μολοντούτο, η γέννηση των επιστημολογιών της κυριαρχίας προκάλεσε, σύμφωνα με τον Αμερικάνο φιλόσοφο, την ανάπτυξη, από την αντίθετη πλευρά, των ιδεών της ελευθερίας και της ισότητας, αρχές που, για κάποιους αιώνες, ενσαρκώθηκαν από τα πολυάριθμα αιρετικά κινήματα, που αναδύθηκαν σε αντιπαράθεση με τις εκκλησιαστικές ιεραρχίες. "Από τον ύστερο Ρωμαϊκό κόσμο μέχρι το Διαφωτισμό, κάθε σημαντική ριζοσπαστική ιδέα εκφράστηκε με όρους του χριστιανικού δόγματος", και ο Μπούκτσιν φαίνεται να διαβλέπει στις χιλιαστικές εξεγέρσεις τούς προγόνους των μοντέρνων αναρχικών κινημάτων, παραχωρώντας έτσι την πρώτη θέση στις ρομαντικές και όχι στις διαφωτιστικές ρίζες του σοσιαλισμού. Εν συνεχεία, με την προοδευτική εκκοσμίκευση της κοινωνικής ζωής, οι κοινοτικές ιδέες απορροφήθηκαν από τη σοσιαλιστική σκέψη και το σοσιαλιστικό κίνημα, και ιδιαιτέρως από τον αναρχισμό. Από αυτές τις ιδέες εμπνέεται ξεκάθαρα ο Μπούκτσιν, μάλιστα σε τόσο μεγάλο βαθμό που η οικολογική σκέψη του είναι γνωστή ως *οικο-αναρχισμός*.

Η ελευθεριακή σκέψη, λοιπόν, οφείλει να επανεξεταστεί εις βάθος: "Οι κοινοτικές ιδέες που κατηύθυναν τους αναρχικούς στοχαστές", υποστηρίζει ο Μπούκτσιν, "πρέπει να επανακτηθούν στην ολότητά τους και να αναπτυχθούν στη μορφή του οικολογικού ανθρωπισμού, που θα ενσαρκώνει μια καινούργια ορθολογικότητα, μια καινούργια επιστήμη, μια καινούργια τεχνολογία". Για να δημιουργήσουμε μια οικολογική κοινωνία χρειάζεται να μεταβάλλουμε ριζικά το κοινωνικό φαντασιακό που μέχρι σήμερα έχει θεωρήσει τη φύση ως το "αμείλικτο βασίλειο της αναγκαιότητας". Αυτή η στερεοτυπική εικόνα, που συνδέει ένα μεγάλο μέρος της παράδοσης της δυτικής σκέψης, υιοθετήθηκε και από τη σοσιαλιστική και από την αναρχική σκέψη, από τη στιγμή που ο σοσιαλισμός, παρόμοια με τη φιλελεύθερη ιδεολογία, επηρεάστηκε, βαθύτατα και εξ αρχής, από τη βιομηχανική και θετικιστική ιδεολογία του δευτέρου ημίσεως του 19ου αιώνα, σύμφωνα με την οποία η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση υπήρξε η *conditio sine qua non* της κοινωνικής ανάπτυξης και της υλικής προόδου της ανθρωπότητας. Κάθε κοινωνία, υποστηρίζει ο Μπούκτσιν, "επεκτείνει στη φύση την ίδια τη αντίληψη που έχει για τον εαυτό της", από τη στιγμή που "ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε το φυσικό κόσμο καθορίζεται βαθύτατα από τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον κοινωνικό κόσμο".

Όπως είχε κάνει ο Κροπότκιν, έτσι και ο Μπούκτσιν, με τη διαφορά ότι αντικαθιστά την επιστημονική προσέγγιση θετικιστικού τύπου με μια φιλοσοφική μέθοδο, αναζητά το θεμέλιο του ελευθεριακού κοινοτισμού και της ίδιας της ηθικής της ελευθερίας στη φύση. Ο αναρχικός στοχαστής θεωρεί πράγματι ότι, εν αντιθέσει προς ό,τι έχουν υποστηρίξει οι επιστημολογίες της κυριαρχίας, η φύση είναι το βασίλειο της εν δυνάμει ελευθερίας, από τη στιγμή που η *Βούληση* και η ανθρώπινη ελευθερία δεν είναι "ανεξάρτητες μέσα στη μοναδικότητά τους", αλλά έχουν "τη δική τους εξελικτική ιστορία μέσα στο πλαίσιο της φύσης". Η μηχανιστική φιλοσοφική παράδοση υπήρξε εκείνη που, σύμφωνα με τον Μπούκτσιν, έχει διαστρεβλώσει την ιδέα μας για τη φύση. Έτσι, το θεμελιώδες σφάλμα του Δαρβίνου συνίσταται στο ότι έδωσε "τη βαρύτητα στην καταγωγή των ειδών σύμφωνα με μια απομονωτική οπτική γωνία", χωρίς να εκτιμήσει σωστά το πλαίσιο μέσα στο οποίο

επιτελέστηκε η εξελικτική διαδικασία. Ο Μπούκτσιν, αντιθέτως, έχει δείξει ότι η εξέλιξη δεν είναι ένα φαινόμενο που αφορά τα ξεχωριστά είδη, αλλά έχει να κάνει με ολόκληρη την οικοκοινότητα: "Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα είδη μετέχουν στην ίδια την εξέλιξή τους ως ενεργά όντα, και ως εκ τούτου εμφανίζονται να έχουν συνείδηση της αυτοδιευθυνόμενης ελευθερίας τους, την οποία αρχίζουν να απολαμβάνουν μέσα στους κόλπους των φυσικών διαδικασιών". Επί τη βάσει αυτού του συλλογισμού, ο Μπούκτσιν θεωρεί ότι μπορεί να δείξει πως η *Βούληση* και η ανθρώπινη λογική "δεν χαρακτηρίζουν μόνο την ανθρώπινη κατάσταση". Γεννιούνται από τις πάντοτε μεγαλύτερες δυνατότητες επιλογής που προσφέρονται από το σύνολο των εναλλακτικών δρόμων, που ανοίγονται από την ανάπτυξη των σύνθετων οικοκοινοτήτων και από την ανάπτυξη όλο και πιο σύνθετων νευρολογικών συστημάτων".

Η φύση και ο πολιτισμός συνδέονται ουσιαστικά, για τον Αμερικάνο στοχαστή, από ένα εγγενή στις εξελικτικές διαδικασίες λόγο (logos), ο οποίος, ξεκινώντας από τις μονοκύτταρες μορφές ζωής, φτάνει μέχρι τον άνθρωπο. Επιπλέον, ολοκληρώνοντας μια τολμηρή πνευματική διεργασία (και συζητήσιμη από ελευθεριακή οπτική γωνία), ο Μπούκτσιν στρέφεται προς την επανάκτηση της διαλεκτικής σκέψης του Αριστοτέλη και της οργανιστικής θεωρίας του Χέγκελ, και θεωρεί ότι μπορούμε να εξηγήσουμε τη διαδικασία που οδηγεί από τη φύση στον πολιτισμό, από το απλό στο σύνθετο: στη συνεχή ανάπτυξη των διαφοροποιήσεων στο εσωτερικό των οικοκοινοτήτων, των ειδών και των περιβαλλόντων τους αντιστοιχεί μια συνεχή επέκταση των δυνατοτήτων επιλογής. Ως εκ τούτου, η εξέλιξη πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια ιστορική διαδικασία που εκδηλώνεται με τη συνεχή ανάπτυξη της ελευθερίας μέσα στο φυσικό κόσμο. Δεν υπάρχει λοιπόν μόνον ένας λόγος που συνδέει σε ένα continuum το φυσικό και τον κοινωνικό κόσμο, αλλά η εξελικτική διαδικασία φανερώνει προοδευτικά ένα συγκεκριμένο τέλος (telos): ο σκοπός προς το οποίο τείνει η φύση είναι η ελευθερία. Η ανθρωπότητα (την οποία ο Μπούκτσιν, όπως και ο Ρεκλύ, ο γεωγράφος, αναρχικός, φίλος και οπαδός του Κροπότκιν, εκλαμβάνει ως τη "φύση που έχει συνείδηση του εαυτού της) εκφράζει, για τον Αμερικάνο φιλόσοφο, το αποκορύφωμα της εξελικτικής διαδικασίας, από τη στιγμή που ο αυτοπροσδιορισμός και η υποκειμενικότητα, που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση μέσα στο φυσικό κόσμο, πραγματώνονται, κατά ένα χεγκελιανό τρόπο, μέσα στην ανθρωπότητα, η οποία έτσι αποκτά πλήρη συνείδηση του εαυτού της: στο ανθρώπινο είδος ανατέθηκε από τον ίδιο το λόγο της φύσης το καθήκον να είναι οδηγός και εγγυητής της φυσικής εξέλιξης.

"...ο ελευθεριακός κοινοτισμός, τείνοντας προς τη συνομοσπονδιακή και ελευθεριακή επαναθεμελίωση της πολιτικής, εκφράζει, μέχρι στιγμής, μια άνευ προηγουμένου ευκαιρία για τη σύγχρονη παρουσία των αναρχικών ιδεών..."

Αυτός ο ρόλος, που στις οργανικές κοινωνίες υπήρχε απλώς σε ασυνείδητο επίπεδο, παραμελήθηκε πλήρως εν συνεχεία, με την ανάπτυξη των κοινωνιών των θεμελιωμένων στην κυριαρχία πάνω στον άνθρωπο και πάνω στη φύση, μέχρι του σημείου να δημιουργείται σήμερα το δίλημμα: "Ή η ανθρωπότητα θα επιτελέσει μέσα στη βιόσφαιρα ένα ρόλο ηθικού φορέα" ή το ανθρώπινο είδος θα εισέλθει οριστικά στο δρόμο της καταστροφής. Πράγματι, ενώ η φύση εξελίχθηκε από το απλό προς το σύνθετο, η ανθρωπότητα έχει ανατρέψει το σχέδιο της εξέλιξης, εξαιτίας της καταστροφής του πλανήτη από τον καπιταλισμό και από το κρατικό πολιτικό σύστημα, που διαρκώς και συστηματικά εξαπλουστεύουν την οικοσυστημική ποικιλότητα.

Ο Μπούκτσιν θεωρεί ότι η διαδικασία της εξαπλούστευσης, που τέθηκε σε κίνηση από την καπιταλιστική κοινωνία, δεν περιορίζεται στην οικολογική σφαίρα: η εξαπλούστευση είναι ένα πραγματικό και ιδιαίτερο "κοινωνικό φαινόμενο, που οι συνέπειες της, από ιστορικής απόψεως, είναι τόσο καταστρεπτικές όσο και οι επιπτώσεις της πάνω στο φυσικό κόσμο": "Στερημένη από κάθε σημασία ή αξία, εκτός από τις ωμές "αξίες" της αγοράς και των μαζικών ομογενοποιημένων προϊόντων, η κοινωνία παρακολουθεί τη διάλυση των θεσμών που βασίζονται στην αμοιβαία συνεργασία, στην αλληλεγγύη, στην αυθόρμητη συνένωση, στη δημιουργικότητα, ακόμα και στην αγάπη και στη φιλία... Ο καπιταλισμός, προκαλώντας τη

διάλυση των ζωτικών μορφών κοινοτικής συνεργασίας, περιστρέφεται γύρω από το εγώ, απομονωμένο σον εαυτό του". Εάν, στο φιλοσοφικό επίπεδο, ο Μπούκτσιν καταλήγει λοιπόν να περιγράφει με όρους της Αποκάλυψης τις επιπτώσεις της οικολογικής κρίσης που βασανίζει την εποχή μας, σε ένα πιο αυστηρά πολιτικό επίπεδο προτείνει μια μετριοπαθή πολιτική στρατηγική, θεμελιωμένη στη βαθμιαία μετάβαση από τις σημερινές καπιταλιστικές, ιεραρχικές και κρατικές κοινωνίες σε μια συνομοσπονδιακή, κοινοτική και οικολογική κοινωνία.

Ο τόπος του πολιτικού

Ο βαθμιαίος χαρακτήρας της πολιτικής στρατηγικής της κοινωνικής οικολογίας βασίζεται σε ανάλογες σκέψεις με εκείνες που παρατηρούμε στα γραπτά του Γουώρντ: η ιδέα μιας επανάστασης εξεγερτικού τύπου είναι πλέον ξεπερασμένη από την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας. Επιπλέον, ο Μπούκτσιν θεωρεί ότι οι επαναστατικές στρατηγικές των διάφορων σοσιαλιστικών τάσεων θεμελιώθηκαν πάνω σε ένα θεωρητικό σφάλμα: την ψευδαίσθηση ότι η σφαίρα του πολιτικού, σε μια μετεπαναστατική κοινωνία, μπορεί να απορροφηθεί μέσα στη σφαίρα του κοινωνικού ή και απευθείας μέσα στη σφαίρα του οικονομικού, όπως πραπαγάνδιζαν για αιώνες τα αναρχοσυνδικαλιστικά κινήματα.
Με σκέψεις που μας παραπέμπουν ακόμα μια φορά στο Ρουσσώ, στη σαφή συνειδητοποίηση, χαρακτηριστική του στοχαστή της Γενεύης, τού ότι είναι αδύνατο να επαναφέρουμε το "αυθεντικό" μέσα στην ιστορία, ο Μπούκτσιν υποστηρίζει ότι η περιπλοκότητα της νεοτερικότητας καθιστά αβάσιμη οποιαδήποτε ρομαντική υπόθεση περί δημιουργίας, σήμερα, μιας οργανικής κοινωνίας. Αν δεν είναι ιστορικά και πολιτικά νοητή η ιδέα της συγχώνευσης σε μία και μοναδική σφαίρα των λειτουργιών, των σφαιρών που για αιώνες ήταν διαχωρισμένες, δηλαδή του πολιτικού, του κοινωνικού και του οικονομικού, είναι δυνατό και μάλιστα επιθυμητό να ανασυγκροτήσουμε, με μη αποξενωτικές μορφές, την πολιτική και την οικονομική σφαίρα, θέτοντάς τες υπό τον έλεγχο των πολιτών. Ένας τέτοιος στόχος χρειάζεται, πρώτα απ' όλα να προσδιορίσει, θεωρητικά και πρακτικά, έναν τόπο όπου το πολιτικό, διακρινόμενο από το κοινωνικό, μπορεί να χαρακτηρίζεται από ελευθεριακά χαρακτηριστικά. Ο Μπούκτσιν έχει θέσει επανειλημμένως, στην πορεία του χρόνου, αυτό το πρόβλημα, μέχρι που προσδιόρισε στην πόλη και στο δήμο το πλαίσιο όπου μπορεί να αναπτυχθεί μια ελευθεριακή δραστηριότητα, πολιτική αλλά όχι κρατική: "Εάν ο τόπος του ριζοσπαστικοποιημένου προλεταριάτου ήταν η φάμπρικα, ο τόπος του οικολογικού κινήματος" δεν μπορεί παρά να είναι "η κοινότητα: το διαμέρισμα, η πόλη, η κοινότητα".
Στην ιστορία πολλών χωρών, πράγματι, η σύγκρουση μεταξύ του κράτους και των τοπικών κοινοτήτων έχει προσλάβει μια τεράστια σημασία, ακόμα και από ελευθεριακή οπτική γωνία, όχι κατώτερη από τον ταξικό αγώνα, και η πόλη, σε πολλές ιστορικές καταστάσεις, έχει λειτουργήσει ως αντιεξουσία απέναντι στην κυριαρχία του κράτους. Ωστόσο, είναι αλήθεια ότι οι σημερινές πόλεις είναι υποβαθμισμένες και στερούνται εκείνου του κοινοτικού και συμμετοχικού πνεύματος που για αιώνες τις είχε χαρακτηρίσει. Η μεγαλούπολη αποτελεί το παράδειγμα μιας βαριά άρρωστης κοινωνίας^ μέσα σ' αυτήν, εκδηλώνεται η φιλοσοφία της συνεχούς και αμετάκλητης ανάπτυξης, της άγριας και ανταγωνιστικής συσσώρευσης, που χαρακτηρίζει την καπιταλιστική οικονομία: "Όλα τα στοιχεία της κοινωνίας υποτάσσονται σ' αυτή τη μεταβολή: στο βιομηχανικό και εμπορικό γιγαντισμό αντιστοιχεί ένας αστικός, πολιτικός και πολιτιστικός γιγαντισμός. Η κοινωνική ζωή προσλαμβάνει διαστάσεις τόσο απομακρυσμένες από την ανθρώπινη κλίμακα και από τον ανθρώπινο έλεγχο, που ο άνθρωπος δεν αισθάνεται πλέον την κοινωνία ως κατοικία του".
Ωστόσο, ο ελευθεριακός κοινοτισμός, τείνοντας προς τη συνομοσπονδιακή και ελευθεριακή επαναθεμελίωση της πολιτικής, εκφράζει, μέχρι στιγμής, μια άνευ προηγουμένου ευκαιρία για τη σύγχρονη παρουσία των αναρχικών ιδεών. Στις παγκοσμιο-

"...Για να δώσουμε ζωή σε μια οικολογική τεχνολογία είναι απαραίτητη, λοιπόν, μια προηγούμενη ριζική μεταβολή του ίδιου του επιστημονικού φαντασιακού..."

ποιημένες κοινωνίες, η σύγκρουση μεταξύ κέντρου και περιφέρειας φαίνεται να προσλαμβάνει την αντιπαράθεση των δύο τρόπων σύλληψης της πολιτικής: από τη μια, ως δραστηριότητα της γραφειοκρατικής κάστας των επαγγελματιών πολιτικών^ από την άλλη, ως άμεση συμμετοχή των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων.

Η εξουσία των πολιτών

Από την πόλη, λοιπόν, πρέπει να ξεκινήσει, για τον Μπούκτσιν, η πολιτική και ηθική αναγέννηση της ανθρωπότητας, διότι αυτή υπήρξε ιστορικά ο προνομιούχος τόπος όπου ο πολιτισμός, εννοούμενος ως ανάπτυξη του πολιτικού σε διάκριση από το κοινωνικό, διαχωρίστηκε από τη φύση, δημιουργώντας εκείνες τις ρήξεις, που η εποχή μας οφείλει να αποκαταστήσει, εάν δεν θέλει να εξαφανιστεί. Προτού ο διαχωρισμός μεταξύ φύσης και πολιτισμού προσλάβει αυτές τις παθολογικές όψεις που χαρακτηρίζουν τη σημερινή εποχή, οι πόλεις, για αιώνες, αποτελούσαν το χώρο στον οποίον εκδηλώθηκε ένα πολιτικό, κοινοτικό και συνεργατικό αίσθημα, με έντονα ελευθεριακά χαρακτηριστικά. Από τις ελληνικές πόλεις στα χωριά των αγροτών, από τις μεσαιωνικές κοινότητες μέχρι τους ελεύθερους δήμους των πρώτων Ευρωπαίων κατοίκων στις Ηνωμένες Πολιτείες, η ιστορία είναι γεμάτη με παραδείγματα κοινωνιών στις οποίες εκφράστηκε η συμμετοχική διάσταση της ελευθερίας και στις οποίες η εξουσία βρισκόταν στα χέρια των πολιτών, που την ασκούσαν με άμεση μορφή.

Και είναι ακριβώς στην εγκαθίδρυση μιας άμεσης και ελευθεριακής δημοκρατίας που στοχεύει το πρόγραμμα της κοινωνικής οικολογίας: να διαβρώσουμε προοδευτικά την κυριαρχία των κρατών και των πολυεθνικών και να επαναφέρουμε την πολιτική και την οικονομική εξουσία στις πόλεις, όπου γεννήθηκε και αναπτύχθηκε για αιώνες η δημοκρατία με μη αλλοτριωτικές μορφές. Η άμεση δημοκρατία, έτσι όπως συλλαμβάνεται από τον Μπούκτσιν, πρέπει να είναι "κοινοτική και θεσμισμένη με τρόπο συμμετοχικό και άμεσο... Μια κοινοτική δημοκρατία δημιουργεί και αναπτύσσει μια δημόσια σφαίρα και μια πολιτική, με την αθηναϊκή σημασία του όρου, που εκτυλίσσεται όντας σε ένταση και σε αποφασιστική σύγκρουση με το κράτος". Για να μην καταλήξει το δημοτικό πρόταγμα στη δημιουργία πολιτικών δομών διαποτισμένων από ένα τοπικιστικό πνεύμα, ο οικολόγος φιλόσοφος θεωρεί αναγκαία την εγκαθίδρυση "ενός γνήσιου μουτουαλισμού, βασισμένου στη διανομή των πόρων, της παραγωγής και της πολιτικής δραστηριότητας". Η κρατική πολιτική μορφή πρέπει, ως εκ τούτου, να αντικατασταθεί από "ένα δίκτυο διαχειριστικών συμβουλίων, που τα μέλη τους, ή οι αντιπρόσωποί τους, εκλέγονται άμεσα από δημοκρατικές λαϊκές συνελεύσεις", με στόχο "να συντονίζουν και να διαχειρίζονται της πολιτικές αποφάσεις των λαϊκών συνελεύσεων".

Από αυτήν την άποψη, προσλαμβάνει ιδιαίτερη βαρύτητα, η προσφυγή του Μπούκτσιν, που με το πέρασμα του χρόνου έγινε όλο και πιο επίμονη, στις αξίες της Αμερικάνικης Επανάστασης, στην αμερικάνικη ελευθεριακή παράδοση και στις κοινοτικές και δημοτικές πρακτικές που αναπτύχθηκαν στην πορεία των δύο τελευταίων αιώνων. Για τον οικολόγο στοχαστή, πράγματι, ο αναρχισμός, χωρίς να απεμπολεί τις πιο γνήσιες διεθνιστικές προσδοκίες του, πρέπει να βρει τις ρίζες του μέσα "στις ιδιαίτερες παραδόσεις του κάθε λαού". Στις Ηνωμένες Πολιτείες αυτό το εγχείρημα φαίνεται σχετικά απλό, διότι "οι αμερικάνοι είναι εκ φύσεως ελευθεριακοί. Όλη η κοινωνική παράδοση της Αμερικής, πριν από την Επανάσταση και μέχρι τις μέρες μας, έχει αναδείξει την αξία των δικαιωμάτων του ατόμου, της προσωπικής αυτονομίας, της αποκέντρωσης και ενός γνήσιου μίσους απέναντι στο κράτος". Για να μπορέσει να επιτύχει ο ελευθεριακός δημοτισμός στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι αναγκαίο οι Αμερικάνοι ελευθεριακοί να επανακτήσουν την πολιτιστική παράδοσή τους: "Οφείλουμε να επινοήσουμε έναν ιδιαίτερο αμερικάνικο αναρχισμό, που θα θεμελιώνεται πάνω στην παραδοσιακή αντιπάθεια του αμερικάνικου λαού για την κεντρική κυβέρνηση". Μόνο έτσι θα μπορέσουμε "να δημιουργήσουμε μια δυαδικά λαϊκή εξουσία, ανταγωνιστική απέναντι στην κρατική εξουσία που απειλεί τις εναπομείνασες ελευθερίες του αμερικάνικου λαού: "μια λαϊκή εξουσία που θα ανασυγκροτήσει με αναρχική μορφή εκείνες τις ελευθεριακές αξίες και εκείνα τα ουτοπικά στοιχεία που αποτελούν την πιο ζωτική κληρονομιά της Αμερικάνικης Επανάστασης". Ως εκ τούτου, οι σκέψεις του Μπούκτσιν συνδέονται με τη διαμάχη

που έχει ξεσπάσει στις Ηνωμένες Πολιτείες, εδώ και κάποια χρόνια, μεταξύ των φιλελεύθερων (liberal) και των κοινοτιστών (communitarian): στοχαστές όπως ο John Rawls, ο Ronald Dworkin, ο Michael S. More από τη μια πλευρά, και ο Michael Sandel, ο Alasdair MacIntyre, ο Charles Taylor από την άλλη.

Σε μια δημοτική και συνομοσπονδιακή κοινωνία, πρέπει και η οικονομία να υποστεί ένα ριζικό μετασχηματισμό. Ο Αμερικάνος αναρχικός προτείνει μια μορφή οικονομίας που είναι ριζικά διαφορετική από την καπιταλιστική: "ούτε εθνικοποιημένη ούτε κολλεκτιβοποιημένη", αντιθέτως δημοτική: "Η γη και οι επιχειρήσεις περιέρχονται, σε έναν όλο και αυξανόμενο βαθμό, στους συγκροτημένους σε ελεύθερες συνελεύσεις πολίτες καθώς και στους αντιπρόσωπούς τους στα ομοσπονδιακά συμβούλια".

Σύμφωνα με τον Μπούκτσιν, οι τεχνολογικές κατακτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας καθιστούν τελικά δυνατή τη δημιουργία μιας ελευθεριακής κοινωνίας, θεμελιωμένης στην αφθονία: "Η κοινωνία έχει αναπτύξει μια τεχνολογία που θα μπορούσε να ξεπεράσει πλήρως την υλική σπάνη και να περιορίσει σχεδόν στο μηδέν το μόχθο". "Η αποκέντρωση της κοινωνίας αποτελεί το πρώτο βήμα προς την επίλυση του οικολογικού προβλήματος", υποστηρίζει ο Αμερικάνος στοχαστής, παρατηρώντας ότι "τα μέσα για την πραγματοποίηση αυτού του τεχνολογικού ριζικού μετασχηματισμού βρίσκονται σήμερα μπροστά μας". Χρειάζεται μια καινούργια λαϊκή τεχνολογία, "αρκετά αποκεντρωμένη στα μέτρα του ανθρώπου, απλή από την άποψη της κατασκευής της, με ευαισθησία απέναντι στη φύση", και γεμάτη σεβασμό προς "την αυτονομία του ατόμου και της κοινότητας".

Για να δώσουμε ζωή σε μια οικολογική τεχνολογία είναι απαραίτητη, λοιπόν, μια προηγούμενη ριζική μεταβολή του ίδιου του επιστημονικού φαντασιακού. Ιδιατέρως, σύμφωνα με τον Μπούκτσιν, χρειάζεται να ξεφορτωθούμε την εργαλειακή αντίληψη του λόγου, που είναι χαρακτηριστική των καπιταλιστικών κοινωνιών: ο λόγος, εκπίπτοντας στο σημερινό κόσμο σε καθαρή τεχνική, έχει μετασχηματιστεί σε εξορθολογισμό της κυριαρχίας, σταματώντας κάθε διερώτηση γύρω από το λόγο (logos) και το τέλος (telos) που υπάρχουν εγγενώς στην εξέλιξη, έχει προκαλέσει την πραγμοποίηση της φύσης, θεωρώντας την ύλη σαν μια αδρανή και μηχανική δύναμη, πάνω στην οποία η επιστήμη μπορεί να ασκεί τη λειτουργία του ελέγχου και ο καπιταλισμός τις λειτουργίες του αποικισμού και της κυριαρχίας. Η συνειδητοποίηση της ύπαρξης ενός αντικειμενικού λόγου, αντιτιθέμενου στον εργαλειακό, πρέπει κατ' ανάγκην να οδηγήσει, σύμφωνα με τον Μπούκτσιν, στον καθορισμό των ορίων όχι μόνο των καθολικών γνωσεακών προϋποθέσεων της επιστήμης, αλλά και της τεχνολογίας και της οικονομίας, που οφείλουν να σέβονται τον εσωτερικό σκοπό της φύσης και να ευνοούν τις εξελικτική δυναμική προς τη διαφοροποίηση και την πολυπλοκότητα των οικοσυστημάτων.

Η επιβολή των πολυεθνικών στην ινδική γεωργία - Πράξεις αντίστασης

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί την ομιλία του ινδού οικολόγου Debal Deb, σε εκδήλωση που έγινε την Άνοιξη του περασμένου χρόνου στο Αυτόνομο Στέκι, στα Εξάρχεια. Η εκδήλωση διοργανώθηκε από το Δίκτυο Οικοκοινότητα και πραγματοποιήθηκε με αφορμή τον ερχομό του Deb στην Ελλάδα. Αν και δεν γνωρίζαμε τον Deb, τόσο η ομιλία του όσο και οι τοποθετήσεις του στην συζήτηση που ακολούθησε αποτέλεσαν πραγματικά μία σπουδαία πηγή πληροφόρησης για την τακτική που ακολουθούν οι πολυεθνικές εταιρείες παραγωγής σπόρων, φυτοφαρμάκων, τροφίμων, κλπ, προκειμένου να ελέγξουν ολοκληρωτικά όχι μόνο στην Ινδία, αλλά παγκόσμια την αγροτική παραγωγή. Η εμπειρία του Deb είναι εξίσου πολύτιμη, όσον αφορά άλλα επιμέρους ζητήματα, όπως η στάση των αρμόδιων κρατικών οργάνων και ινστιτούτων στο ζήτημα των μεταλλαγμένων, τα σαφή όρια που έχει ένας δικαστικός αγώνας μιας ομάδας αντιστεκόμενων ενάντια στο βρώμικο παιχνίδι των πολυεθνικών, κ.α.

Μετάφραση Σ.Π.

Καλησπέρα σε όλους σας,
Δυστυχώς το φράγμα της γλώσσας με εμποδίζει να απευθυνθώ άμεσα σε εσάς. Τα αγγλικά δεν είναι ούτε δική μου μητρική γλώσσα και εξαρτώμαι από τον φίλο μου εδώ για να μου μεταφράζει. Θέλω όμως να σας μεταφέρω τους εγκάρδιους χαιρετισμούς όλων των Ινδών καλλιεργητών, και ειδικότερα των βιοκαλλιεργητών.
Θα ήθελα να ξεκινήσω αυτή τη συζήτηση με την ίδια την αρχή της αναπτυξιακής νοοτροπίας[1] που είναι στ' αλήθεια η αιτία για όλα τα προβλήματα του κόσμου, ειδικότερα στο Νότο και στις φτωχές χώρες. Και όταν αναφέρομαι στο Νότο ή την Ανατολή, εννοώ και πολλές χώρες της Ν. Ευρώπης όπως τη Ν. Ιταλία, την Ελλάδα, την Τουρκία και άλλες φτωχότερες περιοχές όπου το δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης κυριολεκτικά κατέστρεψε τη γενετική και πολιτιστική ποικιλότητα στις τοπικές περιοχές.
Για πρώτη φορά, στη δεκαετία του 60, μια μελέτη έδειξε με ποιο τρόπο τα δυτικά μοντέλα ανάπτυξης έλκυσαν την καταγωγή τους από τις κλασικές και αναγεννησιακές ιδέες. Η αρχή της ανάπτυξης γεννήθηκε από τις ιδέες της Αναγέννησης στη Δ. Ευρώπη, ενώ ακόμα παλιότερα, όπως διαβάζουμε στη Βίβλο, στο κεφάλαιο α΄ της Γενέσεως, ο Θεός ενθαρρύνει τον άνθρωπο: "Αυξάνεσθε και πληθύνεσθε, και γεμίσατε την γην, και κυριεύσατε αυτήν, και εξουσιάζετε επί των ιχθύων της θαλάσσης, και επί των πετεινών του ουρανού και επί παντός ζώου επί της γης", δηλαδή να κυριαρχήσει πάνω στη γή. Αυτή υπήρξε και η αρχή του διαχωρισμού της φύσης από τη μια πλευρά και των ανθρώπων από την άλλη. Στην αρχική Βίβλος, γραμμένη σε ανατολίτικη γλώσσα, αντί για τη λέξη "κυριαρχία", υπήρχε στην πραγματικότητα η λέξη "φροντίδα" που μετά μεταφράστηκε ως "υποταγή" ή "κυριαρχία επί" της φύσης και αυτό ήταν η απαρχή της αντίληψης ότι το καθήκον του ανθρώπου να καθυποτάξει τη φύση προερχόταν από εντολή του ίδιου του Θεού. Η φύση έγινε συνώνυμο των αγριότοπων, οι άνθρωποι κυριάρχησαν επί της φύσης, ο πολιτισμός επί των αγριότοπων και οι άνδρες επί των γυναικών.
Οι αγριότοποι, η ακαλλιέργητη και αδάμαστη άγρια φύση θεωρήθηκε ως κάτι χωρίς κουλτούρα ή πολιτισμό και που πρέπει να κυριαρχηθεί από τον άνθρωπο ώστε να εκπολιτισθεί, όπως ορίστηκε από τις ιδέες της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού

1. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί τον όρο *developmentality*

της Δυτικής Ευρώπης και σημειωτέον κανενός άλλου πολιτισμού, συμπεριλαμβανομένου και του ελληνικού. Ο Αιγυπτιακός πολιτισμός, ο πολιτισμός της Κοιλάδας του Ινδού, της Μεσοποταμίας, ο Βυζαντινός είτε δεν αναγνωρίζονταν καθόλου ως πολιτισμοί, είτε μόνο ως βάρβαροι, άγριοι και σε εμβρυακή κατάσταση. Ο πραγματικός πολιτισμός ήταν αυτός που υιοθετήθηκε από τη Δυτική Ευρώπη κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης.

Παράλληλα με αυτό τον διαχωρισμό του Δυτικού πολιτισμού από τις μη-δυτικές και χωρίς πολιτισμό κουλτούρες, υπήρξε και μια άνοδος του ρομαντισμού που μεσουράνησε κατά την εποχή των Βικτοριανών ηθών. Στη βικτοριανή οθόνη όλες οι άλλες χώρες προβάλλονταν ρομαντικά: τα δάση, η άγρια φύση ή ο πολιτισμός των Μάγια και των Ίνκα στην Αμερική θεωρούνταν "ειρηνική παρθένα φύση" υπό τις παραπάνω έννοιες και η παρέμβαση του ανθρώπου σε αυτή την κατάσταση της φύσης προκειμένου να την εκπολιτίσει ή να την μετατρέψει σε κάποια μορφή πολιτισμού θα ήταν τελικά προς όφελος όλης της φύσης.

Μέχρι πολύ πρόσφατα, τα δάση των Μάγια, τα δάση της βροχής στη Βραζιλία, εθεωρούντο "ειρηνική παρθένα φύση" αφού οι Ευρωπαίοι δεν τα είχαν εκπολιτίσει. Όμως κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών βρέθηκαν επαρκείς μαρτυρίες για τη δημιουργία τους με χρήση λογικών κι επιδέξιων τεχνικών αγροδασοκομίας από τον πραγματικά παλιό πολιτισμό των Μάγια. Κι αυτές οι μαρτυρίες έρχονται σε πλήρη αντίθεση με την παραπάνω οθόνη προβολής των ανατολικών, βασισμένων στα ένστικτα τους, ζωώδων και βάρβαρων πολιτισμών που δεν καταλάβαιναν από επιστήμη ή τις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων τους. Από την άλλη, και η οποιαδήποτε μορφή παραδοσιακών πρακτικών άλλων πολιτισμών εθεωρείτο άγρια και βάρβαρη.

Τραβάω λιγάκι μακριά αυτή την ιστορία γιατί αποτελεί και το ιστορικό υπόβαθρο που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις παραδοσιακές πρακτικές σε όλες τις χώρες. Στις αρχές της δεκαετίας του 70 μια διαφορετική παρακαταθήκη ακαδημαϊκής παράδοσης από τον τρίτο κόσμο και τον Νότο βοήθησε να επαληθεύσουμε ότι πολλές παραδοσιακές πρακτικές που δεν ήταν κατανοητές από τους σύγχρονους επιστήμονες εως πρόσφατα είχαν επιστημονική βάση. Προκειμένου αυτές οι πρακτικές καθώς και ο τρόπος πως συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας να γίνουν κατανοητά, θα φέρω λίγα παραδείγματα από την Ινδία.

Μια είναι αυτή των "ιερών κήπων" των οποίων τα είδη δεν σκοτώνονται ούτε καταστρέφονται από κανέναν από τους παραδοσιακούς πολιτισμούς και για κανένα λόγο. Έτσι, περί τα 75 είδη δέντρων και 20 είδη ζώων ακόμα θεωρούνται *ιερά*. Στα ζώα συμπεριλαμβάνονται για παράδειγμα τα *langoos*, ένα είδος μαϊμούδων που δεν σκοτώνονται από καμιά φυλή, καμιά περίοδο του έτους, με αποτέλεσμα τη διατήρηση των πληθυσμών τους παρά τις χιλιάδες χρόνια κυνηγιού. Παρόμοια, 7 είδη συκιάς θεωρούνται ιερά και οι οικολόγοι σήμερα τα θεωρούν ακρογωνιαίους λίθους στο οικοσύστημα. Αν δηλαδή αυτές οι 7 συκιές, μετακινηθούν θα δημιουργηθούν αναταραχές σε ολόκληρο το οικοσύστημα. Πολλά άλλα είδη θα εξαφανιστούν. Σήμερα, ο ρόλος του ακρογωνιαίου λίθου που παίζουν αυτά τα είδη καταδεικνύεται μέσα από δεκάδες πειράματα, αλλά οι παραδοσιακοί αυτόχθονες πολιτισμοί, κυνηγοί και τροφοσυλλέκτες, τα είχαν ήδη αναγνωρίσει ως πολύ σημαντικά για το τοπικό οικοσύστημα μέσα από την πολύχρονη πείρα τους. Κατανόησαν ότι η εξαφάνισή τους θα σήμαινε την κατάρρευση ολόκληρου του οικοσυστήματος, τα αγιοποίησαν, τα αποκάλεσαν "ιερά" και τώρα εμείς παρεξηγούμε αυτές τις παραδόσεις εκλαμβάνοντας τις ως προκαταλήψεις της θρησκείας τους. Όμως δεν έχουν καμία σχέση με την θρησκευτική τους πίστη. Τα είδη αυτά θεωρούνται ιερά, που δεν πρέπει να αγγιχτούν ή να καταστραφούν. Αυτός είναι ο μόνος σκοπός και γίνεται κατανοητός μόνο σήμερα.

Παρόμοια, υπάρχουν κάποια ιεροί χώροι, όπου όχι μόνο ένα είδος αλλά όλο το ενδιαίτημα[2] προστατεύεται χωρίς κάποιο φυσικό φράγμα. Δεν περιφράσσονται, δεν κατασκευάζονται τοίχοι ή κάτι παρόμοιο, αλλά κατανοείται από όλους ότι σε αυτή την περιοχή ο φόνος ζώων, η καταστροφή φυτών, η περισυλλογή φύλλων ή ανθέων απαγορεύεται. Έτσι, αυτά τα ιερά άλση είναι τα τελευταία οχυρά πολλών ειδών υπό εξαφά-

---

2. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί τον όρο *habitat* ο οποίος, στα ελληνικά, συχνά αποδίδεται από τους επιστήμονες οικολόγους ως *ενδιαίτημα*.

νιση, που δεν βρίσκονται πια πουθενά αλλού στον κόσμο. Για παράδειγμα, σε τρία ιερά άλση, καταγράφηκαν και ονομάστηκαν για πρώτη φορά τρία νέα είδη βατράχων. Προφανώς τα είδη αυτά βρίσκονταν κάποτε κι αλλού, εκτός της περιοχής, χίλια χρόνια πριν, αλλά τώρα, με τον εκσυγχρονισμό, αυτές οι περιοχές διαταράχτηκαν και αυτοί οι βάτραχοι εξαφανίστηκαν από παντού εκτός από τα ιερά σημεία.

Αυτούς τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς μηχανισμούς προστασίας φυσικών χώρων και βιοποικιλότητας προσπαθεί σήμερα να αντιγράψει η σύγχρονη επιστήμη και η βιολογία της διατήρησης ιδρύοντας φυσικά αγροκτήματα, καταφύγια και διεξάγοντας έρευνες για τη βιόσφαιρα. Αλλά οι αρχές αυτών των κυριολεκτικά προσχεδιασμένων καταφυγίων έρχονται άνωθεν και δεν είναι έπειτα από κατανόηση των διασυνδέσεων ολόκληρου του οικοσυστήματος. Και για αυτό το λόγο, αυτά τα δυτικά μοντέλα καταφυγίων πολύ συχνά αποτυγχάνουν να διατηρήσουν τα είδη στην τοπική κοινωνία. Στην Ινδία για παράδειγμα, στα 200 χρόνια βρετανικού καθεστώτος και τρόπων διατήρησης χάθηκαν 6 είδη ζώων και περίπου 35 είδη φυτών. Εν αντιθέσει με τις 200 φυλές κυνηγών-τροφοσυλλεκτών που κυνηγούσαν άγρια ζώα για περισσότερο από 10-12 αιώνες και που δεν οδήγησαν ποτέ κανένα είδος σε εξαφάνιση έως σήμερα.

Αυτή η παραδοσιακή οικολογική γνώση γίνεται φανερή και στις παραδοσιακές αγροτικές τεχνικές. Όχι μόνο στην Ινδία, αλλά παντού στον κόσμο, οι αυτόχθονες άνθρωποι εξημέρωσαν όλους τους σπόρους που τρώμε σήμερα, το ρύζι, το καλαμπόκι, όλα τα λαχανικά, περίπου 10.000-20.000 χρόνια πριν, χωρίς καμία γνώση γενετικής ή βοτανολογίας. Στην Μέση Αμερική, σε χώρες όπως στο Μεξικό, τη Χιλή ή τη Βολιβία οι άνθρωποι εξημέρωσαν και καλλιέργησαν 26.000 ποικιλίες καλαμποκιού. Στην Αφρική περί τις 12.000 ποικιλίες γλυκοπατάτας. Στην Ινδία, το 1965, το Διεθνές Ινστιτούτο Έρευνας για το Ρύζι (International Rice Research Institute -IRRI) κατέγραψε επίσημα 46.000 ποικιλίες ρυζιού (ο πραγματικός αριθμός είναι τουτέστιν πολύ μεγαλύτερος), κατέχοντας κάποιες 27.000-28.000 ποικιλίες στη συλλογή γονιδιοπλάσματός του. Ο αντικειμενικός στόχος αυτής της συλλογής του IRRI, που ακόμα υπάρχει στο Los Bagnos των Φιλιππίνων, ήταν να καταστραφεί η γενετική ποικιλότητα των αυτόχθονων σπόρων ώστε οι ντόπιοι καλλιεργητές να εξαρτηθούν από τις πολυεθνικές εταιρείες που υποστηρίζονται από το IRRI και τη Συμβουλευτική Ομάδα για τη Διεθνή Αγροτική Έρευνα (Consultative Group on International Agricultural Research - CGIAR), που με τη σειρά τους χρηματοδοτούνται από τις ΗΠΑ. Πολυεθνικές επιχειρήσεις χρηματοδότησαν παρόμοια ερευνητικά ιδρύματα για την ανάπτυξη ποικιλιών *υψηλής απόδοσης ή πράσινης επανάστασης* ρυζιού στις Φιλιππίνες, σταριού στο Ιράκ και καλαμποκιού στο Μεξικό. Ο σκοπός των ερευνών αυτών δεν ήταν να βοηθηθούν οι φτωχοί καλλιεργητές ούτε οι φτωχές χώρες να αποδώσουν περισσότερο ή να ενισχυθούν οι οικονομίες τους αλλά να αυξηθεί το περιθώριο κέρδους των πολυεθνικών προωθώντας τις πωλήσεις αυτών των σπόρων που απαιτούν τεράστια ποσότητα αγροχημικών.

Η υπ' αριθμόν 1 αρχή της *Πράσινης Επανάστασης* (ΠΕ) είναι να προωθήσει νέες ποικιλίες που υποχρεωτικά παρέχονται από τις εταιρείες σπόρων, σε αντίθεση με τις ντόπιες ποικιλίες σπόρων που παραδοσιακά ανταλλάσσονταν μεταξύ των αγροτών. Αυτή η ανταλλαγή ήταν ένα παραδοσιακό έθιμο παντού στον κόσμο έως την καθιέρωση του σύγχρονου συστήματος αγοράς. Ο αγρότης συνήθιζε να επισκέπτεται τους φίλους ή την οικογένειά του και να φέρνει σαν δώρο μια καλή ποικιλία σπόρων και αυτήν θα την αντάλλασσε με κάτι άλλο, και με αυτό τον τρόπο αυτή διαδιδόταν σε όλη την ήπειρο. Σήμερα όμως, για την κάθε ποικιλία, οι αγρότες εξαρτώνται από το μαγαζί που την παρέχει, αλλιώς δεν μπορουν να την έχουν. Έτσι, αν η 1η αρχή της ΠΕ ήταν να καθιερώσει αυτή την αγορά σπόρων η 2η ήταν η ομογενοποίηση ή απλοποίηση της ποικιλότητας, τουτέστιν η γενετική και πολιτισμική διάβρωση, η διάβρωση των ειδών και του οικοσυστήματος, προκειμένου να ομογενοποιηθεί το παν σε ένα ομοιόμορφο σύστημα.

Το ρύζι ξανά, για παράδειγμα, καλλιεργείται σε διαφορετικές αγροτικές περιοχές, διαφορετικούς τύπους εδαφών και κλίματα στην Ινδία και άλλες χώρες. Υπάρχουν ποικιλίες ανεκτικές στη ξηρασία, ποικιλίες για διαφορετικά υψόμετρα, για ψυχρά και θερμά κλίματα. Σήμερα, όλες οι σύγχρονες ποικιλίες προσφέρονται για καλλιέργεια στις ίδιες συνθήκες τεράστιας ποσότητας νερού και αζώτου, και συγκεκριμένης ποσότητας φω-

σφόρου και καλίου αλλιώς δε θα αναπτυχθούν. Για να το καταφέρουν αυτό όλοι οι αγρότες του κόσμου πρέπει να τις καλλιεργούν με υπαγορευμένη ποσότητα νερού και λιπασμάτων και σε προκαθορισμένη εποχή του χρόνου. Έτσι όμως, αυτή η ομογενοποίηση της βιοποικιλότητας και της πολιτισμικής ποικιλότητας είχε ως αποτέλεσμα τη δραστική μείωση των παραδοσιακών ποικιλιών που είχαν διατηρηθεί για αιώνες. Ενώ στο παρελθόν είχαν καταγραφεί 46.000 ποικιλίες ρυζιού στην Ινδία, σήμερα η πιο πρόσφατη σχετική έρευνα της Ινδικής Κυβέρνησης δε μετράει πάνω από 2.000 εναπομείνασες. Μόνο στην Δ. Βεγγάλη, μια περιοχή σε σχήμα στενής λωρίδας, είχαμε 5.600 ποικιλίες ρυζιού. Από αυτές, μετά από έρευνές μου των τελευταίων 6 ετών, συλλέξαμε δείγματα μόνο 380 ποικιλιών. Χονδρικά 5.100 ποικιλίες εξαφανίστηκαν για πάντα. Αυτές οι 380 ποικιλίες καλλιεργούνται από περιθωριακούς φτωχούς αγρότες, μέλη φυλών κυρίως, που δεν έχουν τα οικονομικά μέσα να αγοράσουν αγροχημικά κι επιζούν σε εκτάσεις γης μικρότερες από τέσσερα στρέμματα.

Μερικοί αγρότες πράγματι δεν έχουν άλλο τρόπο να καλλιεργήσουν, μιας και αυτές οι ποικιλίες δεν απαιτούν άλλο επιπρόσθετο έξοδο. Ένας άλλος λόγος όμως που τις επιλέγουν είναι πολιτισμικός. Υπάρχουν για παράδειγμα κάποιες συγκεκριμένες ποικιλίες που πρέπει να χρησιμοποιούνται για την παρασκευή συγκεκριμένων φαγητών ή γλυκών σε ειδικές περιστάσεις, γιορτές και τελετουργίες. Έτσι έχουμε καταγράψει περί τις 80 ποικιλίες αρωματικού ρυζιού.

Παρόμοια, υπάρχουν πολλές άλλες μοναδικές ποικιλίες που καλλιεργούντο στην Ινδία και τώρα χαθήκαν, όπως μια που καταγράψαμε και συλλέξαμε, που μεγαλώνει σε περιοχές όπου το επίπεδο του νερού ανεβαίνει στις αρχές της εποχής των μουσώνων έως τα 18 πόδια (6 μέτρα), ενώ το ρύζι μεγαλώνει πάντα κατά ένα πόδι ψηλότερα από την επιφάνεια του νερού και φτάνει έως τα 20 πόδια ύψος. Οι αγρότες συνήθιζαν να μαζεύουν τη σοδειά με κανό και το BBC έχει καταγράψει το γεγονός ως απίστευτο!

Εξάλλου, ενώ το ρύζι είναι καλλιέργεια του γλυκού νερού, στη ΝΔ Βεγγάλη, σε περιοχή με το μεγαλύτερο σύστημα θάμνων στον κόσμο η οποία πλημμυρίζει από θάλασσα, μεγαλώνουν 3 ποικιλίες ρυζιού σε θαλασσινό νερό αλατότητας 14%!

Μπορώ να αναφέρω και τις 380 ποικιλίες που έχουμε συλλέξει, η κάθε μια έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, σας αναφέρω για αυτό ως παραδείγματα μόνο τις πιο ιδιαίτερες. Πριν τρία χρόνια ανακαλύψαμε και καταγράψαμε μια ιδιαίτερη ποικιλία ρυζιού, της οποίας το κάθε στάχυ της ταξιανθίας του σπόρου περιείχε δύο κόκκους. Πέρυσι ακούσαμε για μια ποικιλία τριών κόκκων αλλά δεν την είχαμε δει ποτέ. Ευτυχώς, έγραψα ένα βιβλίο στα ινδικά για την ποικιλότητα και σε αυτό εξέφραζα τη λύπη μου για την απώλεια αυτής της ποικιλίας, όμως μετά την έκδοση του βιβλίου που διαβάστηκε και από καλλιεργητές, κάποιος μου έστειλε δείγμα αυτής σαν δώρο. Ώστε υπάρχει ένας αγρότης στην Ινδία που ακόμα καλλιεργεί αυτή την τρίκοκκη ποικιλία! Θεωρώ αυτό το δώρο σαν μια από τις μεγαλύτερες ανταμοιβές από τους αγρότες στη δουλειά μου για τη διατήρηση. Η φαντασία τους στην ονοματοδοσία δε είναι τέτοια που την έχουν ονομάσει *ποικιλία των δύο συζύγων*: Ο μεσαίος μεγαλύτερος κόκκος είναι ο άντρας που έχει τις δύο του συζύγους στο ίδιο σπίτι!

Αυτές οι ποικιλίες αποτελούν παραδείγματα της ποικιλότητας που οι αγρότες πέτυχαν στη διάρκεια αιώνων αυτόχθονων πειραματισμών. Δεν ήξεραν τι είναι πρωτεΐνη, γονίδιο ή DNA αλλά δημιούργησαν αυτή την θαυμαστή ποικιλία που οι γενετιστές δεν μπορούν να φανταστούν. Όταν πρωτοεπισκέφτηκα την Εθνική Υπηρεσία των Φυτικών Γενετικών Πόρων (National Bureau of Plant Genetic Resources), τη μεγαλύτερη τράπεζα γονιδίων ρυζιού και με ένα μεγάλο δυναμικό γενετιστών επιστημόνων ρυζιού, τους ρώτησα αν είχαν αρχεία για κάποια δίκοκκη ή τρίκοκκη ποικιλία. Γέλασαν λέγοντας ότι πρόκειται για επινόημα της φαντασίας και ότι οι αγρότες της Βεγγάλης αρέσκονται στα παραμύθια, εξάλλου επιστημονικά ήταν αδύνατον. Η φωτογραφία του που τους έδειξα ισχυρίστηκαν ότι είναι αλλοιωμένη. Όταν τους έδειξα και δείγμα σπόρων, ανακάλυψαν μόνοι τους ότι περιείχαν δύο κόκκους και με παρακάλεσαν να τους δώσω μεγαλύτερο δείγμα. Προφανώς δεν τους έδωσα, τους είπα δέ, να αφήσουν τους αγρότες της Βεγγάλης να λένε τα παραμύθια τους, και ότι πρώτα εμείς θα καταγράφαμε και θα αποκτούσαμε τα δικαιώματα αυτών των σπόρων πριν κάποιος επιστήμονας τα πουλήσει στις πολυεθνικές.

Μπορώ να συνεχίσω ολόκληρο το βράδυ με υπέροχα παραδείγματα που δείχνουν τις χιλιάδες ποικιλίες που χάσαμε, τις μοναδικές τους ιδιότητες και ό,τι ακόμα θα χαθεί εξαιτίας της κυριαρχίας της ΠΕ και με τη βοήθεια της κυβέρνησης και μη κυβερνητικών οργανισμών (ΜΚΟ) που διακατέχονται από την ιδέα της ανάπτυξης.

Μαζί με την βιοποικιλότητα και την ποικιλότητα των ειδών, χάθηκαν και παραδοσιακά συστήματα καλλιέργειας, αγροτικών τεχνικών, ελέγχου ζιζανίων, εντόμων και ασθενειών, επίσης διαφορετικές τεχνικές ή τεχνολογίες για την προσαρμογή σπόρων σε διαφορετικά περιβάλλοντα, κλίματα και συνθήκες εδάφους. Η ΠΕ και η νοοτροπία της ανάπτυξης (developmentality) υποκατέστησε όλες τις μορφές της ποικιλότητας με τη μονοκαλλιέργεια των ειδών, των οικοσυστημάτων και αυτής ακόμα της σκέψης!

Είχαμε διάφορα συστήματα πολλαπλής καλλιέργειας με διαφορετικούς τύπους σπόρων να μεγαλώνουν στο ίδιο χωράφι, την ίδια εποχή, συγχρόνως ή εκ περιτροπής. Συνυπήρχαν 2 σειρές ρύζι, με 3 σειρές μπάμιες, 2 σειρές διάφορα λαχανικά, ένα χωράφι ελαιοπαραγωγών σπόρων κτλ. Το ένα προσέφερε άζωτο στο επόμενο, το άλλο κάλιο, μια ποικιλία προφύλασσε από ασθένειες, μια άλλη αμυνόταν των παρασίτων και με αυτό το ολοκληρωμένο σύστημα δεν υπήρχε απώλεια καμίας σοδειάς.

Οι παραδοσιακές κοινωνίες βασίζονταν στις σοδειές τους όχι μόνο για την τροφή τους. Καλλιεργούσαν τις ίνες των ρούχων τους ή φαρμακευτικά φυτά και όλες οι βιταμίνες και τα ορυκτά άλατα παρέχονταν από τους μικρούς ιδιοκτήτες γης, από το ανεξάρτητο αγρόκτημα. Αναπαραστήσαμε γραφικά το αριθμό των διαφορετικών σοδειών και το κέρδος σε οικονομικούς όρους για κάποια αγροκτήματα στη Δ. Βεγγάλη. Στον αριθμό των σοδειών δεν υπολογίσαμε την αξία των φαρμακευτικών φυτών μια και αυτά δεν συνταγογραφούνται από τους γιατρούς και δεν πωλούνται στην αγορά. Τα γραφήματά μας έδειξαν ότι στατιστικά, όσο περισσότερες ήταν οι διαφορετικές σοδειές τόσο μεγαλύτερο ήταν το οικονομικό κέρδος. Σε μια άλλη περιφέρεια, μετρήσαμε το υψηλότερο εισόδημα από ένα αγρόκτημα που είχε 93 σοδειές σε ένα χρόνο, από την ίδια γη. Και με αυτούς τους υπολογισμούς δείχνουμε χονδρικά μόνο την κυρίαρχη οικονομική κυκλοφορία, χωρίς να μπορούμε να υπολογίσουμε την αξία των φαρμακευτικών φυτών, την αξία των πολιτιστικών ή θρησκευτικών χρήσεων διάφορων άλλων σοδειών, ή ακόμα και την αξία κάποιων ειδών που καλλιεργούνται απλά και μόνο για αισθητικούς λόγους. Αλλά ακόμα και μη συνυπολογίζοντας αυτά, βρήκαμε, αποδείξαμε στατιστικά και δημοσιεύσαμε αυτό που ισχύει όχι μόνο για την Βεγγάλη αλλά και για την Αμαζονία, την Αφρική και όλο τον κόσμο: ότι όλα αυτά καταστράφηκαν με τη μονοκαλλιέργεια, την ομογενοποίηση και την εισβολή της *Πράσινης Επανάστασης* που ανάγκασε τους καλλιεργητές να βασιστούν μόνο σε 2-3 ποικιλίες ρυζιού υψηλής απόδοσης και τίποτε άλλο.

Οι ποικιλίες υψηλής απόδοσης, η ΠΕ και η νοοτροπία της ανάπτυξης ήρθαν να ενισχυθούν από την *Διπλή Πράσινη Επανάσταση* (ΔΠΕ) των Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών (ΓΤΟ). Η ΔΠΕ έχει βαφτιστεί έτσι από τον Gordon Conway, πρόεδρο αυτής της πολύ μεγάλης πολυεθνικής εταιρείας, των ιδρυμάτων Ford και Smithsonian. Η γενετική μηχανική υπόσχεται ουσιαστικά να λύσει τα προβλήματα υποσιτισμού στον κόσμο βελτιώνοντας τη παραγωγικότητα των σπόρων, όμως στην πραγματικότητα προάγει την ομογενοποίηση και σπα το φράγμα των ειδών στη φύση. Ισχυρίζονται ότι αν οι αγρότες των φτωχών χωρών του τρίτου κόσμου υιοθετήσουν αυτούς του σπόρους θα έχουν οικονομικά κέρδη από την αύξηση της παραγωγής τους στο διπλάσιο, τριπλάσιο, καμιά φορά λένε και στο τριακονταπλάσιο. Αυτό είναι ψέμα κι έστω κι αν έχει επανειλημμένα αποδειχτεί, εξακολουθούν να το διαδίδουν παντού. Επίσης υπόσχονται την κατά πολύ βελτίωση της θρεπτικής ποιότητας. Και για να το αποδείξουν εμφάνισαν μια νέα ποικιλία ρυζιού, το Χρυσό Ρύζι[3]. Αυτό το ρύζι περιέχει προβιταμίνη Α ή Β-καροτίνη και ισχυρίζονται ότι θα λύσει το πρόβλημα της έλλειψης βιταμίνης Α σε όλες τις φτωχές χώρες του κόσμου. Οι μύθοι και τα ψέματα σε αυτή την ιστορία εύκολα αποκαλύπτονται ακόμα και από έναν μαθητή της τετάρτης δημοτικού: 100 γραμμάρια αυτού του Χρυσού Ρυζιού περιέχουν 33 μg Βιταμίνη Α, ενώ η μέση συνιστώμενη ημερήσια δόση για έναν ενήλικο είναι 1100-1200 μg. Προκειμένου

3. Ο ομιλητής αναφέρεται στην ποικιλία *Golden Rice*.

να ληφθεί αυτή η δόση, με απλά μαθηματικά, θα έπρεπε να καταναλώνονται 9 κιλά ρύζι την ημέρα! Για να προωθηθεί λοιπόν καλύτερα αυτό το ρύζι στην Ινδία, με λύπη μου, προσωπικά τους ενθάρρυνα να τροποποιήσουν γενετικά και τους καταναλωτές ώστε να φέρουν στομάχια ικανά να αντέξουν 9 κιλά ρύζι!

Αντίθετα, η παραδοσιακή ποικιλότητα των σοδειών που οι φτωχοί Ινδοί αγρότες συνήθιζαν να καλλιεργούν και να τρώνε, περιλαμβάνει είδη όπως οι γλυκοπατάτες ή τα φύλλα του κόλιανδρου που περιέχουν τεράστιες ποσότητες βιταμίνης Α. Τα φύλλα του κόλιανδρου, για παράδειγμα, περιέχουν περισσότερο από 1200 μg βιταμίνης Α στα 100 γραμμάρια. Επίσης, στη Βεγγάλη καλλιεργούνταν παραδοσιακά πολλά φυλλώδη λαχανικά και γλυκοπατάτες που περιείχαν περισσότερη βιταμίνη Α από τη συνιστώμενη ημερήσια δόση. Δυστυχώς, με την ΠΕ, η καλλιέργεια τους σταμάτησε. Υπήρχαν δε και τα άγρια λαχανικά, όχι μόνο τα καλλιεργημένα, όπως τα μανιτάρια, που με τη συγκομιδή τους οι φτωχότεροι άνθρωποι δεν ξόδευαν τίποτα, σε αντίθεση με το Χρυσό Ρύζι που ανήκει στις πολυεθνικές. Κάθε κιλό αυτού υπολογίζεται ότι κοστίζει 5 φορές το κανονικό ρύζι. Και σας θυμίζω ότι πρέπει να καταναλώνονται 9 κιλά ημερησίως! Μετά από όλα αυτά έρχονται και λένε ότι αυτό θα αποτελέσει τη λύση στο πρόβλημα της έλλειψης βιταμίνης Α στον κόσμο.

Όμως η προφανής λύση στην έλλειψη βιταμίνης Α ή οποιαδήποτε άλλη διατροφική έλλειψη θα ήταν η εξής και μόνη: όχι άλλη ΠΕ ή ΔΠΕ, αλλά επιστροφή στις παραδοσιακές πρακτικές της ποικιλότητας των ειδών και τη διατροφική ασφάλεια που σήμαινε η καλλιέργεια από μόνη της. Και η ειρωνεία είναι ότι οι αγρότες που καλλιεργούν 93 και 60 ποικιλίες το χρόνο στην ίδια γη αποκαλούνται συστηματικά μη-επιστημονικοί, άγριοι και οπισθοδρομικοί. Σε αντίθεση με τον μονοκαλλιεργητή αγρότη που φροντίζει μόνο ένα ΓΤ ρύζι ή μια ποικιλία βαμβακιού υψηλής απόδοσης. Ενώ οι ΓΤ σπόροι ευθύνονται και για την καταστροφή του οικοσυστήματος, το οποίο μπορεί ακόμα διατηρείται στη γη των φτωχών αγροτών.

Στην Ινδία και στις περισσότερες χώρες η μεγαλύτερη πολυεθνική εταιρεία που πουλάει αυτούς τους σπόρους είναι η Monsanto. Η τελευταία, αγοράζοντας ένα μεγάλο μερίδιο της Kargill, της μεγαλύτερης εταιρείας σπόρων στο κόσμο, είναι πια η μεγαλύτερη μονολιθική επιχείρηση που περιβάλλει πλήρως την διατροφική ασφάλεια του κόσμου. Η Monsanto είναι η εταιρεία που κατασκεύασε και πούλησε τον "Πορτοκαλί Παράγοντα"[4] στον Πόλεμο του Βιετνάμ. Αυτό ήταν το πρώτο χημικό όπλο μαζικής καταστροφής που οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν ποτέ οπουδήποτε στον κόσμο, και η Monsanto ήταν αυτή που τον κατασκεύασε, τον πούλησε στην κυβέρνηση τους και χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλη κλίμακα. Τώρα αυτή η εταιρεία ισχυρίζεται ότι ονειρεύεται έναν κόσμο χωρίς χημικά ή τοξικά. Και σε αυτόν τον κόσμο της Monsanto προφανώς δεν αναφέρονται τα ζιζανιοκτόνα της Machete και RoundUp, τα δυο πιο τοξικά ζιζανιοκτόνα στον κόσμο! Το RoundUp είναι το πιο ευρέως πωλούμενο ζιζανιοκτόνο στον κόσμο και κατασκευάζεται από την εταιρεία που σαν σύνθημά της έχει "Τροφή Υγεία Ελπίδα χωρίς τοξίνες". Η Monsanto ονειρεύεται ένα κόσμο χωρίς χημικά και γι'αυτό εμφανίζει ΓΤ σπόρους που δε χρειάζονται βιοκτόνα κι έτσι ο κόσμος θα απελευθερωθεί από τα επικίνδυνα χημικά. Οι ΓΤ σπόροι μπορεί να μην απαιτούν χημικά αλλά οι πολυεθνικές εμφάνισαν RoundUp-ready σπόρους σόγιας, ρυζιού, βαμβακιού κ.ο.κ., όπερ σημαίνει χρήση ολοένα και μεγαλύτερης δόσης ζιζανιοκτόνων για την καλλιέργειά τους. Αντί για να περιορίζεται, στην πραγματικότητα διπλασιάζεται, τριπλασιάζεται και τετραπλασιάζεται η χρήση τους στο ίδιο χωράφι προκειμένου να επιβιώσει η σοδειά. Και δεν μπορεί κανείς να καλλιεργήσει αν δεν χρησιμοποιεί το ζιζανιοκτόνο και τους RoundUp-ready σπόρους μαζί. RoundUp είναι το εμπορικό όνομα της χημικής ένωσης glyphosate [N-(phosphonomethyl)glycine], ένα παράγωγο μιας τοξίνης γνωστής στους ανθρώπους ως της πιο τοξικής ένωσης, του TCDD (2,3,7,8-tetrachlorodibenzo-p-dioxin), το οποίο ήταν συστατικό του Πορτοκαλί Παράγοντα που χρησιμοποιήθηκε στο Βιετνάμ. Η αποτελεσματικότητα του Πορτοκαλί Παράγοντα αποδείχτηκε οπουδήποτε ψεκάστηκε στο Βιετνάμ. Ακόμα και τριάντα χρόνια μετά τίποτα δεν μπορούσε να φυτρώσει. Και αυτό χρησιμοποιήθηκε ως ζιζανιοκτόνο και αποψιλωτικό ώστε οι Βιετκόγκ να μην μπορούν να καλλιεργή-

4. Ο ομιλητής αναφέρεται στο Agent Orange

σουν την τροφή τους ή να κρυφτούν στα δάση. Ακόμα και τα δάση που ψεκάστηκαν καταστράφηκαν. Και σήμερα, όχι αυτό το χημικό, αλλά το glyphosate, ένα παράγωγό του εξίσου τοξικό, πωλείται ως φίλος των γεωργών. Σοβαρές πολιτικές κρύβονται πίσω από αυτό δε, γιατί το στοκ του glyphosate δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πόλεμο μαζικής καταστροφής πια. Έπρεπε να βρεθεί μια χρήση για αυτό γιατί δεν μπορεί να καταστραφεί και βρήκαν μια φιλική χρήση. Τώρα οι ίδιοι οι γεωργοί το εφαρμόζουν στα χωράφια τους αντί για τους στρατιώτες. Και για να διπλασιάσουν το κέρδος τους, κατασκευάζουν τους RoundUp-ready σπόρους έτσι ώστε να τους πωλούν μαζί με τα χημικά, εξαρτώντας πλήρως τα μεν από τα δέ και τον παραγωγό από την εταιρεία και για τα δύο είδη.

Επιπρόσθετα, εμφάνισαν κι ένα άλλο είδος τοξικού σπόρου που αποκαλούν Bt σπόρο. Bt είναι τα αρχικά του εδαφοβακτηρίου *Bacillus thuringiensis*, το οποίο παράγει φυσικές τοξίνες που σκοτώνουν κάποια συγκεκριμένα έντομα στο χωράφι. Η Monsanto και άλλες εταιρείες εισήγαγαν το γονίδιο από το DNA του βακτηρίου στο γονιδίωμα ενός σπόρου, έτσι ώστε αυτός να παράγει αυτή την τοξική πρωτεΐνη μέσα στο ίδιο του το σώμα. Τώρα η Monsanto και οι γενετιστές ισχυρίζονται ότι όποιο έντομο επιτεθεί σε αυτό το φυτό που περιέχει την τοξίνη, στα φύλλα του, στον ανθό του ή σε οποιοδήποτε μέρος του θα πεθάνει, γιατί είναι όλο τοξικό. Και για αυτό το λόγο, ο γεωργός δε θα χρειαστεί να ψεκάσει βιοκτόνο. Προωθείται προφανώς ως φιλική τεχνολογία μια και γλιτώνει κανείς τα έξοδα των βιοκτόνων. Από την άλλη όμως διασπάται το φυσικό σύστημα της παραγωγής τοξινών στα φυτά.

Κάθε φυτό που απειλείται από έντομα, ασθένειες, ζιζάνια αναπτύσσει μέσα του με φυσικό τρόπο ένα σύστημα τοξίνων που το κάνουν ανθεκτικό για κάποιο διάστημα, εάν αφεθεί να μεγαλώσει φυσιολογικά. Έτσι, στα παραδοσιακά αγροτικά συστήματα του ρυζιού για παράδειγμα, είχαμε μόλις 7 κύρια επιβλαβή ζώα ή φυτά, έως την εποχή της χρήσης των χημικών με την ΠΕ. Σήμερα αυτά έχουν αυξηθεί στα 32! Πρόκειται για μια "πάλη" μεταξύ του παράσιτου και του ξενιστή, του φυτού και του εντόμου, και η "νίκη" του ενός ή του άλλου βασίζεται σε μηχανισμούς της εξέλιξης. Κάποιες φορές το έντομο νικά και η επόμενη γενιά του φυτού προσαρμόζεται φυσικά και αναπτύσσει τις αντο-

χές του ενάντια στο έντομο και ίσως το νικήσει. Και αυτή η διαδικασία συνεχιζόταν για χιλιάδες χρόνια έως ότου διακόπηκε τεχνητά από την εισαγωγή των χημικών. Σε ένα βιβλίο ο Conway, αναφέρει ότι μέχρι σήμερα έχει καταγράψει περί τα 300 είδη εντόμων ανθεκτικών στα εντομοκτόνα. Τώρα τα *Bt* φυτά χρησιμοποιούν 2 τρόπους για να καταστρέψουν τη γενετική ποικιλότητα και τους εξελικτικούς μηχανισμούς. Ανακόπτουν τη φυσική αντίσταση των φυτών στα έντομα ενθαρρύνοντας την αντίσταση των εντόμων, πράγμα επιζήμιο για τα φυτά. Γιατί η τοξίνη Bt δεν παράγεται φυσιολογικά σε κανένα φυτό. Είναι βακτηριακή τοξίνη και μόλις παράγεται καταστρέφει και καταπιέζει τις φυσικές πρωτεΐνες των ιστών του ίδιου του φυτού και διακόπτει τη δική του φυσιολογική προσαρμογή. Από την άλλη, εξαιτίας του ότι χιλιάδές φυτά στο ίδιο χωράφι παράγουν την ίδια τοξίνη, οποτεδήποτε μια γενιά εντόμων τους επιτίθεται γίνεται ανθεκτική και η επόμενη γενιά τους δεν μπορεί να ελεγχθεί πια από τα *Bt*. Έτσι, όπως 300 είδη εντόμων προσαρμόστηκαν σε όλα τα άλλα εντομοκτόνα, θα προσαρμοστούν και στο Bt, που δεν είναι παρά ένα νέο εντομοκτόνο για αυτά. Κι αυτό ακριβώς είναι ό,τι συνέβη στην Ινδία όταν Bt βαμβάκι φυτεύτηκε και καλλιεργήθηκε στην ανατολική ακτή το 1999 από την Monsanto. Πολλοί αγρότες αυτοκτόνησαν όταν η συνολική σοδειά τους ήταν μηδενική γιατί μετά τον πρώτο μήνα κανένα από τα έντομα δε μπορούσε να ελεγχθεί από το *Bt* βαμβάκι. Οι αγρότες βρέθηκαν ανέτοιμοι γιατί τους είχε δοθεί οδηγία να μην χρησιμοποιήσουν εντομοκτόνα και η επίθεση από τα

έντομα ήταν τρεις φορές η αναμενόμενη. Όλο το βαμβάκι καταστράφηκε και η σοδειά ήταν μηδενική. Μεταξύ του Δεκεμβρίου του 1999 και του Φεβρουαρίου του 2000, πεντακόσιοι αγρότες αυτοκτόνησαν σε μια μόνο περιφέρεια του Warangal!

Στην αρχή, κανείς δεν ήξερε τι πήγε λάθος γιατί η Monsanto δεν είχε ενημερώσει ότι επρόκειτο για *Bt* βαμβάκι. Η Dr Shiva, εγώ και ο Dr Pushpa Bhargava, τρείς οικολόγοι στην Ινδία, μετά από έρευνά μας, διαπιστώσαμε οτι η Monsanto είχε διανείμει το σπόρο μέσω της Mahyco, μιας τοπικής ινδικής εταιρείας, χωρίς να ενημερώσει τους αγρότες για τη μέθοδο καλλιέργειας, λέγοντας τους μόνο ότι δε θα χρειαστούν εντομοκτόνα και ότι η παραγωγή τους θα αυξηθεί στο τριακονταπλάσιο. Αφού τα νέα διαδόθηκαν από τα ΜΜΕ, γιατί υπήρξε μεγάλη κάλυψη, τότε μόνο η κυβέρνηση της Andhra Pradesh το έλαβε υπόψη της. Για πρώτη φορά στη γραφειοκρατική ιστορία της Ινδίας, οι υπάλληλοι της πολιτειακής κυβέρνησης βγήκαν οι ίδιοι στα χωράφια και ξερίζωναν τα φυτά, αφού εμείς είχαμε αποκαλύψει ότι το φυτό ήταν ακόμα στα χωράφια και ότι επρόκειτο για φυτό της Monsanto. Ήμασταν πολύ θυμωμένοι και με το φυτό και με την εταιρεία.

Ο θυμός του πλήθους ήταν τόσο μεγάλος που η Monsanto αναγκάστηκε να κλείσει τα τοπικά της γραφεία και να ανοίξει νέα στο Mumbai και στο Bangalore. Αλλά ακόμα και πέρσι, η Monsanto ξαναδιέθεσε αυτό το βαμβάκι χωρίς να ενημερώσει περί τίνος επρόκειτο με αποτέλεσμα άλλοι 80 αγρότες να αυτοκτονήσουν, όπως καταγράφηκε από την Ινδική Κυβέρνηση. Τα σχετικά αρχεία με αυτές τις αυτοκτονίες είναι διαθέσιμα στο Διαδίκτυο από εμάς και το διαδικτυακό τόπο του Ιδρύματος Έρευνας (Research Foundation)[5].

Το 2001, μετά από όλες αυτές τις νόμιμες μάχες που δώσαμε εναντίον της Monsanto, η τελευταία δέχτηκε τελικά πέρσι να δώσει κάποια αποζημίωση στις οικογένειες των αγροτών, περίπου 5.000 ρουπίες, όσο ένα μέσο μηνιαίο εισόδημα περίπου, δηλαδή γύρω στα 100 €. Αυτή είναι η τιμή της ζωής.

Το 2001, η κυβέρνηση έδωσε στη Monsanto άδεια για μεγάλης κλίμακας δοκιμαστικές καλλιέργειες και προώθηση ΓΤ σπόρων. Ως το 1999, το τμήμα βιοτεχνολογίας της κυβέρνησης ήταν αντίθετο στις πρακτικές της Monsanto, προς το τέλος όμως το χρόνου, η πρόεδρος του τμήματος κλήθηκε από τη Monsanto να επισκεφτεί επτά αφρικανικές χώρες προκειμένου να δει και να επιθεωρήσει η ίδια την αγροτική κατάσταση στην ήπειρο αυτή. Αυτή και η οικογένειά της ταξίδεψαν πολυτελώς, με όλα τα έξοδα πληρωμένα και όταν επέστρεψαν, έδωσε την άδεια στη Monsanto. Όταν μηνύσαμε την Monsanto για την καλλιέργεια του *Bt* βαμβακιού, η εταιρεία έδειξε την άδεια από την κυβέρνηση, όμως αυτό το πιστοποιητικό είχε εκδοθεί από τμήμα που δεν είχε την αντίστοιχη δικαιοδοσία. Επιμείναμε ότι δεν ήταν η σωστή άδεια και ότι επρόκειτο για προνομιακώς αντιμετωπιζόμενη δραστηριότητα και η Monsanto θα έπρεπε να τιμωρηθεί, και τότε βιαστικά εξεδόθη ένα άλλο πιστοποιητικό από το Τμήμα Βιοτεχνολογίας εκπρόθεσμα. Έλαβαν το πιστοποιητικό υπογεγραμμένο το Νοέμβριο του 1999, αλλά με ισχύ από τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου. Έλαβαν την άδεια το Νοέμβρη, ενώ η συγκομιδή είχε τελειώσει και η σπορά είχε ήδη αρχίσει από τον Ιούλιο-Αύγουστο.

Αυτοί είναι λοιπόν οι διάφοροι τρόποι τους οποίους μεταχειρίζονται οι πολυεθνικές συνεχώς και σας λέω αυτή την ιστορία για να καταλάβετε την κατάσταση της Ινδικής Κυβέρνησης. Η θέση της είναι πολύ παραχωρητική, ενώ είναι εξαιρετικά δύσκολο να πολεμήσεις τις πολυεθνικές και την επιστημονική κοινότητα γιατί οι αρχηγοί της τελευταίας είναι και τα μέλη του Τμήματος Βιοτεχνολογίας.

Επί του παρόντος, αυτός ο αγώνας εναντίον της Monsanto, των ΓΤΟ, όλων των τεχνολογιών της ΠΕ και των επιχειρήσεων των πολυεθνικών διεξάγεται από τέσσερις μόνο φορείς σε όλη την Ινδία. Την Dr Vandana Shiva, στη Β. Ινδία, κυρίως στις περιοχές του Δελχί και του Punjab, εγώ στην Δ. Βεγγάλη, στην Andra Pradesh, όπου οι αγρότες αυτοκτόνησαν, η ανατολική μεσόγεια χώρα παρακολουθείται από έναν άλλο επιστήμονα, τον Dr Pushbab Harbob? και η Δ. περιοχή Maharshtra από τον-την Dr …,. Είμαστε 4 οργανώσεις, και επιτρέψτε μου να πω 4 άτομα που παλεύουμε.

Προσωπικά, δεν ανήκω σε καμία ΜΚΟ, με την έννοια ότι δεν δέχομαι καμία επιχορήγηση, κερδίζω τα προς το ζην ως σύμ-

5. Ο ομιλητής μάλλον αναφέρεται στον διαδικτυακό τόπο του ιδρύματος της Vendana Shiva *Research Foundation for Science and Ecology* http://www.vshiva.net/index.html

© ERIC DROOKER (WWW.DROOKER.COM)

βουλος και τα ξοδεύω σε ανάλογες δραστηριότητες, γράφοντας βιβλία, προσεγγίζοντας απομακρυσμένα χωριά, οργανώνοντας αγρότες με σεμινάρια, μιλώντας τους και εμψυχώνοντας τους να χτίσουν τοπικούς θύλακες αντίστασης και να σταματήσουν την αγορά των ζιζανιοκτόνων και των ΓΤ σπόρων.

Επιλέγουμε να δουλέψουμε με αυτό τον τρόπο γιατί η αντίσταση πρέπει να χτιστεί από τα μέσα και από κάτω, επιπλέον δεν έχουμε τα ΜΜΕ με το μέρος μας. Οποτεδήποτε θελήσαμε να δημοσιεύσουμε άρθρα ή να στείλουμε γράμματα σε εκδότες, αυτά δεν δημοσιεύτηκαν ποτέ. Για παράδειγμα, μια από τις μεγαλύτερες ημερήσιες εφημερίδες στην Ινδία, η *Statesman*, διαφημίζει την Monsanto στο μισό της πρώτης της σελίδας επτά ημέρες την εβδομάδα, όπερ σημαίνει 3.700.000 ρουπίες, δηλαδή 80.000 €.

Η Monsanto εξάλλου, χρηματοδοτεί έρευνες σε όλα τα πανεπιστήμια και όλα τα ερευνητικά κέντρα στην Ινδία. Έτσι πολλοί από τους μεγαλύτερους επιστήμονες και τα μεγάλα εργαστήρια δεν φέρονται εναντίον της γιατί θα χάσουν τις χρηματοδοτήσεις τους. Το 1999, η Monsanto ίδρυσε το μεγαλύτερο βιοτεχνολογικό εργαστήριο στο Ινδικό Ινστιτούτο Επιστημών (Indian Institute of Science), το οποίο χρηματοδοτείται πλήρως από αυτήν, και 2.000.000 $ ήταν μόνο το κόστος της υποδομής, όχι οι μισθοί!

Θα τελειώσω αυτή τη συζήτηση αγγίζοντας ένα ακόμα σημαντικό θέμα, την βιοπειρατεία. Η Ελλάδα και η Ν. Ευρώπη είναι εξοικειωμένες με τα ινδικά μπαχαρικά. Ο κόλιανδρος, το γλυκάνισο, το μοσχοκάρυδο, το κύμινο, το μαύρο πιπέρι κ.α. είναι διάσημα εδώ και αιώνες και είναι για αυτά που ο Βάσκο ντα Γκάμα ξεκίνησε από την Ισπανία και μετά ο Κολόμβος άρχισε να ψάχνει την Ινδία ενώ και το κανάλι του Σουέζ κατασκευάστηκε για να διευκολύνει την προσέγγιση στην Ινδία. Όλοι ξέρουν την αξία των μπαχαρικών στην Ινδία αλλά κανείς δεν σκέφτηκε να τα κατοχυρώσει με πατέντα, κάτι το οποίο συμβαίνει σήμερα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Σήμερα καθένα από τα προαναφερθέντα μπαχαρικά, τα σπόρια του και οι ιδιότητές του έχουν κατοχυρωθεί από διάφορες εταιρείες. Μία από αυτές είναι η Kalgene, άλλη είναι η RiceTech κ.ο.κ., οι περισσότερες από τις ΗΠΑ. Το αρωματικό μακρύκοκκο ρύζι *μπασμάτι* έχει πατενταριστεί από την RiceTech που ισχυρίζεται ότι είναι ανακάλυψή της.

Το δέντρο του *νημ* (neem)[6], η *Azadirachta indica*, έχει διάφορες παραδοσιακές χρήσεις. Σας έχω φέρει κάποια ξυλαράκια του που παραδοσιακά χρησιμοποιούνται ως οδοντόβουρτσες. Αυτά περιέχουν azadirachtine, μια βακτηριοκτόνο χημική ου-

6. Καλωπιστικό φυτό, συγγενές με τη δική μας μελία

σία με καθαριστικές ιδιότητες σαν της οδοντόπαστας. Κι αυτά πατενταρίστηκαν. Όχι μόνο το φυτό, αλλά και ο τρόπος χρήσης του. Ακόμα και η σκόνη από το σπόρο του *νημ* αξιώθηκε ως ανακάλυψη και πατενταρίστηκε. Το έγχυμα από τα φύλλα του νημ πατενταρίστηκε. Δεν χαρακτήρισαν τη χημική ένωση ή τις ιδιότητές της, τίποτε από όλα αυτά, το έγχυμα απλώς ήταν αρκετό για να ισχυριστεί μια αμερικάνικη εταιρεία ότι είναι ανακάλυψή της.

Με αυτό τον τρόπο, από το 1993 ως το 2002 πατενταρίστηκαν 163 διαφορετικές ουσίες, χρήσεις και είδη της Ινδίας. Κι αφού ο ΠΟΕ στην πραγματικότητα επιτρέπει αυτού του είδους τις κατοχυρώσεις γιατί κανείς δεν πατεντάρισε κανένα από αυτά τα είδη ως το 1993; Γιατί το άρθρο 27.3(b) του ΠΟΕ, και ειδικότερα του Συμβούλιου για τα σχετικά με το εμπόριο δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPS-Trade-Related Intellectual Property Rights) έχει προετοιμαστεί από τις ίδιες τις πολυεθνικές εταιρείες για να τους επιτρέπει αυτό το είδος των κατοχυρώσεων αυτόχθονων σπόρων και των χρήσεών τους. Αυτό το άρθρο 27.3(b) του TRIPS ωθεί όλα τα μέλη του ΠΟΕ να υιοθετήσουν ένα σύστημα που συμμορφούται σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σε οποιοδήποτε είδος χρήσεων ενώ παρακάτω, στην περιγραφή των κανονισμών του TRIPS, όπως διατυπώθηκαν από τις αμερικάνικες πολυεθνικές, δηλώνεται ότι αυτοί οι κανονισμοί πρέπει να υπάγονται στο νόμο περί ευρεσιτεχνιών των ΗΠΑ. Ο τελευταίος έχει μια αστεία διατύπωση, την διατύπωση 102, που αναφέρει πολύ λογικά ότι αν κάτι είναι γνωστό στο κοινό δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ανακάλυψη. Κάτι που είναι πολύ σωστό. Όμως ως κοινό θεωρεί τους Αμερικάνους πολίτες. Έτσι αν κάτι δεν είναι γνωστό σε αυτούς, ο κόσμος όλος είναι σαν να μην το ξέρει κι έτσι μπορεί να αποτελέσει ανακάλυψη. Και για αυτό το λόγο, δεν έχει σημασία που το *νημ* χρησιμοποιείται για 2000 χρόνια από εκατομμύρια Ινδούς για διάφορους λόγους, εφόσον οι αμερικανοί πολίτες δεν το γνώριζαν, πρόκειται περί ανακάλυψης!

Αλλά αυτό δεν γίνεται μόνο στην Ινδία, συνέβη και με βραζιλιάνικα και αργεντίνικα προϊόντα, συνέβη με το *πίλι-πίλι*, ένα αφρικάνικο φαρμακευτικό φυτό που πατενταρίστηκε, παρά το γεγονός ότι οι άνθρωποι στο Κονγκό και το Ζαΐρ το χρησιμοποιούν επί αιώνες.

Όλα αυτά τα είδη πατέντας ξεκίνησαν με τον ΠΟΕ. Με το ρύζι *μπασμάτι* ισχυρίζονται ότι είναι ανακάλυψη τους επειδή κατέγραψαν επτά διαγνωστικά χαρακτηριστικά του, όπως το μήκος και το πλάτος του φύλλου, το ύψος του φυτού, το μήκος του κόκκου κ.ο.κ. και ότι συνδυασμένα αυτά αποτελούν μια νέα ανακάλυψη, το *μπασμάτι* της εταιρείας RiceTech. Οποιοσδήποτε καλλιεργεί κάποιο φυτό του οποίου οι ιδιότητες συμπίπτουν θα πληρώνει πνευματικά δικαιώματα σε αυτήν την εταιρεία. Κατέγραψαν δε αυτές τις ιδιότητες με πολύ έξυπνο τρόπο. Το μήκος του φύλλου, λόγου χάρη, κυμαίνεται από 70-120 mm, ώστε ο,τιδήποτε μεταξύ αυτού του εύρους είναι *μπασμάτι*! Με παρόμοιο τρόπο έχουν καταγραφεί και οι άλλες ιδιότητες όπως επίσης και η χημική ένωση της οσμής. Σας έχω ήδη πει ότι από τη Βεγγάλη μόνο έχουμε καταγράψει 80 ποικιλίες αρωματικού ρυζιού. Κάθε μια τους έχει διαφορετική συγκέντρωση της χημικής αρωματικής ένωσης. Αυτή η ένωση είναι 2-acety1-1 pyrroline. Για το *μπασμάτι* την μέτρησαν και συμπέραναν ότι αν ένα ρύζι περιέχει 50-180 μg αυτής, είναι *μπασμάτι* και είναι δικό τους. Και αυτό το τελευταίο συμπεριλαμβάνει όλα τα είδη.

Στο τελευταίο τμήμα της έκθεσης κατοχύρωσής τους αναφέρουν ότι όχι μόνο αν αυτές οι ιδιότητες συμπίπτουν για ένα ρύζι αλλά και αν διαφοροποιούνται θα πρέπει να εκλαμβάνεται αυτό ως *μπασμάτι* της Rice Tech. Αν το μήκος του φύλλου είναι 121 mm τότε το φυτό θα πρέπει να θεωρείται ιδιοκτησία της Rice Tech επίσης, και όλοι οι Ινδοί έμποροι και καλλιεργητές *μπασμάτι* θα πρέπει να πληρώνουν δικαιώματα στην εταιρεία[7].

Όταν αντικρούσαμε αυτές τις ιδιότητες, αποτύχαμε και χάσαμε τη νόμιμη μάχη γιατί δεν υπήρχε κανενός είδους τεκμηρίωση που να συγκεντρώνει και τα επτά χαρακτηριστικά μαζί. Κάποιοι επιστήμονες είχαν δημοσιεύσει ένα άρθρο γα το ύψος και για το φύλλο, κάποιοι άλλοι για τη μοριακή ένωση του αρώματος, αλλά οι αντίπαλοι μας είχαν το πρώτο επιστημονικό άρθρο που συγκέντρωνε όλες τις επτά ιδιότητες και απέδει-

---

7. ο ΠΟΕ ορίζει ότι αυτό το σύστημα της πληρωμής δικαιωμάτων αρχίζει από το 2005.

ξαν ότι επρόκειτο για δική τους ανακάλυψη. Και χάσαμε. Ευτυχώς είχαμε υποστήριξη από την Ευρώπη και το Ιράν. Οι έμποροι *μπασμάτι* από Αγγλία και Γερμανία αρνήθηκαν να εμπορευτούν ή να αγοράσουν τέτοιο ρύζι από αλλού εκτός της Ινδίας και του Πακιστάν μη θεωρώντας το πραγματικό. Οι Ιρανοί έμποροι, από την άλλη, δεν δέχονται το αμερικάνικο *μπασμάτι* παρά μόνο το ινδικό, πατενταρισμένο ή όχι. Έτσι η RiceTech άλλαξε το όνομα του ρυζιού της σε *Texmati*!

Δώσαμε άλλη μια νομική μάχη στην περίπτωση μιας πατέντας του λαδιού του νημ και την κερδίσαμε. Υπαρχουν συνολικά 84 πατέντες για το *νημ*! Από τις διάφορες ιδιότητες, χρήσεις και πατέντες για το *νημ,* κερδίσαμε τη μια μόνο! Αυτή αφορά τις μυκητοκτόνες ιδιότητες του λαδιού του και ακυρώθηκε μετά τη νίκη μας. Μπορέσαμε να την ακυρώσουμε επειδή ήμασταν εξαιρετικά τυχεροί. Υπήρχε μια αμερικάνικη έκδοση ενός πανάρχαιου σανσκριτικού κειμένου εκδοθέντος από το Πανεπιστήμιο του Harvard που αναφερόταν στην μυκητοκτόνο ιδιότητα του λαδιού του νημ. Αυτό το κείμενο μπορέσαμε να το παρουσιάσουμε στο *Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών* (European Patent Office) που παραδέχτηκε ότι πρόκειται περί κλοπής. Η κλοπή αποδείχτηκε, ο κλέφτης αναγνωρίστηκε αλλά δεν τιμωρήθηκε. Εμείς πήραμε ό,τι ήδη είχαμε, αλλά χωρίς καμιά αποζημίωση. Ξοδέψαμε όλα μας τα λεφτά, καταφύγαμε στο *Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών*, προσλάβαμε ευρωπαίους δικηγόρους, δώσαμε τη νομική μάχη στην Ευρώπη αλλά ούτε εμείς αποζημιωθήκαμε ούτε ο κλέφτης τιμωρήθηκε!

Τώρα πια θεωρούμε ότι αυτού του είδους οι δίκες δεν φέρνουν κανένα αποτέλεσμα, εννοώντας ότι δεν σκοπεύουμε να κινήσουμε άλλες δικαστικές διαδικασίες αφού αυτή η πατέντα σχεδιάστηκε το 1993 και εμείς κερδίσαμε την υπόθεσή της το 2001! Και ενώ κερδίζαμε τη μία, υπήρχαν άλλες 180 που περίμεναν.

Δεν μπορούμε να συνεχίσουμε επ' άπειρον να διεκδικούμε κάθε νέα πατέντα. Αντί γι'αυτό υιοθετήσαμε δύο κατά μέτωπον στρατηγικές. Μία είναι η πλήρης άρνηση όλων αυτών των πατεντών και η άμεση αντιπαράθεση με το κυβερνητικό σύστημα αναγνώρισης αυτών. Και η δεύτερη είναι η χρήση μιας διάταξης της *Πράξης Ευρεσιτεχνιών* (Patent Act) για την τεκμηρίωση όλων των παραδοσιακών συστημάτων και χρήσεων προκειμένου να γίνουν κοινό κτήμα και μαρτυρία κοινής γνώσης.

Έτσι, από το 2000, όπως σας είπα, συνέλεξα περί τις 380 ποικιλίες ρυζιού. Τεκμηρίωσα 35 μορφολογικά και γενετικά χαρακτηριστικά (όλα με αριθμήσεις και μετρήσεις) 380 ποικιλιών, και τα δημοσίευσα σε ένα βιβλίο που κατοχυρώθηκε στο όνομα των αγροτών. Πρόκειται για μια κανονική δημοσίευση, για την οποία πρέπει να συμπληρωθεί μια αίτηση στην κυβέρνηση για κατοχύρωση των δικαιωμάτων και να πληρωθεί ένα ποσό προκειμένου να δοθεί ένας αριθμό πρωτοκόλλου. Με αυτόν, κανείς δεν μπορεί να κλέψει τίποτα και το έργο σου γίνεται κοινό κτήμα. Εγώ κατοχύρωσα το βιβλίο μου στο όνομα *Vrihi* μιας κοινότητας αγροτών και επιστημόνων, όχι στο δικό μου.

Έτσι ελπίζουμε να σώσουμε κάποιες ιδιότητες, ένα μέρος της βιοποικιλότητάς μας από τους βιοπειρατές, ώστε αν κάποια από αυτές τις εταιρείες χρησιμοποιήσει για να πατεντάρει οποιοδήποτε συνδυασμό αυτών των γενετικών και μορφολογικών ιδιοτήτων, οποιοσδήποτε από τους αγρότες κι επιστήμονες αυτής της κοινότητας μπορεί κρατώντας αυτό το βιβλίο να πει ότι αυτές είναι ήδη τεκμηριωμένες, ότι πρόκειται μερί κλοπής και να διεκδικήσει αποζημίωση για παραβίαση των πνευματικών τους δικαιωμάτων χρησιμοποιώντας το ίδιο τους το όπλο εναντίον τους.

Αλλά και η τεκμηρίωση έχει τα όριά της μιας και χιλιάδες είδη, οι παραδοσιακές τους χρήσεις και η τοπική γνώση για αυτά δεν έχουν ποτέ τεκμηριωθεί μιας και οι διάφορες φυλές σε όλον τον κόσμο δεν όλες έχουν γραπτό λόγο και το μεγαλύτερο μέρος της παραδοσιακής τους γνώσης παραμένει άγραφο. Και φυσικά είναι πολύ δύσκολο το εγχείρημα της τεκμηρίωσης των εκατομμυρίων ειδών και των παραδοσιακών τους χρήσεων σε οποιαδήποτε γλώσσα. Ο ΠΟΕ, που διαπραγματεύεται και την τεκμηρίωση, δέχεται αυτή να γίνεται μόνο σε τέσσερις-πέντε ευρωπαϊκές γλώσσες, αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά και ιταλικά. Τεκμηρίωση σε οποιαδήποτε άλλη από τις χιλιάδες γλώσσες του κόσμου, δεν είναι αποδεκτή. Αυτή είναι μια ακόμα δήλωση της δυτικής αναπτυξιακής νοοτροπίας που διάβρωσε όχι μόνο τη βιοποικιλότητα και την πολιτισμική ποικιλότητα αλλά και τη γλωσσική ποικιλότητα.

Ο Pat Moony, σε ένα έγγραφο της UNESCO το 2001, υπολόγιζε ότι σε 1800-2000 χρόνια χάσαμε ολοκληρωτικά περισσότερες από 980 γλώσσες σε όλο τον κόσμο. Μπορεί λοιπόν ένας ή δύο να μιλούν ακόμα τη ντόπια γλώσσα μέσα στην κοινότητα ή μπορεί και κανένας, κι έτσι ένα σημαντικότατο κομμάτι του πολιτισμού, η γλώσσα, χάνεται επίσης.

Πριν τρία χρόνια υπήρξε μια καταπληκτική καταγραφή μιας ιατρικής ανακάλυψης από τα νησιά Andaman στον Ινδικό Ωκεανό, μεταξύ Ινδίας και Ινδονησίας. Υπαρχουν σε αυτά έξι-επτά φυλές, τροφοσυλλέκτες και κυνηγοί, που ακριβώς λόγω αυτών των ιδιοτήτων τους γνωρίζουν πολλά είδη και χρήσεις τους που και στην Ινδία αγνοούμε. Η φυλή των Onge χρησιμοποιεί ένα φυτό για την πρόληψη της ελονοσίας και στην Ινδία, έχει καταγραφεί ως ο μόνος πληθυσμός σε όλη την Ασία που δεν αντιμετώπισε ποτέ του ούτε ένα κρούσμα. Το φυτό αυτό πατενταρίστηκε άμεσα από μια πολυεθνική εταιρεία γνωστή σε όλους σας, την Glaxo. Όμως, μετά από μια πανεθνική κίνηση εναντίον αυτής της πατέντας, η εταιρεία την στερήθηκε προς όφελος της Ινδικής κυβέρνησης που είναι ο τωρινός ιδιοκτήτης της. Οι Onge, από την άλλη, δεν είχαν τρόπο να καταγράψουν τίποτα γραπτά, όλη τους η γνώση προερχόταν από την προφορική τους παράδοση.

Στη Βεγγάλη, υπάρχει μια φυλή που φτιάχνει στολίδια από χόρτα και σπόρους διαφορετικών χρωμάτων και αυτά παραμένουν αναλλοίωτα και άφθαρτα για 50 χρόνια. Επεξεργάζονται φύλλα και σπόρια με παραδοσιακούς τρόπους που μοιάζουν με πολύτιμα κοσμήματα. Κάποια λάμπουν σαν πολύτιμες πέτρες, δεν ξεθωριάζουν και δεν καταστρέφονται για 50 χρόνια. Δεν ξέρουμε τι χημικά και διαδικασίες χρησιμοποιούν. Παίρνουμε τα στολίδια τους και τα πουλάμε προκειμένου να εξασφαλίζεται για αυτούς ένα εναλλακτικό εισόδημα. Και τους ζητάμε να μην μοιραστούν με κανέναν αυτήν τους τη γνώση, ούτε καν με εμάς. Αν μιλήσουν σε εμάς, ίσως μιλήσουν και σε κάποια εταιρεία και αυτό αυτομάτως θα είναι κακό.

Αυτοί είναι οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούμε να δημιουργήσουμε θύλακες αντίστασης. Έχουμε πολύ μικρά έσοδα, δεν έχουμε χρηματοδότηση από κανένα μεγάλο οργανισμό, συναντάμε την εναντίωση της κυβέρνησης και την έχθρα των ΜΚΟ που προωθούν την ανάπτυξη. Γιατί για όλους αυτούς είμαστε αντίθετοι στην ανάπτυξη και στην επιστήμη. Αυτές ακριβώς οι φράσεις "αντι-επιστήμη", "αντι-νεωτερισμός" και "αντι-ανάπτυξη" χρησιμοποιούνται έξυπνα από την Monsanto και την Syngenta που ισχυρίζονται ότι "όποιος εναντιώνεται στους ΓΤΟ εναντιώνεται στην επιστήμη". Εμείς απαντάμε ότι δημοσιεύουμε πολλά εγχειρίδια. Επίσης στα δημόσια σεμινάριά μας και στις ομιλίες μας με επιστήμονες τονίζουμε ότι δεν είμαστε εναντίον της γενετικής μηχανικής ως επιστήμης αλλά ως τεχνολογίας στα χέρια των πολυεθνικών. Με τον ίδιο τρόπο που δεν είμαστε ενάντιοι στην πυρηνική φυσική ως επιστήμη και γνώση αλλά σίγουρα κατά των πυρηνικών βομβών που χρησιμοποιήθηκαν πάντα κατά των ανθρώπων.

Αυτονομία και Δημοκρατία στον Κ. Καστοριάδη

του Γιώργου Ν. Οικονόμου

(Το κείμενο αυτό βασίζεται στην ανακοίνωση που έγινε στην ημερίδα της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας, "Η φιλοσοφία του Κορνήλιου Καστοριάδη", που έγινε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 26 Μαΐου 1999)

Μια σημαντική πτυχή του έργου του Καστοριάδη είναι η κριτική που ασκεί στην κληρονομημένη σκέψη, στην ελληνοδυτική φιλοσοφία, από την Αρχαία Ελλάδα μέχρι των ημερών μας. Αυτό που της προσάπτει είναι ότι συγκάλυψε την ανθρώπινη συλλογική δημιουργία όπως αυτή αναδύεται στην ιστορία και στην κοινωνία, ότι συγκάλυψε το γεγονός ότι η θέσμιση της κοινωνίας είναι έργο των ίδιων των ανθρώπων, είναι έργο της ίδιας της κοινωνίας. Δηλαδή, για τον Καστοριάδη η θέσμιση της κοινωνίας είναι αυτοθέσμιση και μάλιστα φαντασιακή όπως δηλώνεται στο σημαντικότατο έργο του *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας*[1]. Αυτή η συγκάλυψη της αυτοθέσμισης της κοινωνίας συνιστά και την ετερονομία της κοινωνίας. Δηλαδή η ετερόνομη κοινωνία αποδίδει την πηγή και την αιτία των θεσμών και των σημασιών της σε εξωκοινωνικούς παράγοντες (Θεός, Φύσις, μυθικοί ήρωες, Νόμοι της ιστορίας, Λόγος-Ratio,...). Ο Θεός π.χ. της Ιουδαίο-χριστιανικής θρησκείας "δημιουργεί" τον κόσμο και τον άνθρωπο και "δίνει" τον Νόμο στον Μωυσή επί του όρους Σινά. Ακριβώς η θρησκεία είναι για τον Καστοριάδη το κατ'εξοχήν παράδειγμα της ετερονομίας. "Η ανθρωπότητα", γράφει, "αναδύεται από το Χάος, από την Άβυσσο, από το Απύθμενο"[2]. Για τον Καστοριάδη ο κόσμος –το Είναι– είναι ουσιαστικά Χάος, Άβυσσο, Απύθμενο. Η θρησκεία δίνει μια απάντηση στην αδυναμία και το φόβο των ανθρώπων να δεχθούν το Χάος και να αντιμετωπίσουν την Άβυσσο, το Απύθμενο. Επενδύει, δηλαδή, την Άβυσσο και το Χάος με σημασίες ενώ συγχρόνως τα συγκαλύπτει. (Χαρακτηριστικό παράδειγμα το γεγονός του θανάτου: συγκαλύπτει τον θάνατο με την παραδοχή μιας άλλης, δήθεν, ζωής μετά θάνατον και μάλιστα αιώνιας). Έτσι η Θρησκεία είναι η κατ'εξοχήν συγκάλυψη του Χάους, "δίνει ένα όνομα στο ακατονόμαστο, μία παράσταση στο απαράστατο, έναν τόπο στο ανεντόπιστο"[3]. Η ουσία της ετερόνομης θέσμισης της κοινωνίας και της θρησκείας είναι η ίδια. Επιδιώκουν και οι δύο το ίδιο πράγμα και με τα ίδια μέσα. Δεν επιδιώκουν απλώς την οργάνωση της κοινωνίας, επιδιώκουν να δώσουν μία σημασία στο Είναι, στον κόσμο και στην κοινωνία και ίδια σημασία. Οφείλουν να μεταμφιέσουν το Χάος, και ιδιαιτέρως το Χάος που είναι η ίδια η κοινωνία.

Η ετερονομία δεν ταυτίζεται με την εκμετάλλευση μιας τάξεως από μία άλλη, όπως στον Μαρξισμό, ούτε με την κυριαρχία του κράτους και της γραφειοκρατίας, όπως στον Αναρχισμό. Και τα δύο αυτά είναι μορφές, τρόποι πραγμάτωσης της ετερονομίας.

Αφ'ης στιγμής η κοινωνία συγκαλύπτει την αυτοθέσμισή της, αφ'ής στιγμής δέχεται ότι η θέσμισή της δεν είναι έργο δικό της αλλά οφείλεται σε εξωκοινωνικό αίτιο (θεός, φύσις, ανάγκη, κ.λ.π.), σημαίνει ότι δεν θέλει και δεν δύναται να αμφισβητήσει την θέσμισή της και κατά συνέπεια να την αλλάξει. Ακριβώς διότι η επινόηση αυτών των εξωκοινωνικών αιτίων έχει ως αποτέλεσμα τον σεβασμό, την ιερότητα και το απαραβίαστο της θέσμισης και των φαντασιακών σημασιών της. Έτσι λοιπόν η ετερόνομη κοινωνία αλλοτριώνεται, υποδουλώνεται στους θεσμούς της, ή με άλλα λόγια, η θεσμισμένη κοινωνία κυριαρχεί στην θεσμίζουσα κοινωνία. Κατ'επέκτασιν κατάργηση της ετερονομίας δεν σημαίνει κατάργηση της δια-

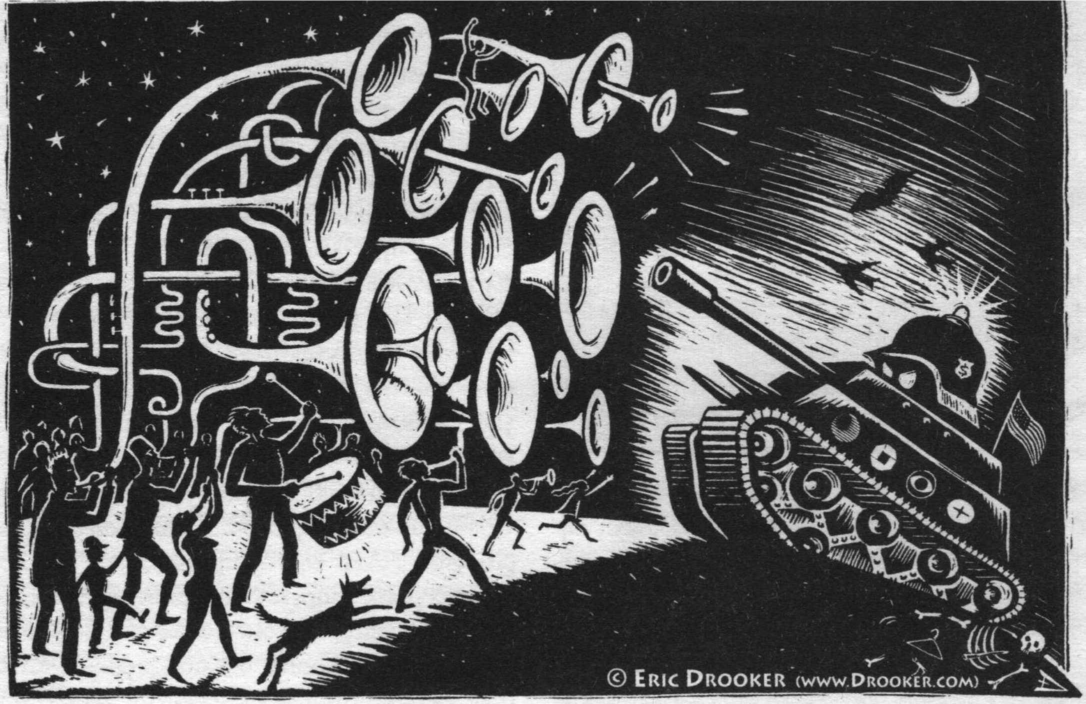
φοράς μεταξύ θεσμίζουσας και θεσμισμένης κοινωνίας -πράγμα που είναι αδύνατον– αλλά κατάργηση της υποδούλωσης της πρώτης στην δεύτερη.

Εν αντιθέσει προς την ετερόνομη κοινωνία η αυτόνομη δεν υποδουλώνεται στους θεσμούς της, δεν τους θεωρεί άπαξ δια παντός θεσμισμένους, ιερούς και απαραβίαστους. Αυτό συμβαίνει διότι δέχεται ρητώς την αυτοθέσμισή της και δεν αναγνωρίζει άλλη πηγή και αιτία του νόμου παρά τον εαυτό της, και ως εκ τούτου δημιουργεί μια κριτική σχέση απέναντι στους θεσμούς της, και δύναται να τους αμφισβητεί και να τους αλλάζει. Η αυτόνομη κοινωνία θέτει ερωτήματα και δεν δύναται να αποφύγει το ουσιώδες ερώτημα: γιατί αυτός ο νόμος και όχι κάποιος άλλος; Η αυτονομία είναι άνοιγμα και ελευθερία, ενώ η ετερονομία εγκλεισμός και περιχαράκωση. Αυτόνομη κοινωνία δεν είναι μια κοινωνία οριζόμενη άπαξ δια παντός, η οποία υιοθετεί άπαξ δια παντός δικαίους νόμους. Αυτόνομη κοινωνία είναι μια κοινωνία στην οποία το ζήτημα της δικαιοσύνης και του νόμου παραμένει πάντοτε σταθερώς ανοικτό. Με άλλα λόγια είναι μια κοινωνία στην οποία υπάρχει πάντοτε κοινωνικώς και πολιτικώς η πραγματική δυνατότητα συλλογικής ενεργητικής αμφισβήτησης του νόμου και της θεμελίωσής του.

Η αυτονομία του Καστοριάδη έχει δύο πλευρές, την ατομική και την κοινωνική, οι οποίες είναι αλληλένδετες. Τα αυτόνομα άτομα είναι αδιανόητα χωρίς αυτόνομη κοινωνία και αντιστρόφως η αυτόνομη κοινωνία είναι αδιανόητη χωρίς αυτόνομα άτομα. Συνεπώς δεν είναι σωστό να αντιπαρατίθεται το άτομο στην κοινωνία, η ατομική αυτονομία στην κοινωνική, όπως έχει γίνει από πολλούς. Αυτόνομο άτομο είναι αυτό που θέτει το ίδιο τους κανόνες της ζωής του, ή με άλλα λόγια που έχει μετασχηματίσει τις σχέσεις του με το ασυνείδητό του ως το σημείο να γνωρίζει τις επιθυμίες του και να ελέγχει την ενεργοποίηση των επιθυμιών του- στο μέτρο που αυτό είναι δυνατόν για ανθρώπινα όντα- να γνωρίζει *γιατί* θέλει να κάνει κάτι, και να γνωρίζει *τι* ξέρει και τι δεν ξέρει. Αυτονομία είναι δηλαδή η εγκαθίδρυση μιας νέας σχέσης ανάμεσα στο συνειδητό και το ασυνείδητο. Η σχέση αυτή δεν είναι η κυριαρχία του συνειδητού επί του ασυνειδήτου, αλλά σημαίνει την συμπλήρωση του φροϋδικού "όπου ήταν Αυτό, πρέπει Εγώ να γίνω" με το "όπου Εγώ είμαι, Αυτό πρέπει να αναδυθεί"[4]. Η σχέση αυτή δημιουργείται από το ίδιο το άτομο δια της *πράξεως*. Μόνο η πράξις του ανθρώπου τον αποσπά και από τη στείρα θεωρία και την καταπίεση του συστήματος. Έτσι το άτομο οδηγείται στην παραδοχή της θνητότητάς του. Το αυτόνομο άτομο είναι αδιανόητο αν δεν έχει παραδεχθεί την θνητότητά του, δηλαδή ότι δεν υπάρχει άλλη ζωή μετά θάνατον, ει μη μόνο αυτή εδώ που ζει.

Όσον αφορά, άλλωστε, το τι σημαίνει ατομική αυτονομία εν σχέσει με την κοινωνία, ένας πρώτος όρος είναι η δυνατότητα συμμετοχής του ατόμου στην διαμόρφωση του νόμου και στην λήψη των αποφάσεων. Αυτόνομο άτομο είναι το άτομο το οποίο αναγνωρίζει στους νόμους της κοινότητας τους δικούς του νόμους, πράγμα το οποίο επιτυγχάνεται όταν το άτομο συμμετέχει στην θέσμιση των νόμων, ανεξαρτήτως του αν η γνώμη του πλειοψήφησε ή όχι. Συνεπώς η καστοριαδική έννοια της αυτονομίας διαφέρει ριζικώς από την καντιανή έννοια, σύμφωνα με την οποία ένα άτομο είναι αυτόνομο όταν υπακούει σε έναν ηθικό νόμο που έχει τεθεί από τον λόγο του υποκειμένου, είναι ίδιος για όλους και ισχύει αιωνίως.

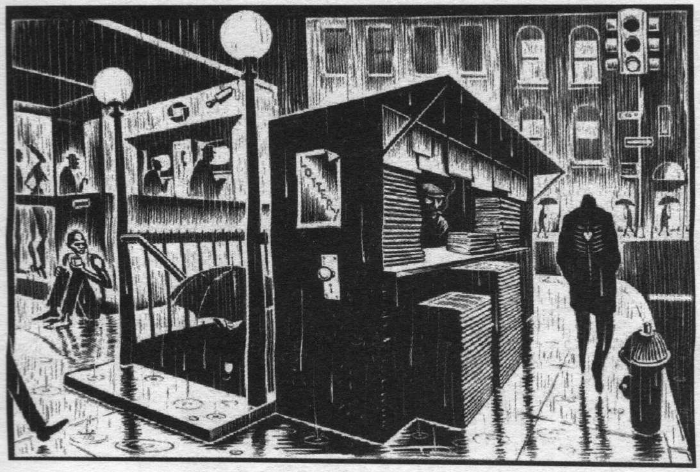
Όλες σχεδόν οι κοινωνίες είναι ετερόνομες και μόνο δύο φορές έγινε η ρήξη με την θεσμισμένη ετερονομία. Η πρώτη έγινε στις πόλεις της αρχαίας Ελλάδας με την ανάδυση, για πρώτη φορά στην ιστορία, του προτάγματος της αυτονομίας το οποίο με την ενεργή συμμετοχή και των κατωτέρων στρωμάτων οδήγησε στην δημιουργία της δημοκρατίας. Η αυτόνομη κοινωνία είναι αδιανόητη και αξεχώριστη από ένα καθεστώς άμεσης δημοκρατίας, αυτοδιεύθυνσης και αυτοκυβέρνησης. Έτσι αναπόφευκτα η συζήτηση για την αυτόνομη κοινωνία, οδηγείται στην συζήτηση περί άμεσης δημοκρατίας των αρχαίων ελληνικών πόλεων, στην οποία ο Καστοριάδης αναγνωρίζει πολλά στοιχεία της αυτονομίας[5]. Η δημιουργία της πολιτικής και της δημοκρατίας συμβαδίζει με την, επίσης για πρώτη φορά, δημιουργία της φιλοσοφίας και οι οποίες συνοδεύονται από την δημιουργία της επιστήμης, της ιατρικής, της ιστοριογραφίας, της ρητορικής, της τραγωδίας και του θεάτρου. Η δημιουργία της πολιτικής, της δημοκρατίας και της φιλοσοφίας από τους Έλληνες είναι η πρώτη ιστορική ανάδυση του προτάγματος

της ατομικής και της συλλογικής αυτονομίας, κατά τον Καστοριάδη.

Την άμεση δημοκρατία, εξ άλλου, αντιπαραθέτει ο Καστοριάδης στα σημερινά δυτικά κοινοβουλευτικά πολιτεύματα, τα οποία με αυταρέσκεια και αυτοϊκανοποίηση αυτοαποκαλούνται "δημοκρατίες" ή "αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες". Στην ουσία είναι αντιπροσωπευτικές ολιγαρχίες, φιλελεύθερες ολιγαρχίες όπως τις χαρακτηρίζει. Πράγματι βασικό χαρακτηριστικό της άμεσης δημοκρατίας είναι η απουσία του θεσμού της αντιπροσώπευσης. Ο δήμος ασκεί άμεσα την εξουσία, χωρίς αντιπροσώπους, υπό όλες τις μορφές της, δικαστική, νομοθετική, εκτελεστική. Συμμετέχει ρητά και συνειδητά στην συνολική θέσμιση της κοινωνίας, μην αναγνωρίζοντας άλλη πηγή και αιτία του Νόμου παρά μόνο τον ίδιο, όπως δηλώνεται στην περίφημη ρήτρα με την οποία άρχιζαν οι νόμοι και τα ψηφίσματα της Εκκλησίας του δήμου: *έδοξε τη βουλή και τω δήμω.* Όλοι οι πολίτες, δηλαδή οι ελεύθεροι ενήλικες άνδρες, συμμετέχουν στην διαμόρφωση και την λήψη των αποφάσεων, στην διαμόρφωση και την ψήφιση των νόμων, στην Εκκλησία του δήμου. Συμμετέχουν στην δικαστική εξουσία ως δικαστές δια της κληρώσεως. Συμμετέχουν ως βουλευτές στην Βουλή των πεντακοσίων δια της κληρώσεως. Συμμετέχουν στα κατώτερα και μεσαία αξιώματα δια της κληρώσεως. Εκλέγουν όμως, δια ψηφοφορίας στα αξιώματα για τα οποία χρειάζονται ειδικές γνώσεις και ικανότητες, όπως Στρατηγοί, Ταμίες, κ.λ.π. Έτσι κύριο χαρακτηριστικό της Δημοκρατίας είναι η *κλήρωσις*, που την διαφοροποιεί από όλα τα άλλα πολιτεύματα, ενώ οι εκλογές είναι χαρακτηριστικό της ολιγαρχίας, πράγμα που επισημαίνει ο Αριστοτέλης[6]. Όλοι οι ασκούντες εξουσία υπόκεινται σε έλεγχο, δίνουν λόγο και απολογισμό ενώπιον του δήμου (*λόγον διδόναι*), είναι ανά πάσα στιγμή ανακλητοί και η θητεία τους είναι μικρής διάρκειας.

Άλλο χαρακτηριστικό της άμεσης δημοκρατίας, που επισημαί-

νει ο Καστοριάδης, είναι η αντίθεση του δήμου προς τους "ειδήμονες", τους δήθεν ειδικούς της πολιτικής. Η κυρίαρχη σήμερα αντίληψη ότι υπάρχουν ειδικοί, "επιστήμονες" επαγγελματίες των πολιτικών πραγμάτων, δεν έχει καμιά σχέση με την δημοκρατία, "χλευάζει την ίδια την ιδέα της δημοκρατίας"[7]. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η αντίθεση της κοινότητας προς το "κράτος". Η ιδέα μιας γραφειοκρατίας, δηλαδή ενός θεσμού και ενός σώματος διακεκριμένου και χωρισμένου από το σώμα των πολιτών ήταν αδιανόητη για έναν Έλληνα. Η "διοικητική γραφειοκρατία" που ασκούσε τα *εκτελεστικά* καθήκοντα (με την κυριολεκτική έννοια του όρου) αποτελούνταν από δούλους, τους οποίους επέβλεπαν πολίτες ορισμένοι δια κληρώσεως. Συνελόντι ειπείν, το χαρακτηριστικό της δημοκρατίας είναι η αυτοδιεύθυνση, η πρωτοβουλία, το πάθος για τα κοινά, η ευθύνη, η δημιουργικότητα, τα οποία αναπτύσσονται στο βαθμό που οι πολίτες συμμετέχουν ουσιαστικώς στις υποθέσεις της πόλεως, ασκούν τον έλεγχο και την εξουσία, ασκούν πολιτική με την αληθή σημασία του όρου. Είναι υποκείμενα της πολιτικής και όχι αντικείμενά της.

Η δεύτερη ρήξη με την παραδοσιακή θέσμιση της κοινωνίας γίνεται στην Δυτική Ευρώπη, μετά το τέλος του Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Με τον Διαφωτισμό και τις αστικές επαναστάσεις έχουμε στον 18ο αιώνα ένα νέο κίνημα συλλογικότητας, το οποίο αποκτά εκπληκτικές διαστάσεις στην Γαλλική Επανάσταση και δημιουργείται μια πολιτική φιλοσοφία αμφίσημη. Από την μια, κατά τον Καστοριάδη, είναι βαθιά κριτική και απελευθερωτική. Από την άλλη όμως παραμένει δέσμια μιας *ρασιοναλιστικής μεταφυσικής*, αφ'ενός όσον αφορά τις θέσεις της πάνω σε *αυτό που είναι* και αφ'ετέρου όσον αφορά το θεμέλιο *αυτού που πρέπει να είναι*. Θέτει, γενικώς, ένα "άτομο-ουσία" με πάγιους καθορισμούς και επικαλείται τον ορθό λόγο, την Ratio, ως έσχατο εξωκοινωνικό θεμέλιο της θέσμισης της κοινωνίας.

Έτσι η κοινωνία που διαμορφώνεται, μέσα από αυτό το κίνημα, έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: από την μία, υπάρχει αυτό που είναι γνωστό ως καπιταλισμός, ως οικονομικό σύστημα με την συνεχή συσσώρευση, την αύξηση της παραγωγής, τις συνεχείς αλλαγές στο εμπόριο, στα μέσα παραγωγής και στην κατανάλωση. Όλες οι μορφές της κοινωνικής ζωής τείνουν να καλυφθούν από την φαντασιακή σημασία του καπιταλισμού: την απεριόριστη επέκταση της "ορθολογικής κυριαρχίας". Από την άλλη όμως, και εκ παραλλήλου με το προηγούμενο, υπάρχει εντός αυτής της κοινωνίας το πρόταγμα της αυτονομίας, του οποίου τις ρίζες, κοινωνικές, ιστορικές, υποκειμενικές διερευνά ο Καστοριάδης[8]. Οι κοινωνικές ρίζες αναζητούνται στην εργασία και στις παραγωγικές σχέσεις, στο εργατικό κίνημα και σε άλλα κινήματα όπως των γυναικών, των νέων, το οικολογικό, κ.λ.π. Όσον αφορά τις ιστορικές ρίζες, το πρόταγμα της αυτονομίας ριζώνει και στηρίζεται στην ιστορική πραγματικότητα, στην *κρίση* που διέρχεται η κατεστημένη κοινωνία και στην *αμφισβήτησή της* από την μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων που ζουν εντός αυτής. "Η αμφισβήτηση αυτή έκδηλη στις μεγάλες ανοικτές συγκρούσεις και τις επαναστάσεις που σημαδεύουν την ιστορία του καπιταλισμού, είναι διαρκώς παρούσα, με έναν υπόρρητο και λανθάνοντα τρόπο, στην εργασία των ανθρώπων, στην καθημερινή τους ζωή, στον τρόπο υπάρξεώς τους"[9].

Η προσπάθεια θεμελιώσεως της ισότητας, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της δημοκρατίας σε ένα εξωκοινωνικό θεμέλιο είναι εγγενώς αντινομική, κατά τον Καστοριάδη. Είναι η ίδια η εκδήλωση της ετερονομίας. Από την άλλη η αυτονομία δεν είναι ένα χαρακτηριστικό της ανθρώπινης "φύσεως". Ούτε είναι, και δεν μπορεί να είναι μια επιστημονική θέση. Η αυτονομία δεν είναι εγγεγραμμένη στο είναι. Το *είναι* δεν έχει

κάποιες προδιαθέσεις για την αυτονομία. Δεν υπάρχει ούτε μεταφυσικό θεμέλιο για την αυτονομία, ούτε ορθολογικό, διότι αυτό προϋποθέτει το ίδιο το θεσμίζον κίνημα της αυτονομίας, το οποίο ορίζει την ορθολογικότητα. Ούτε είναι επίσης κάποια αναγκαιότης, πράγμα που θα ήταν αντιφατικό με την έννοια της ελευθερίας. Αν και ο Καστοριάδης αρνείται την ιδέα μιας θεωρητικής, φιλοσοφικής ή ορθολογικής θεμελίωσης της αυτονομίας, εν τούτοις δεν αρνείται εντελώς την ιδέα μιας δικαιολόγησής της. Η δικαιολόγηση αυτή στηρίζεται στον λόγο και αναζητείται στο κοινωνικό-ιστορικό. Το πρόταγμα της αυτονομίας, η διερώτηση, ο αναστοχασμός και εν τέλει ο λόγος, έχουν ήδη δημιουργηθεί, είναι ήδη εδώ, ανήκουν στην παράδοση μας, στην ελληνοδυτική παράδοση. Δηλαδή η δικαιολόγηση του προτάγματος της αυτονομίας δεν αναζητείται έξωθεν ή άνωθεν του προτάγματος, αλλά εντός της κοινωνικό-ιστορικής δημιουργίας. Η δικαιολόγησή του υποστηρίζεται λογικώς από τα αποτελέσματα και τις συνέπειες του ιδίου του προτάγματος. Συνεπώς η αυτονομία δεν είναι ουτοπικό σχέδιο, διότι υπήρξε μερική πραγμάτωσή της στο παρελθόν, στην αρχαία δημοκρατία, στους νέους χρόνους, και στα σύγχρονα κινήματα των νέων, των γυναικών, των μειονοτήτων, το οικολογικό κίνημα, κ.λ.π. τα οποία διέπονται από το πρόταγμα της αυτονομίας.

Έτσι λοιπόν η αυτονομία αναδύεται ως δημιουργία κοινωνικό-ιστορική, πιο συγκεκριμένα ως δημιουργία ενός *προτάγματος*, του οποίου στοιχεία και εκδηλώσεις διαπιστώνουμε στην κοινωνικό-ιστορική πραγματικότητα, όπως ανεφέρθη. Το δημοκρατικό άτομο δεν είναι ένα οποιοδήποτε άτομο. Η δημοκρατία απαιτεί έναν άλλον *ανθρωπολογικό τύπο,* έναν άλλο ανθρωπολογικό υπόστρωμα από αυτό που υφίσταται στις σημερινές κοινωνίες. Υπό αυτήν την έννοια συνδέεται στενότατα με την βασικότατη έννοια της *παιδείας*. Ο σημερινός ανθρωπολογικός τύπος είναι αυτός του καταναλωτή, του τηλεθεατή, του ιδιώτη, του ψηφοφόρου. Η ανάδυση του προτάγματος της αυτονομίας και η εγκαθίδρυση μιας αυτόνομης κοινωνίας, προϋποθέτει και συνεπάγεται μια διαδικασία ανθρωπολογικής μετάλλαξης, η οποία συνδέεται με την συλλογική δράση των ανθρώπων και δημιουργεί πολιτική και παιδεία. Παιδεία με την ευρύτερη έννοια του μετασχηματισμού των ατόμων, τα οποία συμμετέχουν στον μετασχηματισμό της κοινωνίας, μετασχηματιζόμενα τα ίδια εντός και δια μέσου αυτής της πολιτικής διαδικασίας, αυτοπαιδεύονται, αυτοδιδάσκονται πολιτικώς και κοινωνικώς.

Η ιδέα της αυτονομίας είναι μια *κοινωνική φαντασιακή σημασία*, μία πολιτική ιδέα και ένα πολιτικό βούλεσθαι και πράττειν που αφορά την θέσμιση της κοινωνίας ως πολιτικής κοινότητας. Συνεπώς έχει να κάνει με την δική μας υπεύθυνη συνειδητή *εκλογή* και *επιλογή*, *στάση* και *τοποθέτηση*. Αυτά τα πράγματα όχι μόνο δεν μπορούμε να τα αποφύγουμε, αλλά είναι αναγκαία και θετική προϋπόθεση για την δράση μας.

Όμως σήμερα αυτό που διαπιστώνουμε είναι η απουσία του προτάγματος της αυτονομίας ή μάλλον η έκλειψή του, διότι δεν μπορούμε να πούμε ότι αυτό το πρόταγμα έχει τελειώσει. Δεν μπορούμε να πούμε ότι αυτό που ζούμε είναι το τέλος του προτάγματος της αυτονομίας. Είναι σαν να λέμε ότι τελείωσε και η δυτική ιστορία, διότι η δυτική ιστορία χαρακτηρίζεται από το πρόταγμα αυτό. Ως γνωστόν το τέλος της ιστορίας

υποστηρίχθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 90 από τον F. Fukuyama, πράγμα το οποίο είναι και αποδεικνύεται καθημερινώς λανθασμένο[10].

Τι μπορεί να γίνει λοιπόν σήμερα; Τι και πώς μπορεί να αλλάξει τον σημερινό κυρίαρχο ανθρωπολογικό τύπο του καταναλωτή και τηλεθεατή, του απαθούς και αδιάφορου για τα κοινά πράγματα, του αποπολιτικοποιημένου και εφησυχασμένου, του ιδιωτεύοντος και επιδιώκοντος τον ατομικό ευδαιμονισμό, του εγκλεισμένου και λεηλατημένου από την ασημαντότητα, τον κομφορμισμό και την αλλοτριωτική γκρίζα καθημερινότητα; Η απάντηση δεν μπορεί να είναι άλλη από την πολιτική εγρήγορση και δραστηριότητα των ανθρώπων, η οποία είναι η απαραίτητη συνθήκη για την αναγέννηση του δημοκρατικού κινήματος, για την δημιουργία νέων μορφών πολιτικής οργάνωσης. Σε αυτό το σημείο ο Καστοριάδης συναντάει τον "σκοτεινό" Εφέσιο του 6ου αιώνα: *τοις εγρηγορόσιν είς και ξυνός κόσμος, των δε κοιμωμένων έκαστος εις ίδιον αποστρέφεται.* (Όσοι αγρυπνούν έχουν έναν κοινό κόσμο, ενώ όσοι κοιμούνται στρέφονται ο καθένας στον δικό του κόσμο). Αυτό που χρειάζεται λοιπόν είναι η δημιουργία ενός νέου κοινού κόσμου, συζητήσεων, προβληματισμού, παραγωγής ιδεών και δράσεως.

Σημειώσεις

1. Παρίσι 1975. (Ελλην. Έκδοση Ύψιλον 1981). Σημειωτέον ότι το πρώτο μέρος είχε δημοσιευθεί το 1964-65 στα τελευταία τεύχη του περιοδικού Socialisme ou Barbarie, το οποίο εξέδιδε από το 1949 η ομότιτλη ομάδα, της οποίας κύριος συντελεστής ήταν ο Καστοριάδης.
2. Καστοριάδης, "Θέσμιση της κοινωνίας και θρησκεία", Χώροι του ανθρώπου, σ. 275
3. Καστοριάδης, όπ.π., σ. 290
4. Καστοριάδης, Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, σ. 150-157
5. Βλ. Καστοριάδη, "Η ελληνική πόλις και η δημιουργία της δημοκρατίας", Χώροι του ανθρώπου, σσ. 159-209, και του ιδίου Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα, Ύψιλον 1986.
6. Βλ. Γ.Ν. Οικονόμου, "Η αρχαία δημοκρατία", Ο πολίτης, τ. 121, Ιανουάριος-Μάρτιος 1993, σ. 41
7. Καστοριάδης, "Η ελληνική πόλις και η δημιουργία της δημοκρατίας", Χώροι του ανθρώπου, σ.192
8. Καστοριάδης, Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, σ.141-149
9. Καστοριάδης, όπ.π., σ. 141-142
10. Οι αιτίες για την έκλειψη του προτάγματος είναι πολλές και μπορούν να βοηθήσουν στην κατανόηση της καταστάσεως. Βλ. Γ.Ν. Οικονόμου, "Η έννοια της πολιτικής στον Καστοριάδη", Ελευθεροτυπία, 7 Αυγούστου 1999.

συνέχεια από την εσωτερική σελίδα του εξώφυλλου

- Βιβλιοπαρουσίαση: *Γιώργος Σ. Βλάχος: Η συνείδηση ενάντια στον Νόμο - Επαναστατικές σέκτες και ουτοπιστικές αιρέσεις στον 16ο και 17ο αιώνα*, του Φώτη Τερζάκη
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Democrasy & Nature (Δημοκρατία και Φύση), Διεθνής Επιθεώρηση για την Περιεκτική Δημοκρατία*

Τεύχος 6 - Δεκέμβρης 2000:
- *ή οι Άνθρωποι ή τα Κέρδη*, του Νίκου Γιαννακόπουλου
- *Ενάντια στην αγοραιοποίηση της ζωής μας - Διήμερο Εκδηλώσεων-Συζητήσεων στο Πολυτεχνείο*
- *Ξαναφτιάχνοντας τον Δημόσιο Χώρο... το παράδειγμα των αυτοδιαχειριζόμενων κήπων της Ν. Υόρκης*
- *Αυτοδιεύθυνση και ιεραρχία*, των Κ. Καστοριάδη και Ντ. Μοτέ
- *Σχετικά με τη διαμάχη Μερλίνο - Μαλατέστα*, του Γιάννη Καρύτσα
- *Γιατί το διαδίκτυο είναι τόσο επικίνδυνο για την πραγματική δημοκρατία*, των Matt Hern και Stu Chaulk

Τεύχος 7 - Μάης 2001:
- *Δάση και καπιταλιστική ανάπτυξη ή πώς κανένα άρθρο 24 δεν προστατεύει τη φύση*, του Νίκου Παπάζη
- *Τοπική δράση. πραγματικότητες, δυσχέρειες και προσανατολισμοί*, του Νίκου Γιαννακόπουλου
- *Κοινοτισμός: τι είναι μια τοπική κοινότητα συνεργασίας*, του Γιώργου Κολέμπα
- *Επτά σημεία (ανάμεσα σε τόσα άλλα)*, του Φώτη Κατέβα
- *Τοπική Αυτοδιοίκηση και κράτος*, του Γιώργου Κυριακού
- *Η άμεση δημοκρατία στ'Απεράθου της Ορεινής Νάξου (1987-1999)*, του Γιώργου Κυριακού
- *Άσυλο, χωριό και οχυρό*, του Λούις Μάμφορντ
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Μάρτιν Μπούμπερ: μονοπάτια στην Ουτοπία*, του Διονύση Παπαδουκάκη

Τεύχος 8 - Δεκέμβριος 2001:
- *Λειψυδρία: σκιαγραφώντας ένα διαρκώς διογκούμενο πρόβλημα*, του Φώτη Κατέβα
- *Εργαλεία για μια κοινοτική οικονομία*, του Thomas Faith
- *Ένα σχόλιο με αφορμή το άρθρο του Thomas Faith*, του Νίκου Βούλγαρη
- *Ο αναρχισμός στο κίνημα των Kibbutz*, του Yaacov Oved
- *Λαϊκές κοινότητες σε αντίσταση, της Βάσως Π.*
- *Το αυτόνομο Στέκι της Καβάλας*
- *Σκοποί και αρχές λειτουργίας της Δημοτικής Κίνησης Πολιτών στα Γλυκά Νερά*
- *Βιβλιοπαρουσίαση: "Κ. Σπέρας: Η απεργία της Σερίφου"*, του Δημήτρη Μουστάκη

Τεύχος 9 - Ιούλιος 2002:
- *Από την ελληνική "πόλιν" έως την παρισινή κομμούνα*, του Δημήτρη Μουστάκη
- *Σχετικά με την κοινωνία των πολιτών*, του Διονύση Παπαδουκάκη
- *Για τους δημόσιους χώρους*, του Γιώργου Τζανέτου
- *Τοπική αυτοδιεύθυνση*, του Φώτη Κατέβα
- *Αργεντινή: μεταξύ της φτώχειας και της αντίστασης*
- *Η κομμούνα Niederkaufungen*, των Χόλγκερ Τσάσελ, Νατάσσας Ντεμίρη
- *Οι αγροτικές κολλεκτίβες της Ισπανίας στην εποχή μας*, της Βάσως Π.
- *Αυτοάμυνα της αναρχικής κολλεκτίβας*, Colectividad Manzanares
- *Κοινοτικοποίηση - Κοινοτική ιδιοκτησία της οικονομίας*, του Μάρεϊ Μπούκτσιν
- *Η ελληνική γεωργία και η παγκοσμιοποίηση*, του Γιώργου Κολέμπα
- *Σε ποιον ανήκουν η γη, τα φυλλώματα, το νερό;*, του Φώτη Τερζάκη
- *Η απεργία στην Καμάριζα τον Απρίλιο του 1896*, της Έλσας Δρακοπούλου

